

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	4
2	Kaavoitustilanne ja suojelukohteet	5
3	Selvitykset	9
4	Kangasalan Aseman historiaa	12
4.1	Kylien takamaa	13
4.2	Asema ja majatalo	13
4.3	Loma-asutus	15
4.4	Asemakylästä taajamaksi	16
4.5	Palvelut ja yritykset	18
5	Aseman alue- ja kohdekuvaukset	20
5.1	Asemakylän keskusta	20
5.2	Karjasillantien loppupää	27
5.3	Halimajärven rannat	29
5.4	Halimajärventie	32
5.5	Halimajärventien loppupää	35
5.6	Asemantie	36
6	Ruutanan seudun historiaa	37
6.1	Saappaanpohjan rantamilla	38
6.2	Rautatien tuoma asutus	42
6.3	Kunta kaavoittaa	45
6.4	Palvelut	46
7	Ruutanan alue- ja kohdekuvaukset	49
7.1	Ruutanan taajama	50
7.2	Suinula ja Ranssilan kulttuurimaisema	65
7.3	Vesijärven ranta-alueet Haralanharjun maisema-alueella	69
7.4	Huhdintie	75
8	LÄHTEET	77

Liitteet

1. Ympäristötyypit (koko alue)
2. Kohdeluettelo (osoitteet)

Kansikuva: Kangasalan pitäjä. Koulutarpeiden keskusliike 1915.

Kuva: Vanha Rantalan majatalo Asemalla (kohde nro 3).

HANKKEEN PERUSTIEDOT

Alue Ruutana-Tarastenjärvi-Asema -osayleiskaavan suunnittelualue
Työ Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys, yleiskaavataso

Tilaaaja Kangasalan kaupunki, kaavoitus
Yhteyshenkilö Jenni Joensuu-Partanen, suunnitteluarkkitehti

Tekijä FM Teija Ahola, Selvitystyö Ahola, Mikkeli
Ajankohta Huhti- ja toukokuu, raportti syyskuu 2024
Aineistot Raportti (pdf), valokuvat (jpg), paikkatietoaineistot

Valokuvien käyttöoikeudet tilaajalla.

Kuvaaja ilmoitettava: Teija Ahola, Selvitystyö Ahola 2024

Käsitteet

Kulttuuriympäristö on ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyt ja muotoutunut ympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat esimerkiksi rakennukset, arkeologiset jäännökset, kulttuurimaisemat ja perinneluontotyypit. Kulttuuriympäristöön liittyy myös aineettomia ulottuvuuksia, esimerkiksi ihmisyyteen suhteeseen ympäristönsä ennen ja nyt, sille annetut merkitykset ja tulkinnat sekä sen erilaiset nimeämiset. Kulttuuriympäristö-käsite ei ota suoraan kantaa ympäristön merkittävyyteen, mutta käsitettä käytetään usein, kun halutaan tuoda esiin esimerkiksi alueen arvoja.

Rakennettu kulttuuriympäristö on kulttuuriympäristö, joka muodostuu rakennuksista, rakennelmista ja rakennetuista alueista sekä niiden suhteista toisiinsa ja ympäristöönsä.

Rakennusperintö on kulttuuriperinnön osa, joka koskee rakennuksia, rakennelmia ja rakennettuja alueita, rakentamisen ja suunnittelun periaatteita sekä rakentamisen tapoja ja näiden historiaa.

Kulttuuriperintöä ovat menneisyydestä säilyneet aineelliset ja aineettomat kulttuurin ilmentymät, joiden syntyyn ihmisen toiminta on vaikuttanut

Kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Lakiin rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) perustuvat arvottamiskriteerit.

Alkuperäisyys on ominaisuus, joka kohteella on silloin, kun se on säilynyt materiaaleiltaan, arkkitehtuuriltaan, tyyliltään, rakennustavaltaan tai käyttötarkoitukseltaan rakennus- tai syntyajankohtansa mukaisena.

Harvinaisuus on ominaisuus, joka kohteella on silloin, kun vastaavia kohteita on rakennettu, valmistettu tai säilynyt vähän tai niitä tunnetaan vain harvoja.

Edustavuus on ominaisuus, joka kohteella on silloin, kun se erottuu vastaavista kohteista malliesimerkkinä. Edustava kohde voi olla esimerkki muun muassa tietyistä tyylisuunnista, rakennustyyppistä, ajanjaksosta, tietyn alueen rakennusperinnöstä tai jonkin arkkitehdin tuotannosta.

Tyypillisuus on ominaisuus, joka kohteella on silloin, kun se ilmentää ympäristönsä, rakennus- tai syntyajankohtansa tai rakennus- tai kohdetyyppinsä tunnusomaisia piirteitä.

Historiallinen todistusvoimaisuus on ominaisuus, joka kohteella on silloin, kun sitä voidaan pitää jonkin historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä.

Historiallinen kerroksellisuus voi olla nähtävissä esimerkiksi kohteen rakenteissa, materiaaleissa, tyylipiirteissä, rakennetun alueen osissa tai rakennuskannassa. Kerroksellisuuden synty on yhteydessä rakentamisen, hoidon ja käytön tapaan ja jatkuvuuteen.

1 Johdanto

Selvitys rakennetusta kulttuuriympäristöstä on tehty Ruutana-Asema-Tarastenjärvi -osayleiskaava-alueelle on tehty Kangasalan kaupungin kaavoituksen toimeksiannosta ja sen laati kulttuuriympäristötukija Teija Ahola, Selvitystyö Ahola. Kangasalan kaupungin puolelta yhteyshenkilönä oli suunnitteluarkkitehti Jenni Joensuu-Partanen.

Selvitys kuvaa rakennetun ympäristön taustalla vaikuttaneita ilmiötä ja niitä edustavia rakennuksia ympäristöineen yleiskaavaan sopivalla tarkkuudella. Työhön ei sisällynyt rakennusinventointia. Kulttuuriympäristön selvittämistä yleiskaavoituksen yhteydessä edellyttää maankäyttö- ja rakennuslaki.

Selvitysalueena on vanhan Pohjanmaan radan varrelle sijoittuvat sivutaajamat, Ruutanan taajama pohjoisessa, siitä etelään oleva Jussilan alue ja Kangasalan Aseman taajama. Asemaseutuun kuuluu varsinaisen vanhan aseman ympäristön lisäksi Halimajärven ympäristö sekä pieneltä osin Metsäkulmaa ja Kortekangasta.

Asutus on pientalopainotteista. Tarastenjärvelle valtatie 9:n pohjoispuolelle on rakentumassa kiertotalouspainotteinen yritysalue. Kangasalan Aseman alueella on asutuksen lisäksi työpaikka- ja teollisuustoimintaa Aseman yritysalueella. Kaava-alueen asukasmäärä on 3480 asukasta (elokuu 2023). Ruutanan alueella asukkaita on 2960 ja kaava-alueen eteläosassa Asemalla 520 asukasta.

Työmenetelmiin kuului kirjallisuusselvityksen lisäksi karttahistoriallinen tarkastelu sekä rakennettujen ympäristöjen valokuvaaminen maastokäyntien yhteydessä. Vanhojen karttojen, kaavojen ja ilmakuvioiden sekä Kangasalan historioiden lisäksi Aseman seudun historiaa valotti hyvin Seppo Kallion kirja Halimaan asemakylä vuodelta 1995 ja Saappaanpohjan seutujen vaiheita Janne Markkulan keräämä aineisto alueen rakennushistoriasta. Varsinaisia haastatteluja ei tehty.

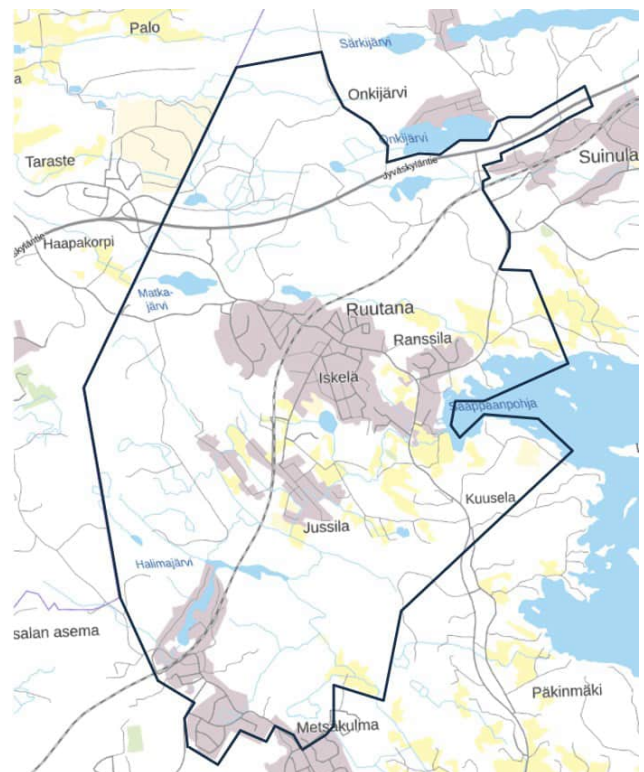
Selvitystä varten tehty valokuvadokumentaatio oli valikoivaa taajamatilojen, tiemaisemien, rakennusten ja rakenteiden osalta, mutta Ruutanan Lokomon omakotialueelta valokuvattiin kadulta päin kaikki pientalot, koska aikaisemmissa selvityksissä arvokkaaksi arvoitetun tyyppitaloalueen tilasta oli ajankohtaista saada kattavasti materiaalia uutta arviointia ja kaavallista ohjausta varten.

Työn painopiste oli alueellisessa tarkastelussa. Esille nostetut kohderakennukset ovat pääasiassa aikaisemmista selvityksistä ja inventoinneista, joiden nykytilaa arviointiin silmämääräisesti maastokäyntien yhteydessä kulttuurihistoriallista arviointia varten; osa kohteista on suojeltu asemakaavalla.

Raportti sisältää kuvauksen Aseman ja Ruutanan seudun historiallisesta kehityksestä, sen pohjalta rakennetusta ympäristöstä laaditun ympäristötyypittelyn, valikoitujen osa-alueiden ominaispiirteiden ja rakennuskannan kuvaukset sekä kulttuurihistoriallisen arvottamisen. Yksityiskohtaisemmat tiedot raportissa esitellyistä kohderakennuksista löytyvät kaupungin kaavoituksen käytössä olevasta rakennusinventointiaineistosta (Asema 2003 ja Ruutana 2009).

Raportissa tulosten esitystapana on tekstin lisäksi kartat ja kaaviot sekä valokuvat. Raporttiin sisältyy asiantuntijan tulkinta osa-alueiden sekä yksittäisten kohteiden historiallisista ja ympäristöllisistä arvopiirteistä ja niiden säilyneisyydestä. Arvottamisessa käytetään kriteereitä, jotka perustuvat lakiin rakennusperinnön suojelusta.

Erillisenä aineistona tuotettiin kaavoittajalle yhdenmukaisilla ominaisustiedoilla päivitettyä paikkatietoa rakennusinventoinnista.

Kuva: Tarkastelualue on merkitty karttaan sinisellä viivaraajauksella. / Palvelukartta © Kangasala

2 Kaavoitustilanne ja suojelukohteet

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtioneuvosto päätti uusista valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017.¹ Päätös tuli voimaan 1.4.2018. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Näillä alueilla alueidenkäytön on sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.

Inventoinnit ovat:

- Museoviraston päivittämä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen inventointi (Rakennettu kulttuuriympäristö RKY, VN päätös 22.12.2009).
- Maakunnittain päivitetty valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnit (VAMA 2021, VN päätös 18.11.2021).

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevien erityistavoitteiden mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät.

- Selvitysalueella on Haralanharjun valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen kuuluvia alueita.

Kuva: Haralanharjun kulttuurimaisema-alue. / Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi *Ehdotus valtakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013–14* Katariina Koski. Raportteja 48/2014. ELY. Rajaukset: Punainen vaakaviivoitus = Ehdotus maisema-alueen uudesta rajauksesta. Vahvistettu VAMA 2021. Musta = Valtioneuvoston päätös 1995. Sininen = Maisemainventoinnin alue. Vihreä = Ruutana-Tarastenjärvi-Asema -osayleiskaavan suunnittelualuetta

Erityislait ja sopimukset

Selvitysalueella on yksi rakennusperintölain (498/2010) nojalla suojeltu kohde.

- Markkulan tila. Päätös 15.10.1998 (RkSl 1985/60). Esityksen tekijä Arne Markkula.

Suinulan kylässä sijaitseva Markkulan tila muodostaa edustavan ja hyvin säilyneen kokonaisuuden. Tilan vanha päärakennus on rakennettu 1860-luvulla, ja pihapiirissä on myös mm. pytinki, aittoja ja tiilinen navetta 1890-luvulta. Kohteeseen kuuluvat rakennukset:

- 305787 vanha ja uusi päärakennus
- 305788 sauna-pakarirakennus
- 305789 kaksi aittaa
- 305790 talli
- 305791 navetta
- 305792 pihapiiri
- 305793 pihapuiston puutarha
- 305794 kaksi porttia pylväineen.

Alueen rajaus.

Alueella ei ole kirkkolain (1054/1993) eikä Ortodoksisesta kirkosta annettu lain nojalla suojeltuja rakennuksia. Alueella ei ole Rautatiesopimuksen piiriin kuuluvia rakennuksia.

Alueen tunnetut arkeologiset kohteet ovat:

- Vanha Ranssila, historiallinen asuinpaikka, kiinteä muinaisjäänös, (muinaisjäänösrekisteritunnus 1000017956)
- Markkula, historiallinen hiilimiilu, kiinteä muinaisjäänös (1000017955)
- Suinula, historiallinen asuinpaikka, kiinteä muinaisjäänös (1000017959)
- Markkula 1, kivikautinen asuinpaikka, mahdollinen muinaisjäänös (1000024372)
- Aitovuoren rako (1000017703) Tampereen rajalla sijaitseva historiallinen rajamerkki.

Kohteiden tiedot löytyvät muinaisjäänösrekisteristä: <https://www.kyppi.fi>.

Ruutanan osayleiskaavaa varten tehtävä arkeologinen inventointi valmistui 2009, tekijänä arkeologi Timo Jussila Mikroliitto Oy:stä. Inventointi kattoi myös historiallisen ajan muinaisjäänökset mm. Suinulan ja Ranssilan vanhimmat asuinpaikat (kylätontit). Arkeologista inventointia ollaan päivittämässä ja täydentämässä laajennetulle osayleiskaava-alueelle vuonna 2024.

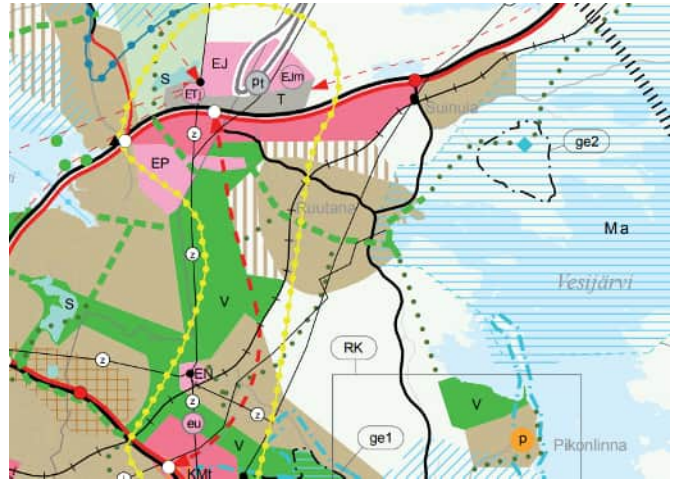
Maakuntakaava

Pirkanmaalla on voimassa Pirkanmaan maakuntakaava 2040, jonka Pirkanmaan maakuntavaltuusto on hyväksynyt 27.3.2017. Maakuntakaava tuli voimaan kuulutuksella 8.6.2017. Korkein hallinto-oikeus on käsitellyt hyväksymispäätöstä koskeneet valitukset ja 24.4.2019 antamallaan päätöksellään pitänyt Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 voimassa sellaisenaan, kuin siitä päätettiin maakuntavaltuustossa.

Ruutanassa ja Suinulassa on rantoja, maaseutualueita sekä taajaman laajennusalueita, jotka sisältyvät valtakunnallisesti merkittävään **Haralanharjun** maisema-aluekokonaisuuteen (MaV ja turkoosi katkoviiva), joka on myös valtakunnalliseksi esitetty, maakunnallisesti arvokas maisema-alue (Ma turkoosi viivoitus). Haralanharju omaa geologisia (ge2) sekä kulttuurihistoriallisia arvoja. Harjulla sijaitsee valtakunnallisesti merkittävä näkötorni (turkoosi kohdemerkintä, RKY 2009). Tornista avautuvassa maisemassa näkyy myös Saappaanpohjan kulttuuri- ja luonnonmaisemaa sekä Vesijärven huviloiden ja kesämökkien täplittämät rannat.

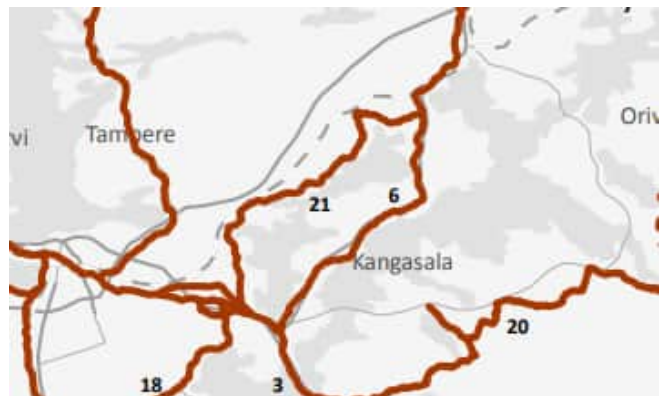
Maakuntakaavassa Ruutan ja Aseman keskustat ovat taajamatoimintojen aluetta. Aseman taajama ja Ruutan länsiosat jäävät Tampereen 2-kehän kehittämissvyöhykkeelle. Aseman kylän itäosiin on osoitettu ohjeellinen tieyhteys, joka perustuu todettuun tieliikenteen yhteystarpeeseen ja jonka sijaintiin, toteutustapaan tai ajoitukseen liittyy epävarmuutta (punainen katkoviiva).

Ruutan taajaman halki on merkitty oleva tai tavoitteellinen viheryhteys, jolla on erityistä merkitystä alueellisen virkistysverkoston ja/tai ekologisten yhteyksien kannalta (vihreä katkoviiva). Radan länsipuolelle on osoitettu laaja seudullisesti merkittävä taajamiin liittyvä virkistysalue ja/tai taajamien ekologisen verkoston kannalta erityisen tärkeä alue (V). Ruutan taajaman ja virkistysalueen sekä Aseman taajaman välille on merkitty maakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät ohjeelliset ulkoilureitit (vihreä pisteiviiva). Merkintä osoittaa ensisijaisesti tarpeen reitille.

Kuva: Ote Pirkanmaan maakuntakaava 2040:sta. / © Pirkanmaan maakuntaliitto.

Maakuntakaavan liiteaineistoihin kuuluvat selvitykset historiallisesti arvokkaista teistä sekä hyvistä ja yhtenäisistä peltoalueista Pirkanmaalla (2014). Jälkimmäisiä ei sijaitse selvitysalueella. Sen sijaan **historiallinen tie nro 21** Kangasala–Unkila kulkee Saappaanpohjan ja Markkulan kautta.

Kuva: Historiallisesti merkittävät tiet Pirkanmaalla. Kartalla tie nro 21 kulkee selvitysalueella olevan Saappaanpohjan ja Suinulan kylänosan kautta.

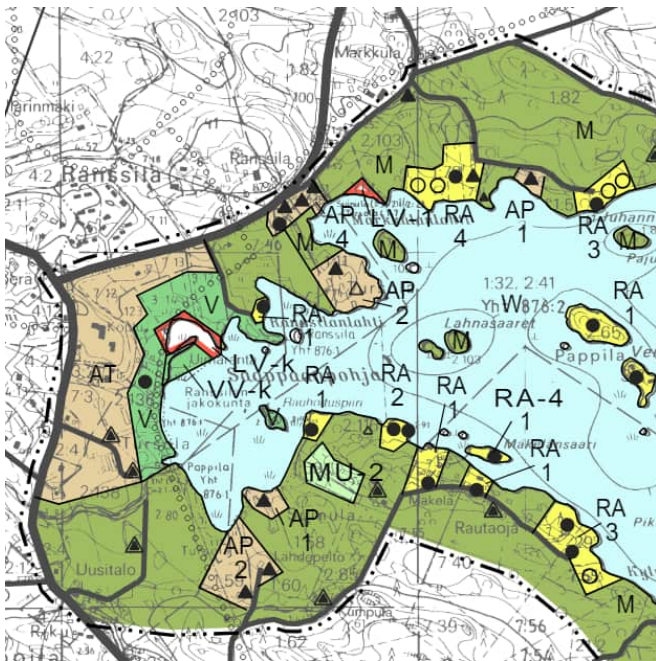
Kuva: Saappaanpohjan rantapelloja historiallisen tien varrella (tie nro 21).

Yleiskaavat

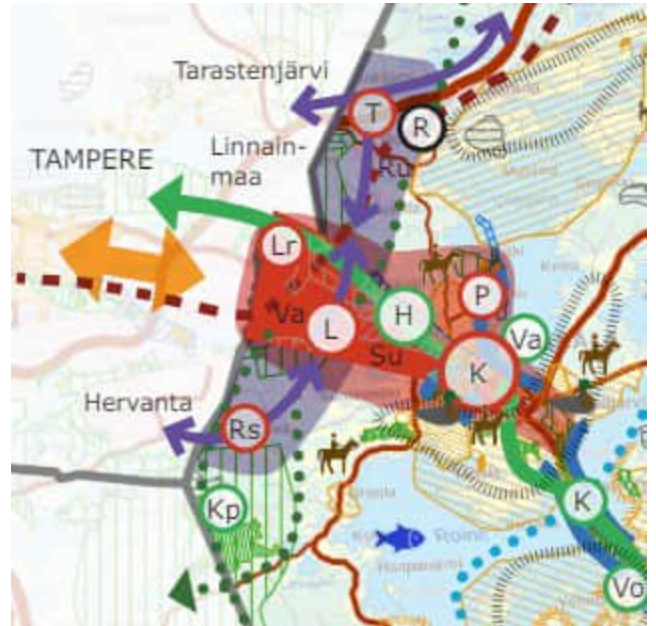
Suunnittelualueelle ulottuu oikeusvaikutukseton *Taajamien osayleiskaava* vuodelta 2000. Se on ollut sen hetkinen valtuuston linjaus taajamarakenteen kehittämisestä.

Kangasalan strateginen yleiskaava 2040 (valtuusto 2017) on voimassa tarkempien osayleiskaavojen rinnalla. Se on oikeusvaikutteinen kehittämissuunnitelma koskevien merkintöjen osalta. Ruutana-Tarastenjärvi-Asema -osayleiskaavan alueelle on merkitty tärkeimpinä kehittämiskohteina Tarastenjärven kiertotalouskeskittymä, Ruutan uusi Asemaseutu sekä Kasvukehä 2040.

Selvitysalueeseen sisältyvällä ranta-alueella, joka rajautuu Ruutanantiehen ja Korvenperäntiehen, on voimassa *Kangasalan rantaosayleiskaava* (Pir 21.12.2001). Kaava ohjaa ranta-alueiden maankäyttöä. Kaavan mukaisille lomarakennuspaikoille (RA) voidaan myöntää suoraan rakennuslupa.

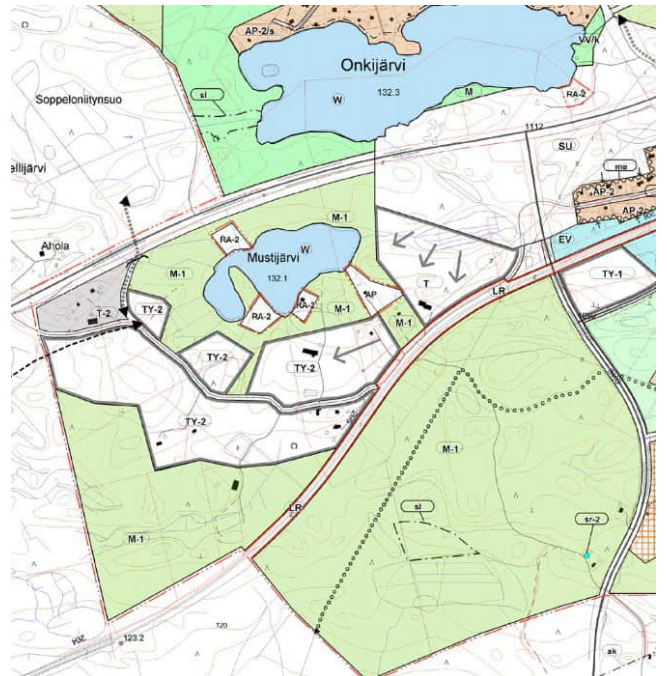

Kuva: Saappaanpohjan ja Suinulan ranta-alueilta inventoitu vanhin huvila-asutus on osoitettu ympärivuotisten asuntojen alueina. Saappaanpohjan etelärannan vanhoja taloja on sekä loma-asumisen alueina että maa- ja metsätalousalueilla sallittuna haja-asutuksena. / Ote Kangasalan rantaosayleiskaavasta (2001).

Kuva: Ruutana (R) ja Asema sijaitsevat Kasvukehä 2040-alueella (violetti alue), joka on Tampereen ydinkaupunkiseudun 2-kehään tukeutuvaa yritys- ja tutkimustoiminnan sekä asumisen vyöhykettä. / Ote Kangasalan strategisesta yleiskaavasta 2040.

Pohjoisessa pienellä osalla selvitysalueella on voimassa *Suinulan-Havisevan osayleiskaava* (Kv 10.1.2005). Osayleiskaavassa ratkaistiin asemakaavoitettavan alueen rajaus sekä asemakaavan ulkopuolelle jäävän alueen maankäyttö.

Kuva: Selvitysalueen koilliskulman haja-asutus sijoittuu entisen Kallion seisakkeen lähiympäristöön. Kallionseisakkeen eteläpäästä on osoitettu Kuusikon hirsirunkoinen pienasutus paikallisesti arvokkaana kohteena (sr-2); Rakennus on nyttemmin purettu ja korvattu uudella pientalolla. / Ote Suinulan-Havisevan osayleiskaava (2005).

Asemakaavat

Selvitysalueella on useita voimassa olevia asemakaavoja. Suojeltuja rakennuksia (sr) tai ympäristöltään säilytettäviä alueita on osoitettu seuraavissa kaavoissa.

Ruutanan ja Tarastenjärven seutu

Suojeltuja rakennuksia (sr):

Ranssila 270_15.7.1991

- Frantsilan päärakennus, kortteli 6014

Ranssila 657_13.06.2011

- Ruutanan puukoulu, kortteli 6100

Ruutana 810_11.9.2018

- Tuomontupa (Funkistalo), kortteli 7103

Alueita, joissa ympäristö säilytetään (/s) on seuraavissa kaavoissa:

Ruutana 270_15.7.1991

- Korttelit 6014, 6015 ja puistoalue, Ranssila

Ruutana 312_13.10.1994

- Korttelit 7021 osa, 7024 osa, 7025 osa, 7026–7028, Lokomon omakotialue

Ruutana 510_3.5.2004

- Kortteli 7025 osa, Lokomon omakotialue

Ruutana 560_3.7.2006

- Kortteli 7021 osa, Lokomon omakotialue

Ruutana 599_28.1.2008

- Kortteli 7021 osa, Lokomon omakotialue

Ruutana 768_19.4.2016

- Korttelit 7024 osa, Lokomon omakotialue

Ruutana 838_27.8.2019

- Kortteli 7025 osa, Lokomon omakotialue

Aseman seutu

Suojeltuja rakennuksia (sr):

Asema 105_11.12.1981

- Entinen kievari (Rantala)

Asema 734_9.6.2014

- Vanha koulu, kortteli 5022
- Mäki, kortteli 5022

Alueita, joissa ympäristö säilytetään (/s) on seuraavissa kaavoissa:

Asema 105_11.12.1981

- Kortteli 5021

Asema 363_10.6.1997

- Kortteli 5023

Asema 372_22.9.1998

- Kortteli 5020 osa

Asema 450_11.8.2008

- Korttelit 5501–5503

Asema 447_8.10.2001

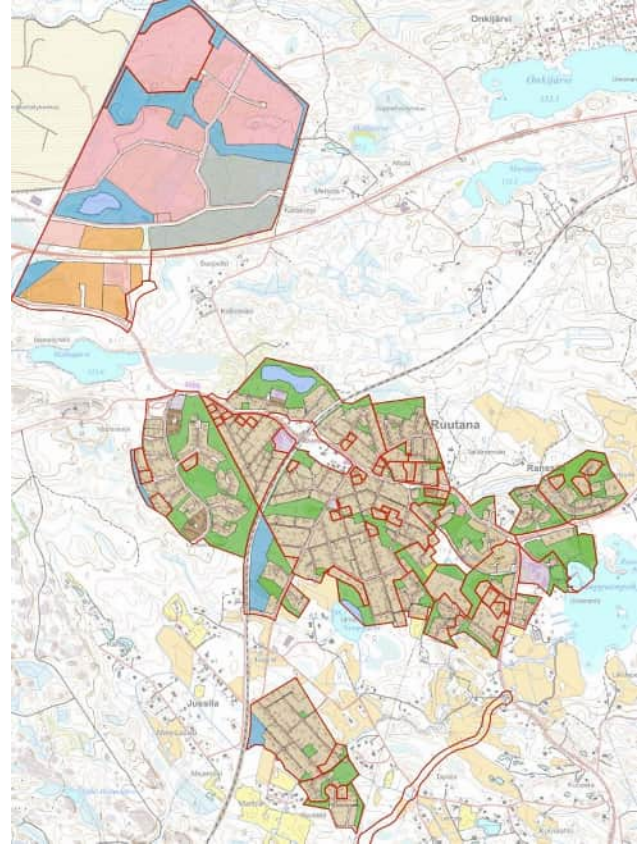
- Kortteli 5500 osa

Asema 734_9.6.2014

- Kortteli 5022 osa

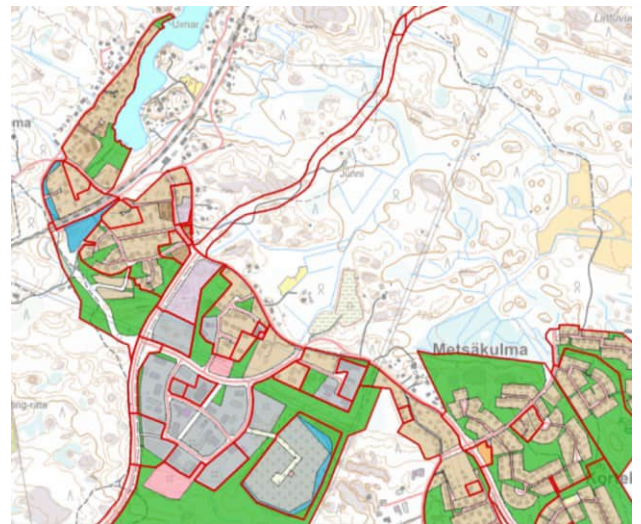
Asema 797_21.11.2017

- Kortteli 5500 osa

Kuva: Ruutanan ja Tarsilan asemakaavoitettu alue. / Kangasalan karttapalvelu, Sweco.

Asemakaava-alueiden rajat on merkitty punaisella.

Kuva: Aseman asemakaavoitettu alue. / Kangasalan karttapalvelu, Sweco.

3 Selvitykset

Valtakunnalliset

Osittain selvitysalueelle ulottuva Haralanharjun kulttuurimaisema-alue sisältyy *Valtioneuvoston periaatepäätökseen* (18.11.2021) *valtakunnallisesti arvokaista maisema-alueista (VAMA)*. Pirkanmaan osalta valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi valmistui 2014.

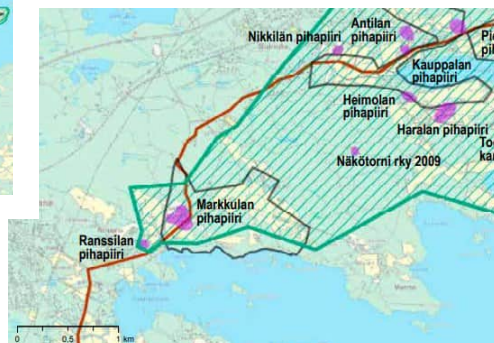
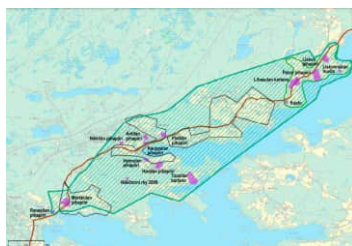
- Haralanharju (171 m) omaa geologisia sekä kulttuurihistoriallisia arvoja. Harjulla sijaitsee näkötorni. Alueen laajuus on 36 km². Alueeseen sisältyy myös Saappaanpohjan rantojen kulttuuri- ja luonnonmaisemaa.

Kuva: Maisema-alueen rajaus. / VAMA 2021.

Kuva: Näkymä Haralanharjusta Saappaanpohjaan (2009).

Kuva: Havisevan-Lihasulan-Palon kulttuurimaisema. Kulttuurimaisemakortit: Kangasala. Pirkanmaan liitto.

Maakunnalliset

Pirkanmaan maakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia kohteita on inventoitu seutukaavaa varten 1981. Työn tulokset koottiin julkaisuksi: *Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet. Tampereen seutukaavaliitto. Julkaisu B 107 1981.* Päivitetty luettelo julkaistiin 1990 (B 174).

- Ruutanen seudulta oli inventoinnissa mukana Franssila, Markkula ja Lokomon omakotialue.

Tämän vuosituhannen puolella on Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ja kulttuuriympäristöjä selvitetty maakuntakaavaa varten kahteen otteeseen. Ensimmäisen inventoinnin tulokset julkaistiin Pirkanmaan liiton julkaisusarjassa: *Pirkanmaan maisema-alueet ja kulttuuriympäristöt. Julkaisu B 97 2006.*

- Ruutanen seudulta Vesijärven ranta-alueet ja Suinulan maatalousmaisema sisältyvät laajaan maisema-aluekohteeseen: Haralanharjun maisemanähtävyys (nro 5). Kohdekuvauksen yhteydessä mainitaan myös Franssilan kartano.

Vuonna 2013 valmistui *Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi*, ja 2016 julkaistiin uusi *Pirkanmaan maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventointi*. Inventoinneissa ei ole kohteita osayleiskaavan suunnittelualueelta.

Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 erilliselvityksiin lukeutuva *Kulttuurimaisema. Pirkanmaan maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat maatalousalueet* -raportti julkaistiin 2016. Selvityksen toinen osio sisältää esityksen Pirkanmaan maakuntakaavassa 2040 osoitettavista maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaista maatalousalueista. Lisäksi aineisto käsittää kohdekortit näiden alueiden arvotekijöistä.

- Ruutanen seudulta Franssila (Franssila) ja Markkula sisältyvät uuteen laajaan kulttuurimaisema-alueeseen: Havisevan-Lihasulan-Palon kulttuurimaisema.

Paikalliset

Kangasalla tehtiin ensimmäinen kuntatason rakennusinventointi 1978: *Kangasalan kunnan rakennuskulttuuriluettelo*. Luettelo on myöhemmin täydennetty. Kohteista on skannatut inventointikortit.

- Franssila 05.131
- Markkula 05. 120
- Funkistalo (Tuomontupa 3:19) 05. 605
- Kangasalan asemarakennus

Vuonna 2003 Kangasalan kunta teetti Aseman seudulla rakennuskulttuurin kohdeinventoinnin Halimajärvelle laadittavaa asemakaavaa varten. Inventoinnista on *raportti ja sähköiset inventointikortit*. Kaikki 13 inventointikohtetta sijaitsevat osayleiskaavan suunnittelualueella.

Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma valmistui 2004. Selvitysalueelta on mukana vain Suinulan ja Muston seutu. Suinulan kylästä esiteltiin maakunnallisesti arvokkaina rakennuskohteina aikaisemmin inventoidut Franssila ja Markkula. Lisäksi näiden välille jäävä alue arvioitiin maisemallisesti arvokkaaksi. Kulttuuriympäristöohjelman tausta-aineistoksi laadittiin rakennusinventointi. Franssilan läheltä inventoitiin Korvenperän rakennukset, jotka nyttemmin on purettu.

Ruutanen osayleiskaavatyön taustaselvitykseksi valmistui 2009 *selvitys rakennetusta kulttuuriympäristöstä*. Alueelta inventoitiin uusia rakennuskohteita ja täydennettiin Franssilan ja Markkulan inventointitietoja. Kaavaehdotus oli nähtävänä 2011, mutta osayleiskaavan laatimista ei ole sen jälkeen jatkettu.

Keväällä 2024 tarkistettiin Ruutana-Tarastenjärvi-Asema -osayleiskaavan suunnittelualueen osalta aikaisemmat inventoinnit *rakennetun kulttuuriympäristön selvityksen* yhteydessä. Uusien kohdeinventointien sijaan keskityttiin rakennettujen ympäristöjen kehitys- ja rakennushistorian pohjalta rajattujen osa-alueiden dokumentointiin ja niiden erityispiirteiden esilletuomiseen.

Seuraaviin karttoihin on merkitty kaikki luvussa mainitut inventointikohteet.

Aseman seutu

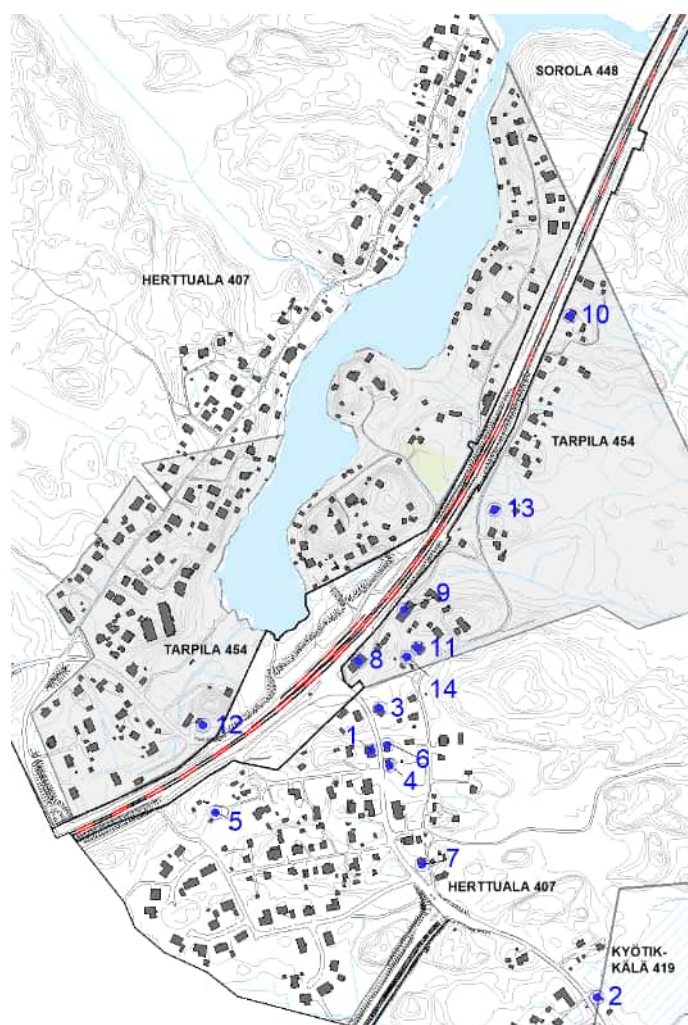
Nro, kohdenimi, kiinteistötunnus (talo ja tila) (suluissa virallinen rekisterinimi)

Herttua 407

- 1 Alhola, 3:34 (Tuomaala)
- 2 Asemantie 434, 1-12 ja 419-1-13
- 3 Entinen kievari, 3:59 (Rantala)
- 4 Entinen koulu, 3:171 (Kotala)
- 5 Karhunpirtti, 3:11
- 6 Mäki 3:15, (Hölli)
- 7 Uusitalo, 3:180

Tarpila 454

- 8 Asemarakennus, 7:2 (Asemakartano)
- 9 Aseman asuntola, 7:1 (Tuomontupa)
- 10 Halimaan entinen seisake, 4:0 (Aksunmäki)
- 11 Hovila, 2:147 (Setälä)
- 12 Mäkinen, 1:182 (Peltomaa)
- 13 Niska, 2:134
- 14 Vuorijärvi, 2:146 (Mäkirinne)

Kuva: Aseman inventointitilanne 2024. Maarekisterikylien rajat merkitty karttaan. / Maastotietokanta ja kiinteistörajatieto MTK © MML (2024).

Ruutanan seutu

Nro, kohdenimi, kiinteistötunnus (talo ja tila)
(suluissa virallinen rekisterinimi)

Pappila 436

15 Funkistalo, 3:19 (Tuomontupa)
16 Lokomon alue
17 Rajala, 3:128

Ranssila 442

18 Frantsila, 7:29 (ent. Franssila)
19 Ruutanan koulu, 3:3 (Suinulan kansakoulutontti)

Suinula 449

20 Markkula, 9:4 (Marttila)
21 Sarjola, 1:5

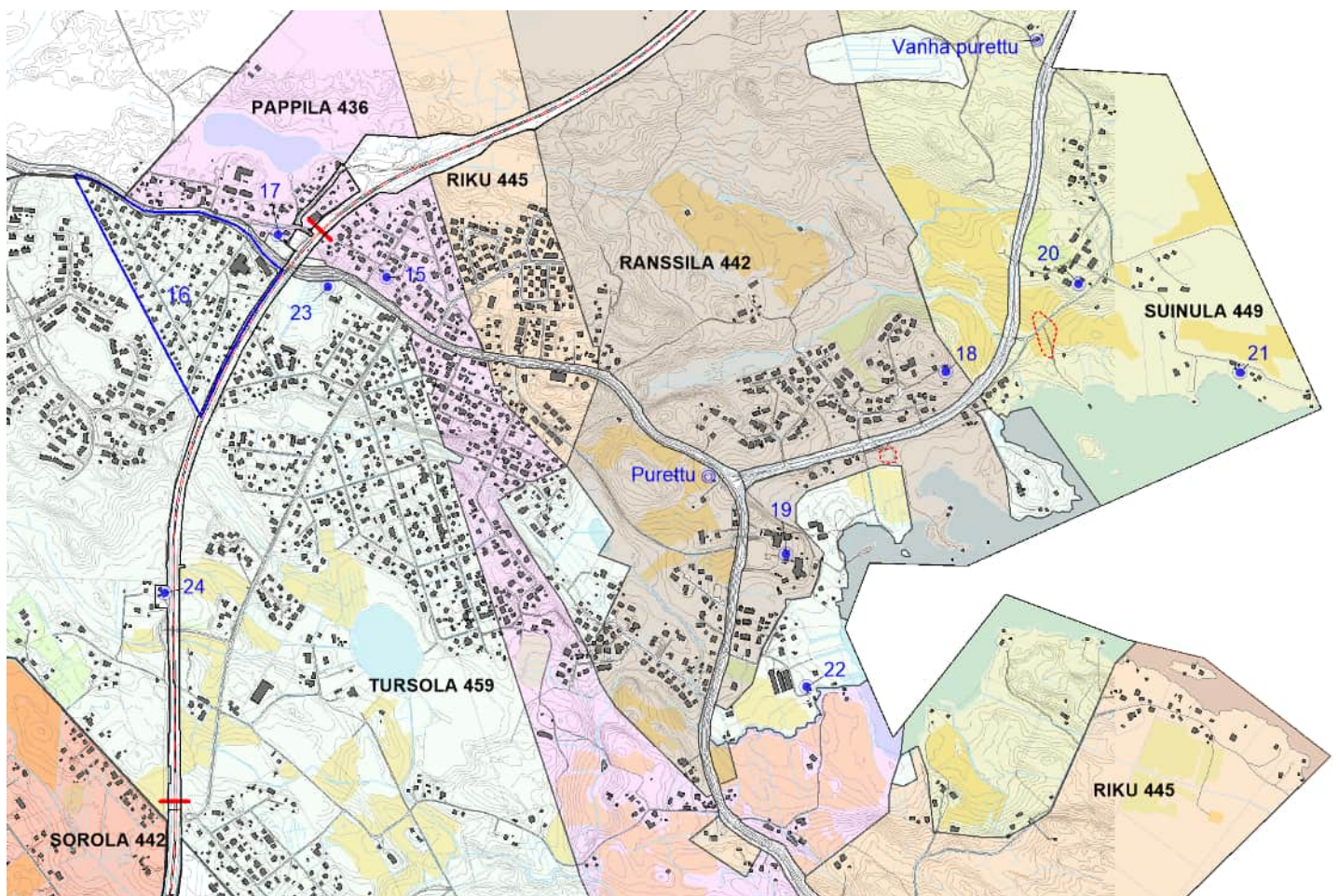
Tursola 459

22 Jokiranta, 2:138
23 Rästinki, 1:149

Lunastusyksiköt 871

24 Vahtitupa, 1-1 (Kangasala 1)

Inventointien jälkeen on purettu Korvenperä ja Kuusikko.

Kuva: Ruutanan seudun inventointitilanne 2024. Ranssilan ja Suinulan kylien historialliset kylätontit merkitty karttaan punaisella viivarajauksella. Näillä kohdin talot olivat 1630-luvulla, mutta ennen vuoden 1604 mullistusta Vesijärven pinta on ollut korkeammalla ja sen mukaisesti myös silloiset talot. Maarekisterikylät esitetty eri värein. / Maastotietokanta ja kiinteistörajatieto MTK © MML (2024).

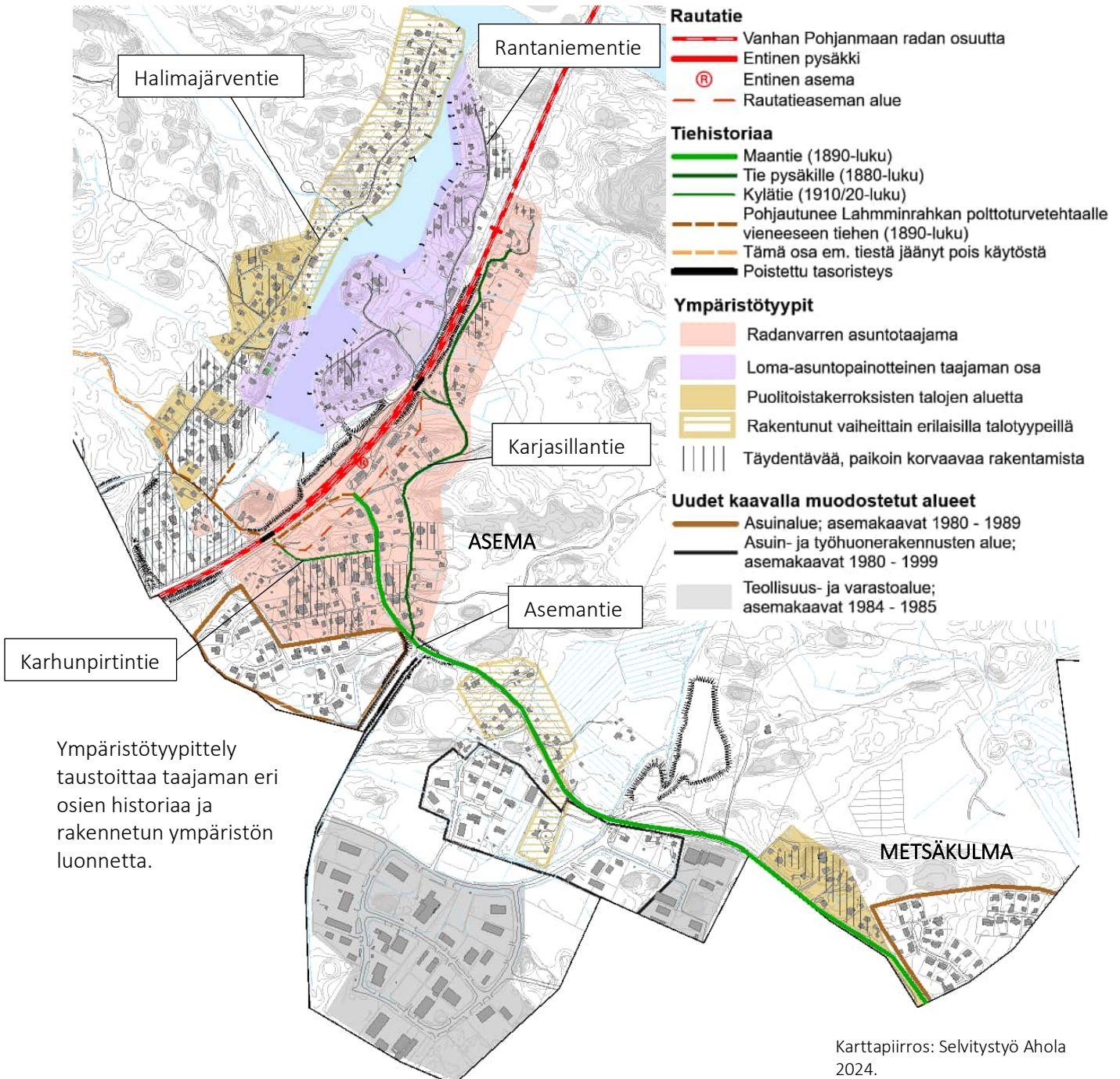
4 Kangasalan Aseman historiaa

Luvussa käydään läpi Kangasalan Aseman kehitystä Pohjanmaan radan liikennepaikasta asemakyläksi ja nykyisenlaiseksi sivutaajamaksi. **Karttakuvaan** on rajattu taajaman rakennetun ympäristön tyyppejä, joiden syntyyn on vaikuttanut joko liikenne, asuminen, loma-asuminen, yritystoiminta tai suunnitelmallinen taajamarakentaminen.

Taajaman ydinkeskusta käsittää entisen asema-alueen ja sinne kyläraitina kulkevan Asemantien osuuden. Taajamakuvasta on hävinnyt teollisuushistoriaa vuosikymmeniä sitten puretun Halimaan sahalaitoksen myötä, mutta pienimuotoisemmasta puunjalostustoiminnasta on säilynyt Laatukarmin puusepäntehtaan tuotantorakennus.

Vanhimmat kesähuvilat ovat aseman läheisyydessä. Vaatimattomammat kesämajat ja rantasaunat luonnehtivat erityisesti Halimajärven itäpuolen rantavyöhykettä.

Asemataajama käsitti 1960-luvulle saakka taaja-asutetut alueet aseman läheisyydessä sekä Halimajärven rannoilla. Taajaman laajentumista tapahtui 1980-luvulla, kun Asemantien eteläpuolelle kaavoitettiin alueita pientaloille ja yritystoimintaa varten. Sen jälkeen on vanhoja alueita tiivistetty uusin pientaloin tai loma-asunnoin, paikoin rakentaminen on korvannut vanhan. Metsäkulman uudet asuinalueet ovat rakentuneet 2000-luvulla.

Ympäristötyypittely taustoittaa taajaman eri osien historiaa ja rakennetun ympäristön luonnetta.

4.1 Kylien takamaa

Halimaankorpena tunnettiin soinen ja kalliainen metsäalue Vesijärven ja Aitolahden välillä. Alueella oli kirkonkylän ja muiden Kangasalan kylien takamaita, useiden kilometrien pituisia, kapeita palstoja. Nykyinen Aseman taajama on muodostunut ensisijaisesti Herttulan ja Tarpilan rekisterikylien maalle. Kerrotaan, että Sorolan kartanon metsänvartijatorpan ensimmäinen asukas oli Saarinen-niminen mies, ja hänen mukaansa on saanut nimensä Saarisen vuori, jonka kupeessa mökki saunoineen sijaitsi.² Halimaan pysäkin rakennukset nousivat Saarisen torpan välittömään läheisyyteen. Torpan rakennuksia ei ole säilynyt.

4.2 Asema ja majatalo

Asema-alue; vanha pysäkki; rautatieläisten rakennukset; Rantalan majatalo

Kangasalan asemakylä, Asema, syntyi Halimaankorpeen vanhan Pohjanmaan radan varteen. Rata Tampereelta Haapamäen kautta Vaasaan kokonaisuudessaan avattiin liikenteelle 1883.³ Rata kulki parin kymmenen kilometrin matkan Kangasalan luoteiskulman peltojen ja metsien läpi. Halimaankorvessa rata ylitti Halimaanjärven sen kapeimmalta kohdista maasiltaa pitkin.

Kangasalle perustettiin Suinulan pysäkki, joka kohotettiin vuoteen 1888 mennessä asemaksi.⁴ Samaisena vuonna perustettiin Halimaan pysäkki. Tästä Kirkonkylän tuntumaan perustetusta pysäkestä tuli vilkas liikennepaikka, ja 1895 se päätettiin muuttaa asemaksi. Uusi asema-alue valmistui 1898 noin 500 m pysäkin paikasta etelään.⁵ Kangasalan aseman valmistuttua liikenne jatkoi kasvuaan.

Vanhan Pohjanmaan radan⁶ Oriveden ja Seinäjoen välinen osuus on menettänyt merkitystään Pohjanmaan ja Jyväskylän oikoratojen valmistuttua 1970-luvulla. Nykyään Kangasalan kautta kulkeva rataosuus palvelee Tampereen ja Jyväskylän välistä liikennettä; Jyväskylästä rata jatkuu 1918 avattua yhteyttä myöden Pieksämäelle.

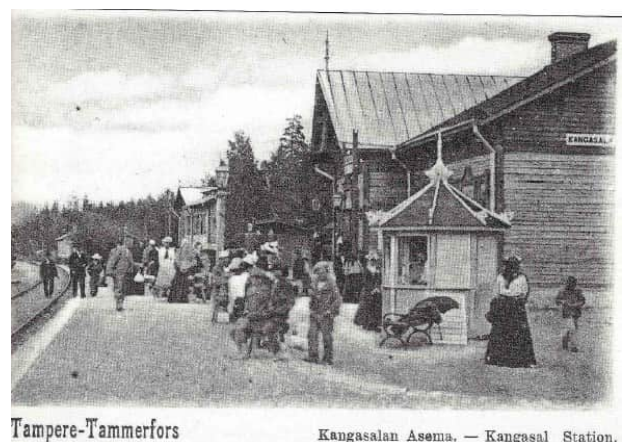
Kuva: Kangasalan asema 1900-luvun vaihteen tietämissä. Vasemmalla taimmaisena näkyy Halimaan pysäkin aikainen kihlakunnan kestiekivari vanhalla paikallaan sittemmin käytöstä poistetun pohjoisen tasoisteyksen pielessä. Uuden aseman valmistumisen (1898) jälkeen kievarirakennus siirrettiin kylän raitille.

Kuva: Asumaton Halimaankorpi. / Kalmbergin kartasto 1855 [Tampere 9].

Kuva: Ortokuvaan merkitty Halimaan pysäkin ja aseman paikat sekä radan ylityspaikat, eteläinen ja pohjoinen. / Ortokuva 1946 © MML

Mäntyveräjältä Halimaan pysäkillä vievä tie (nykyinen Asemantie–Karjasillantie) oli rakennettu yksityisten voimin, mutta 1890-luvun puolivälissä senaatti määräsi tien kunnostuksen Kangasalan tientekovelvollisille.⁷ Aseman perustamisen jälkeen rakennettiin pysäkin tiestä haarautuva yhdystie uudelle liikennepaikalle, ja tästä tiestä muodostui pääraitti (Asemantie) rautatieläisyhdyskunnalle. Nykyiset Karjasillantien ja Asemantien väliset lyhyet yhdystiet ovat myöhemmin rakennettuja.⁸

Kangasalan Aseman pohjoisen ylikäytävän pieleen rakennettiin 1895 kihlakunnan yhteinen reservikievari.⁹ Tuohon aikaan muut kestikievarit olivat Huutijärvellä, Kirkonkylässä ja Suinulassa. Halimaan kestikievarin ensimmäiseksi pitäjäksi otettiin Kalle Rantala Saarikylistä. Kun uusi asema rakennettiin, kihlakunnan kievarirakennus siirrettiin sen lähelle raitin varteen (myöh. Ol. Voima).

Aseman myötä kasvaneen matkustajamäärän houkuttelemana kylälle tuli myös yksityinen kievari, kun Kalle Rantala rakensi 1898 oman majatalon asemaa vastapäätä. Kihlakunnan kievarinpito huutokaupattiin määräajoin. Leski Ida Rantala hoiti Aseman majataloa 1929 asti, jolloin se siirtyi Karjasillantien ja Asemantien risteyksessä sijaitsevaan Edvard Heinosen taloon (Uusitalo).¹⁰ Majatalo- ja kyydityslaitos loppui kolmikymmenluvun alkupuolella.

Kuva: Rantalan rakennuttama yksityinen majatalorakennus kuvattuna 1970-luvulla, jolloin kuisti oli vielä vanhassa asussaan. Taustalla näkyy asemarakennus. /Valokuvaaja Rakel Majuri.

Kuva: Kangasalan asemarakennus, laiturin ja tavaramakasiini. / Finna. Kuvaaja Jukka Raunio 1940.

N:o 7063 KANGASALA, Aseman seutu
Kuva: Aseman kylätaajamaa vuonna 1950. / Postikortti.

4.3 Loma-asutus

Kotkanpesä; Viinimäki, Halimajärven rantojen pienimittakaavaiset rantasaunat ja loma-asunnot; Karhunpirtti radan itäpuolella

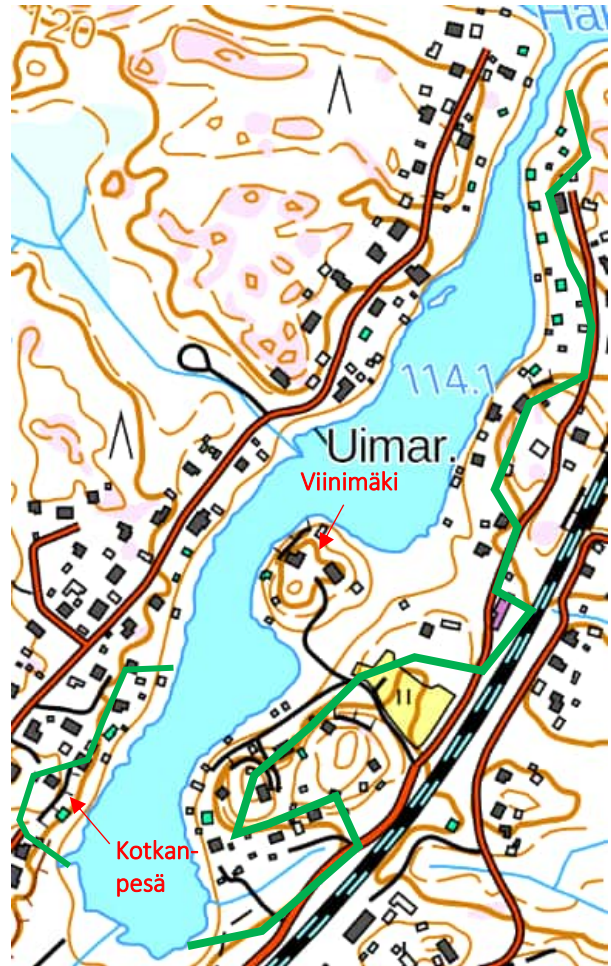
Kangasalan aseman ensimmäisiä asukkaita olivat rautatieläiset, ja heidän joukostaan löytyi myös Halimajärven ensimmäisen rantapaikan omistaja. Kangasalan asemapäällikkönä toimineen Eugen Isakssonin Kotkanpesä-niminen rankorakenteinen huvila valmistui järven eteläpäähän 1901. Huvilaa omisti pitkään (1927–1971) Tampereella hotelliravintola Seurahuoneen omistanut Kaltion perhe.¹¹ Kotkanpesän pohjoispuolelle pystytettiin kolme taloa 1940-luvun jälkipuolelle mennessä, ensi alkuun loma-asunnoiksi. Niistä pohjoisimmassa, Tarpilan ja Herttualan kylien rajalla sijaitsevassa Koskirannan talossa näyttelijä Seela Sella vietti varhaisnuoruuttaan vuodesta 1948.¹²

Halimajärven itärannan ensimmäiset kesähuvilat rakennettiin 1930-luvulla Kallion ja Leston perheille Rantaniemen tilasta erotetuille palstoille, kallioniemen rinteille ja laelle.¹³ Kalle Niemi oli muuttanut kylään 1923 Lempäälästä. Hän osti Halimajärven ja radan väliltä pitkän maa-alueen (Ylä-Tarpilan tilasta) ja rakensi talonsa loivapiirteiselle alueelle kalliomäkien keskelle.¹⁴ Halimaan eli Rantaniemen tilan maista erotettiin 1930-luvulta alkaen ja 1950-luvun jälkipuolelle mennessä vähintään parisen kymmentä rantapalstaa, joista suurimmalle osalle rakennettiin vapaa-ajan käyttöön tarkoitettu pieni puutalo ja rantasauna.

Kuva: Viinimäen ylätalo valmiina. Laajennettu 2000-luvulla. / Kuva Seppo Kallio, Halimaan asemakylä 1995.

Kuva oikealla: Länsirannan vanhimmat loma-asunnot ja 1924 toiminnan aloittanut saha. Kuvassa näkyvistä viidestä talosta yksi on myöhemmin korvattu uudisrakennuksella, muita on laajennettu ja peruskorjattu. / Ortokuva 1946 © MML.

Kuva: Maastokartassa loma-asunnoiksi rekisteröidyt rakennukset on merkitty vihreällä. Lisätty vihreä viiva rajaa ranta-alueen, josta kerrotaan tekstissä. / © MML 2024.

4.4 Asemakylästä taajamaksi

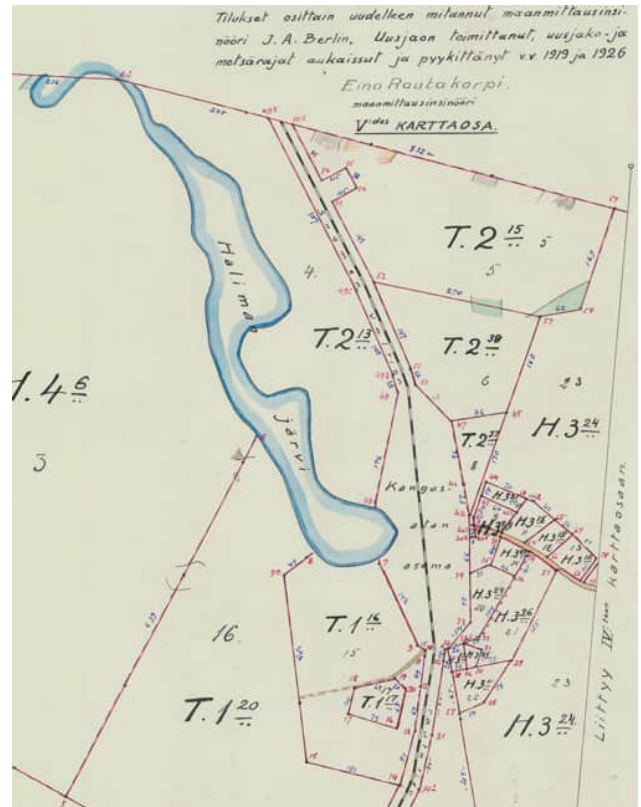
Ensimmäinen kaava 1981; uusi asuinalue vanhalle yhteislaitumelle

Halimaankorpeen perustetun aseman luo syntyi liikennepaikan myötä pieni rautatieläisyhdyskunta 1910-luvulle mennessä. Liikennepaikan lähelle perustettu saha ja höyläämö toi kylälle työpaikkoja ja uutta asutusta 1920- ja 30-luvuilla. Vuonna 1938 asemaseudulla asui 85 henkeä.¹⁵ Rakentaminen jatkui vilkkaana myös välirauhan aikaan ja sodan päätyttyä; asukkaita oli jo 400 paikkeilla. Suurimmillaan väkimäärä oli 1960-luvun alussa, jolloin asemalla ja Halimajärven ympäristössä asui noin 700 henkeä. Suunta muuttui seuraavan vuosikymmenen aikana niin, että 1980 asukkaita oli enää hieman yli 400. Nykyään Asemalla on n. 520 asukasta.¹⁶

Asemakylällä rakennettiin pitkään ilman suunnitelmallista maankäyttöä. Taaja-asutuksen syntyminen käynnistyi yksityisten harjoittaman palstamyyntitoiminnan myötä. Halimajärven rantamille rakennettiin myös loma-asuntoja. Rakentamisen tahti hidastui sotien jälkeisen asutustoiminnan jälkeen 1960-luvun kuluessa.

Aseman asutuksen taantumiseen 1960–70-luvuilla vaikuttivat monet seikat, kuten junien paikallisliikenteen väheneminen, mutta kohtalokkainta oli Jyväskylään johtavan valtatie 9:n uusi linjaus ja sen vaikutus alueen kaavoittamiseen. Pitkään suunniteltua valtatieä ei rakennettu Kangasalan kunnan esityksen mukaisesti vaan etäämpänä radanvarren taajamista. Tiepäättökseen odottelu otti niin kauan, että aseman seudulla jo 1961 valmiina ollut rakennussuunnitelma ehti vanhentua eikä sitä viety päätökseen.¹⁷ Ilman voimassa olevaa rakennuskaavaa ja hyviä tieyhteyksiä asutuksen kehittäminen radanvarsitaajamissa, kuten Asemalla ja Suinulassa, pysähtyi muutamaksi vuosikymmeneksi, painopiste siirtyi harjutaajaman alueelle.

Rautatieaseman myötä syntyneen taajaman fyysisessä ympäristössä ja palveluissa on näkynyt liikennepaikan sulkemisen negatiiviset vaikutukset. Kehityksen suunta on pikku hiljaa vaihtunut tämän vuosituhannen puolella. Asuntorakentaminen on vilkastunut, ja siihen osaltaan vaikuttaa kuntakeskuksen laajeneminen Mäntyveräjältä Metsäkulmalle.

Kuva: 1920-luvun vaihteen rajakartassa erottuu rautatiealue ja asemakylän raitti sekä ylikäytävä, jonka itäpuolella on Karhunpirtin huvilapalsta (H3:11) ja länsipuolella Rauhalan palsta (T1:17). / Herttualan ja Tarpilan kylien 1919–1926 toimitetun uusjaon rajakartta.

Kuva: Lapintie. Viime sotien aikana ja jälkeen asutustoimintaan liittyvä keskusjohtoinen ohjaus johti ilman kaavaakin säännönmukaiseen aluerakenteeseen ja rakennustyyppeihin. Aikakaudelle tyypillisen pientaloalueen katunäkymää löytyy Aseman Lapintiellä, jossa uudemmat talot on toteutettu viereisiin rakennuksiin sovittaen. Halimajärventien varrella muutokset ovat olleet suurempia, ja Metsäkulmalla yhtenäisin tyyppitalojen ryhmä jää suunnittelualueen ulkopuolelle.

Asemalla ensimmäistä rakennuskaavaa jouduttiin odottamaan vuoteen 1981, jolloin kaavoitusinsinööri Markku Teräsmaan laatima Asemanseudun rakennuskaava vahvistettiin Hämeen lääninhallituksen päätöksellä. Radan itäpuolelle sijoittuva kaava-alue oli pääasiassa erillispientalojen aluetta, josta osa osoitettiin ympäristöpiirteiltään säilytettävänä. Kaavalla muodostettiin Pohjolan tien asuntokorttelit. Seuraavissa 1984 ja 1985 voimaan astuneissa kaavoissa muodostettiin Aseman ja Metsäkulman välille, Asemantien varteen, uusia rakennuspaikkoja teollisuudelle sekä asuin- ja työhuonerakennuksille. Valtaosa uusista rakennuspaikoista sijaitsi kunnan omistamilla alueilla.

Radan länsipuolella olevan alueen eteläosiin valmistui ensimmäinen asemakaava 2000-luvun alussa. Lähtökohdaksi asetettiin kaava, joka kunnioittaa olemassa olevaa asutusta, sen muodostamia tyylillisiä kokonaisuuksia ja jo rakennettua tiestöä, ja toteuttaa näin oikeusvaikutuksettoman Taajamien osayleiskaavan tavoitetta pientalovaltaisen asuinalueen ympäristön säilymisestä.¹⁸ Edellisen ja kuluvan vuosikymmenen aikana tehdyillä asemakaavoilla ja asemakaavan muutoksilla on haettu omakotitonttien jakamista ja maankäytön tehostamista.

Pitkään suunnitteilla ollut Vatialan ja Aseman välinen tieyhteys rakennettiin 1980-luvun vaihteessa. Tieyhteyden saaminen myös Aseman ja Ruutanan välille on ollut esillä 1960-luvulta lähtien. Se oli tavoitteena myös oikeusvaikutuksettomassa Taajamien yleiskaavassa ja on sen jälkeen pysynyt vuodesta toiseen kaikissa suunnitelmissa mukana. Vuonna 2011 vahvistettiin asemakaava 485, jolla varattiin katualue Aseman ja Ruutanan välille. Vuonna 2024 on vireillä tämän Vatialantien jatkeen eteläosan asemakaavatyö (842).

Kuva: Punaisen viivarajauksen sisällä 1980-luvulla vahvistettuja kaavoja. Aseman keskusta-alue 1981, Aseman, Aseman teollisuus I 1984 ja Aseman, Aseman teollisuus II 1985.

Kuva: Punaisen viivarajauksen sisällä 1990-luvulla vahvistettuja kaavoja, kuten Kortekankaan kaava 1999 Metsäkulmalla.

Kuva: 2000-luvulla vahvistettuja asemakaavoja, mm. Halimajärven eteläpää 2002, länsiranta 2008 ja Vatialantien kaavat 2011. / Kaikki karttakuvaotteet julkaisusta Edelläkävijän roolissa. Kangasalan kunnan kaavoitus 50 vuotta. Raine Raitio.

Kuva: Otavankaari. 1980-luvulla kaavoitettu ja rakennettu pientaloalue sijaitsee entisen yhteislaitumen alueella Asemantien länsipuolella, kokoojakatuna toimivan Pohjolan tien kortteleissa.

Kuva: Metsäkulman uutta 1990-luvulla kaavoitettua ja 2000-luvun puolella rakentunutta asuinalueetta. Kuvan talot ovat Kortesuontieltä haarautuvien asuntokatujen varsilla.

4.5 Palvelut ja yritykset

*Aseman vanha koulu;
Sahan entiset rakennukset;
Puusepäntehdas Laatukarmi*

Kylällä on ollut koulu, mutta jo kauan sitten lähimmät opetus- ja päivähoitopalvelut ovat sijainneet Tursolassa ja Suoramalla. Kangasalan kaupunki omistaa Asemalle 1991 valmistuneen monitoimitalo Asarin.¹⁹ Kaupungin ostamalla tontilla oli sijainnut vanha puutalo, joka oli siirretty Raikusta 1900-luvun alkuvuosina.²⁰ Monitoimitalon vieressä on leikkikenttä. Asemalla ei ole kirkollisia rakennuksia, mutta 1940-luvulta lähtien hengellisiä tilaisuuksia oli voitu järjestää aseman odotushuoneessa.²¹ Halimajärven länsirannalla on kunnan ylläpitämä uimaranta.

Asemalla lapsien ensimmäisenä opinahjana oli kiertokoulu, joka toimi talossa Karjasillantien varressa, Niskasta seuraavana. Vuodesta 1919 kylällä aloitti pienten lasten koulu. Vuonna 1926 lapset siirtyivät Tursolan kansakouluun. Aseman kouluna tunnetussa yksityisen rakennuttamassa puutalossa (kohde nro 4), Asarin leikkikentän pohjoislaidalla, toimi Tursolan koulun yhdistetty 1. ja 2. luokka 1957–1968.²²

Asemalla ei sen ensimmäisten vuosikymmenten aikana ollut kauppaa. Tänä päivänä kylällä ollaan samassa tilanteessa, lähimmät kaupat ovat Suoramalla ja Lentolassa. Katukuvasta tunnistaa muutaman asutokäyttöön siirtyneen liikerakennuksen (n. 1950- ja 60-luvuilta).

1900-luvun alussa asemakyläläiset tekivät kauppamatkansa junalla Tampereelle ja kahden hevosen vetämillä nelipyöräisillä vaunuilla Kirkonkylälle.²³ Ensimmäinen ruokatavarakauppa aloitti Asemalla 1926, kauppiaina Helena Niska tyttärineen. Kauppa toimi vuokratiloissa, ensin Tuomaalan piharakennuksessa ja sitten Rantalan majatalon asemanpuoleisessa päätykamarissa aina 1930-luvun lopulle saakka.²⁴

Messukyläläinen kauppias Eero Paunu aloitti 1936 kaupanpidon entisessä kihlakunnan kievarirakennuksessa,²⁵ paria vuotta myöhemmin kauppiaksi vaihtui Simo Hakanen. Hän piti kauppaa vuoteen 1949, jolloin myi talon Osuusliike Voimalle. Voima purki 1964 vanhan kievarirakennuksen ja tilalle tehtiin matala liiketalo. Liiketoiminta loppui 1989, mutta sitä ennen vuosikymmenen alkupuolella Voima oli muuttunut Siwaksi. Helmikuussa 1990 rakennuksessa aloitti toimintansa T-lähikauppa

Asemanportti kauppiaina Ari Mäkinen. Kaupan jälkeen talossa toimi baari 2000-luvun vaihteeseen saakka.

Kuva: Kuvassa vasemmalla näkyy yksityiseen asutokäyttöön siirtynyt entinen Osuusliike Voiman rakennuttama liikerakennus 1960-luvulta.

Radan länsipuoli sai ensimmäisen kauppansa 1950-luvun alkupuolella. Martta ja Mikko Kiiskilä ostivat Imatran Voiman läheltä tienmutkasta talon, jonka sivurakennuksessa he pitivät kauppaa, kunnes rakensivat myöhemmin sen ympärille liike- ja asuinrakennuksen (Halimajärventie 21). Kiiskisten kauppa toimi Asemalla kevääseen 1970, jonka jälkeen sitä jatkoi vielä kesän ajan Lahja Kauramäki.²⁶

Nykyisessä Tuomaalan talossa (kohde nro 1) oli Ilmari Sadonojan kahvila 1920–30-luvuilla, ja entisessä Aseman koulun rakennuksessa oli useitakin kahvilayrittäjiä. Pilketehtaan työväen ruokailu järjestyi 1940-luvulla kahvila Pilkessä asema-aukiolla olleessa rakennuksessa. Ensimmäinen keskioletbaari Aseman Kievari aloitti vuoden 1992 alussa postilta vapautuneissa tiloissa Asemantiellä (471).²⁷

Aseman tuntumassa oli jo varhain teollisuusyrityksiä, jotka olivat aikanansa merkittäviä työllistäjiä Kangasalla. Tänä päivänä sivutaajaman teollisuuskorttelit ovat kaavoitetulla alueella vanhasta kylästä kaakkoon, Vatialantien varrella.

Halimaakorven Lamminrahkan suolla toimi 1890-luvulta 1910-luvulle Finlaysonin polttoturvetehtas, joka oli toiminta-aikanaan kohtalaisen suuri työllistäjä sekä kangasalalaisille että ympäristöpitäjäläisille.²⁸ Se oli myös ensimmäisiä yrityksiä polttoturpeen teolliseksi valmistamiseksi maassamme. Suon kuivattamiseksi kaivettiin syvät luoteen–kaakon suuntaiset kuivatusojat. Tuotettujen turvebrikettien kuljetus laivarantaan tapahtui tehtaan rakennuttamaa kapearaiteista rataa kulkevilla junavaunuilla. Toiminnan päätyttyä kaikki rakennukset ja rakennelmat on purettu.

Asemakylän varhaisen kehityksen kannalta merkittävä yritys oli Halimajärven eteläpäässä kolmen vuosikymmenen ajan toiminut Halimaan Saha.²⁹ Sen perusti Frans Mäkelä Suinulasta. Hän hankki 1920-luvun alussa sahaa varten usean hehtaarin maa-alueen sekä talon asunnokseen (kohde nro 12). Järven lounaiskulmalle kaivettiin pieni kanavanpätkä, jonne tukit uitettiin ja siitä edelleen ränniä pitkin varsinaiseen saharakennukseen. Kuivaamo muurattiin tiilestä. Alueen rakennustyöt saatiin päätökseen 1924, jolloin sahan toiminta alkoi.

Höylättyä lautta

sekä listoja ja pörmantolankkua saatavana isommissa ja pienemmissä erissä

**Halimaan sahalla,
Kangasalan asema.
Puhelin 70.**

Kuva: Mainos Kangasalan Sanomissa 23.7.1929.

Frans Mäkelän poismenon jälkeen keväällä 1932 Kunnallistiedot-sanomalehdessä julkaistiin ilmoitus sahan vapaaehtoisesta huutokaupasta. Sen mukaan Halimaan saha oli 1-raaminen höyrysaha, johon kuuluu varastosuuli ja paja sekä asuinrakennus.³⁰ Saha (Halimaan Saha ja Höyläämö) pysyi kuitenkin suvussa, sillä aina vuoteen 1940 toimintaa jatkoivat Fransin Lauri-veli ja Erkki-poika. Heidän aikanaan saha-alueen koilliskulmalle rakennettiin konttori (palanut).

Mäkelöiltä saha siirtyi helsinkiläisen Näppärä Oy:n omistukseen sekä sitten sodan loppumisen aikoihin Peltolalle, jolla saha oli 40-luvun loppuun.³¹ Näppärän toimialana olivat pilkkeet ja Peltolalla veneet. Näppärän pilketehtaan rakennus ja Peltolan veneveistämö sijaitsivat järveen laskevassa rinteessä

aseman kohdalla. 1940-luvun alussa Näppärä Oy rakennutti kaksi rankorakenteista puolitoistakerroksista puutaloa työntekijöille (Sahurinpolku). Peltolan aikana ostettiin talo Frans Mäkelän talon pohjoispuolelta, saha-alueen ja radan välistä. Viimeiseksi yrittäjäksi jäänyt Timo Paavola harjoitti jälleen sahausta.³² Valmis sahatavara siirrettiin sahalla kiskoilla varustettuja siltoja pitkin ratapihalle. Paavolan hallinnassa saha oli vuoteen 1953, minkä jälkeen tehdas maa-alueineen siirtyi pankille ja toiminta loppui.

Kuva: Näkymä mäeltä sahailtokselle. Halimaan Saha Oy. / ELKA Maaseutusahojen yhdistys ry (kuva n. 1939).

Sahan rakennukset tai rakennelmat on purettu. Aluetta 1980-luvun alkupuolelle asti omistanut Tampereen Vapaakirkkoseurakunta myi Sahurinpolun työväenasunnot yksityisille ja luovutti muun osan alueesta kunnalle.³³ Kunta omistaa Halimajärven entisen sahan alueen.

Viime sotien jälkeen puuseppä Reima Niemi perusti yhdessä veljesten Matti ja Reino Kinnusen kanssa Laatukarmi-puusepäntehtaan. Puinen tehdasrakennus nousi Rantaniemestä erotetulle alueelle (454-2-128) ratavarteen. Varsin pian Niemi osti liikkeen itselleen ja piti sitä 25 vuotta myyden sen lopulta Velj. Valtamolle.³⁴ Laatukarmi lukeutui asemakylän merkittävimpiin yrityksiin sahan jälkeen ja ennen Aseman ja Metsäkulman teollisuusalueiden yrityksiä.

Kyröläisen kauppapuutarha toimi radan varressa 1930-luvun puolivälistä vuoteen 1973. Yrityksellä oli kolme kasvihuonetta.³⁵ Kyröläiset ostivat paikan Frans Mäkelältä 1930-luvun alussa, päärakennus oli toiminut sahan konttori- ja asuinrakennuksena vuodesta 1921 (Peltomaa).

5 Aseman alue- ja kohdekuvaukset

Karttakuvien aluemarkintöjen yleiset selitykset:

Alueen pohjaväri = Ympäristötyyppi ks. sivu 12.

Musta pystyviivointi = Muuttavaa, täydentävää, paikoin vanhan korvannutta rakentamista.

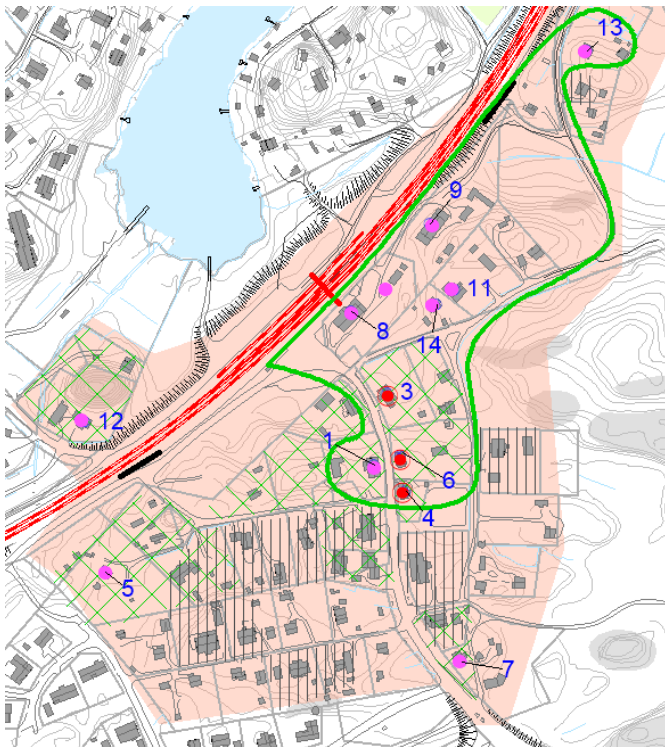
Vihreä vinoruudutus = Taustatietona voimassa olevan asemakaavan aluekohtainen merkintä: /s (ympäristö säilytettävä).

Luku sisältää asiantuntijan tulkintana kulttuurihistoriallisen arvottamisen. Edellinen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys on vuodelta 2003. Selvityksen arvioinnin ajantasaisuutta on tarkistettu maastokäynnein.

Kohteista käytetään niiden rekisterinimeä. Kohdetietojen lähteenä käytetty mm. 2003 laadittua rakennusinventointia ja Halimaan asemakylä -historiikkia (1997).

5.1 Asemakylän keskusta

Ympäristötyyppi: Radanvarren asuntotaajama.

Kohteista käytetään niiden rekisterinimeä.

Vihreä viivarajaus

Taajamakuullisesti merkittävä alue, johon liittyy historiallisia (liikenne, talous) ja rakennushistoriallisia (käyttö, ikä, rakennusperinne) arvoja.

Arvoalue sisältää asuin-, liikenne- ja talousrakennuksia 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta, kapeana säilytetyn Asemantien osuuden ja sille raittimaista tunnelmaa luovat tienvarsitalot, asema-alueen alkuperäiset rakennukset sekä soratienä pysyneen Karjasillantien ja sen varrelta kolme huvilatyylistä rautatieyhdyskunnan ajoilta säilynyttä puutaloa Mäkirinne, Setälä ja Niska.

Arvoalueeseen on sisällytetty aseman asuinalueen koillispuolinen metsäinen mäki sekä sen kautta kulkevaa vanhaa Karjasillantietä Niskan talolle. Näin arvoalue kattaa sekä asemalle johtavan raitin vanhoine taloineen kuin myös Asemantietä vanhemmasta pysäkin tiestä sen osuuden, jonka varrella aikoinaan oli pohjoinen tasoylikäytävä sekä kihlakunnan kievari ja on edelleen vanhoja rautatieläisten rakennuttamia tai omistamia puutaloja.

Punaruskea viiva = Asemantie. *Raittimainen tieosuus.*

Punainen symboli

Asemakaavalla suojeltu kohde. Suojelun perusteena olevat kulttuurihistorialliset arvot ovat säilyneet hyvin tai kohtuullisesti.

Kohteen nimen perässä 2024 tehdyt havainnot nykytilanteesta.

Rantala (3) Entinen majatalo 1890-luvun lopulta. Ei muutoksia sitten edellisen inventoinnin.

Kotala (4) (Aseman koulu) Puutalo 1900-luvun vaihteen tienoilta. Rakennuksen kunnostustyö on kesken. Kuistin katto on muutettu aumakatoksi; edellinen muoto oli 1990-luvulta. Julkisivulaudoitusta on uusittu.

Hölli (6) Puutalo vuodelta 1905. Edellisessä inventoinnissa todettu materiaalin autenttisuus on vähentynyt. Kansallisromanttiset ikkunoiden vuorilaudat vaihdettu suoriin lautoihin. Uudet ikkunapuitteet ovat jaottomat eli ei ole palautettu perinteistä karmijakoa (alkuperäiset olleet T-karmiset).

Pinkki symboli

Kulttuurihistoriallisesti ja taajamakuullisesti arvokkaaksi arvioitu kohde.

Rautatieläisyhdyskunnan alkuvaiheilta säilyneen puurakennuksen julkisivuissa on edelleen vanhoja materiaaleja ja rakennusosia, tai vaihtelevan laajuisesti tehdyissä korjaustoimenpiteissä on vaalittu

entistä tyyliä, vaikkakin toteutus on tehty nykyaikaisin tekniikoin ja rakentein.

Tuomaala (1) Pitkänomainen harjakattoinen puutalo lukeutuu kyläraitin vanhoihin puutaloihin.

Lohkokivijalalle perustettu hirsitalo on 1900-luvun vaihteesta tai 1800-luvun loppuvuosilta. Rakennusta on jatkettu rankorakenteisilla päätyhuoneilla 1930-luvulla. Ikkunat on uusittu T-karmillisina, kuistissa ollut viisto katto, ehkä päätykolmiollinen. Aseman ensimmäinen ruokatavarakauppa toimi Tuomaalan piharakennuksessa n. 1926–39. Sitä ennen talolla oli pidetty kahvilaa ja vuokrattu huoneita matkustavaisille; suuri lasiveranta palvellut toimintaa. Rakennuksessa on monia alueen pientaloille tyyppillisiä piirteitä. Rakennushistoriallisesti ja taajamakuvallisesti arvokkaalla puutalolla on suuri merkitys Asemantien raittimaisen tunnelman luojana.

Karhupirtti (5) Pienen rautatieläisyhdyskunnan aikaan, 1910-luvulla, rakennettu kauppatiekustajan hirsirunkoinen kesähuvi piharakennuksineen. Iso pihapiiri metsikön keskellä, radan varressa. Miljööarvoja. Rakennushistoriallisesti arvokkaan huvilan julkisivuissa materiaalista ja tyyllisestä autenttisuutta, varhainen kuistimuutos luonteva. Koristeellisin ikkunoin varustettu hirsisauna.

Uusitalo (7) Aseman yhtenäisen taajama alkaa kirkonkylän suunnalta tullessa Uusitalon kohdalla. Heinokset pitivät talossa kihlakunnan majataloa sen toiminnan viimeiset vuodet. Vanha Halimaan pysäkillä vievä tie kulki talon pihan läpi; tämä Karjasillantien alkupää on siirretty nykyiselle paikalleen 1900-luvun loppupuolella. Vuonna 1920 valmistuneessa hirsitalossa on jyrkkä harjakatto ja keskipäätymainen kaksikerroksinen umpikuisti. Inventoinnin jälkeen tehdyissä korjauksissa on uusittu väritys, materiaaleja ja rakennusosia, mutta vanhat tyylipiirteet säilyttäen. Pihapiirissä on sauna ja uusi suurehko piharakennus. Puutalo ja sen pihakuusi sijoittuvat taajaman porttikohtaan. Kohde on yksi asema-alueen taajamakuvan kannalta tärkeistä Asemantietä reunustavista vanhoista puutaloista.

Asemakartano (asemarakennus) (8) Halimaankorpeen syntyneen sivutaajaman kulttuurihistoriallisesti merkittävä avainkohde, Pohjanmaan radan alkuperäisen pysäkin korvannut asema, jonne johtaa kylänraitiksi muodostunut Asemantie. Rakennus- ja liikennehistoriallisesti arvokas. Kansallisromanttisen henkinen asemarakennus valmistui B. Granholmin laatimien piirustusten mukaisena 1898, laajennettu toisesta päädyistä 1922. Kahdesta puisesta talusrakennuksesta toinen jäljellä, se myös

Granholmin mallipiirustusten mukainen. Alkuperäisiin rakennuksiin kuuluu myös punatiilestä muurattu harjakattoinen kellari. Laiturit, makasiini ja kioski on purettu ja korkea aita peittää julkisivua radan suuntaan.

Tuomontupa (9) Rautatieaseman rakentamisen yhteydessä perustetulla rautatieläisten asuinalueella on poikkeuksellisesti vain yksi kolmen huoneiston asuinrakennus alkuperäisin talusrakennuksin. Todennäköisesti B. Granholmin suunnittelema. Laajennettu 1920-luvulla huoneiston käsittävällä poikkisivellä. Rakennushistoriallisesti arvokas pihapiiri, jossa kaksi punatiilestä muurattua kellaria.

11 Setälä (11) Erinäisiä rakennusvaiheita kokenut puutalo asema-alueeseen rajautuvalla tontilla, josta on erotettu naapuritontit. Rakennettu arviolta 1900-luvun vaihteesta ja laajennettu nykyiseen kokoonsa oletettavasti ennen 30-luvun puoliväliä. Ratamestari ostanut talon 1923 eläkeasunnokseen Sorolan kartanoa omistaneelta A. Molinilta. Pseudovinkkelitalo, jonka kivipilariperustuksen välit tiilimuurattu. Vanhoja ikkunoita. Lasiveranta ollut vinkkelin sisäkulmauksessa. Pitkän talous- ja saunarakennuksen suuressa tilassa toimi saippuatehdas 1900-luvun ensikymmeninä. Rakennushistoriallisesti arvokas pihapiiri on tärkeä osa asemakylän historiallisesti ja taajamakuvallisesti arvokkainta miljöötä.

Peltomaa (12) Talon ja rannan välisellä alueella oli saha 1920-luvulta 1950-luvulle. Halimaan sahan perustajan asuntona koko 1920-luvun ollut hirsitalo oli valmistunut 1910-luvun lopussa. 1930-luvulta lähtien talon vaiheet liittyivät kaupapuutarhaan, jota uudet omistajat pyörittivät lähes neljäkymmentä vuotta. Sahalaitoksesta ei ole rakennuksia jäljellä, joten Peltomaan talolla on arvoa paikallisesti merkittävään teollisuushistoriaan liittyvänä kohteena. Taloa on laajennettu näkyvästi, mutta huvilatyyliin. Julkisivuissa materiaalit ja rakennusosat on pitkälti uusittu alkuperäisten kaltaisina. Talo näkyy hyvin radan takaa Asemanraitille, ja on yksi asema-alueen rakennettua ympäristöä rikastuttavista vanhoista puutaloista. Pihassa on vanha talusrakennus.

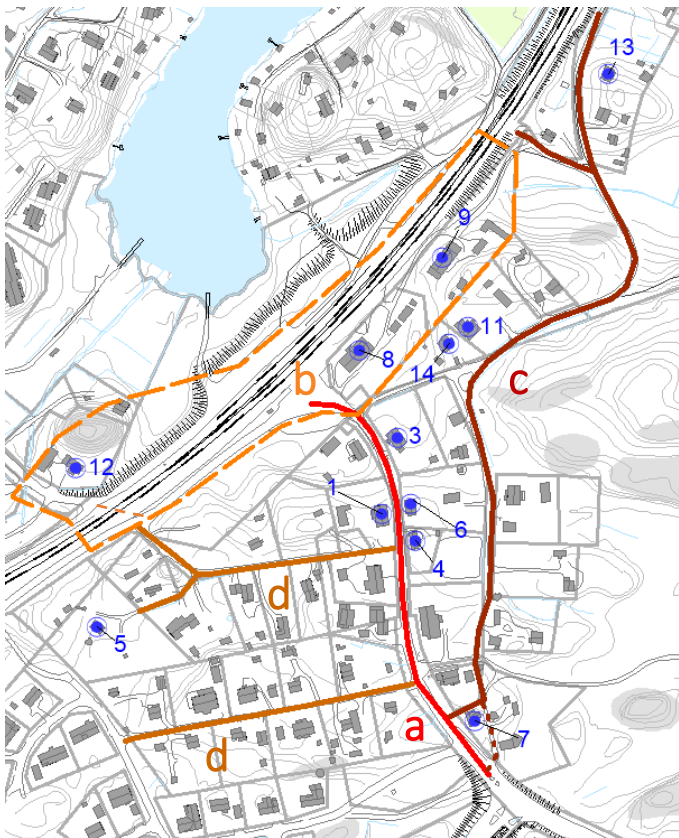
Niska (13) Huvilatyylinen taitekattoinen puutalo, jonka Amerikasta palanneet Reimanit uudistivat pienestä hirsimökistä ennen 1920-lukua. Listoilla erisuuntaisesti laudoitettuihin kenttiin jaetut julkisivut ovat säilyneet hyvin. Sisäänvedetyn lasikuistin ikkunoissa on käytetty siroa verkkoruudusta, jota tapaa hieman yksinkertaisempaan kylän

muissakin taloissa. Rakennushistoriallisesti arvokas kohde mäennyppylällä radan varressa.

14 Mäkirinne Rautatieläisyhdyskunnan aikaan, 1900-luvun vaihteen tienoilla, rakennettu taitekattoinen hirsitalo on saattanut ollut rautatieläisen asunto. Korotettu lautaseinäisellä yläkerralla 1920-luvun paikkeilla. Ulkoasussa kansallisromanttisia koristeaiheita. Edellisen inventoinnin jälkeen on tehty julkisivuremontti, jossa uusittu materiaaleja ja rakennusosia, mutta vanhat tyylipiirteet säilyttäen. Rakennushistoriallisesti arvokas pientalo on tärkeä osa asemakylän historiallisesti ja taajamakuvallisesti arvokkainta miljöötä.

Asemakylän keskusta on jaettu aluekuvausta varten seuraaviin osa-alueisiin.

- Aseman raitti
- Asema-alue ja eteläinen ylikäytävä
- Karjasillantien alkupää ja pohjoinen ylikäytävä
- Karhunpirtintie ja Lapintie

Kuva: Karttaan merkitty osa-alueet ja rakennusinventoinnin kohteet.

a) Aseman raitti

Asemakylän raitiksi on määritelty Asemantien osuus, joka alkaa Uusitalon luota, läheltä Vatialantien risteystä, ja päättyy entiselle rautatieasemalle.

Tie on päällystetty ja paikoin se on perusparannusten yhteydessä noussut hieman tienvarsirakennusten pihoja korkeammalle. Tien leveys on pidetty kohtuullisen kapeana, mikä on mahdollistanut raittimaisen tunnelman säilymisen etenkin vanhimpien talojen kohdalla, asemalle laskeutuvassa rinteessä.

Raitin keskivaiheilla olleen puutalon tontille rakennettu monitoimitalo Asari ja sen vieressä oleva leikkipuisto muodostavat raitille sen nykyisen keskipisteen. Viimeisin kauppa on yksityiskäytössä.

Kuva: Tuomaala (1) ja Kotala (4) Aseman raitilla. Yleisesti tienvarsitonttien eduspihojen istutuksilla ja aidoilla on iso merkitys raitin yleisilmeelle.

Kuva: Raitin eteläpäässä sijaitseva Uusitalo (7).

Kuva: Aseman monitoimitalo Asari rakennettiin 1900-luvun alussa.

Kuva: Aseman kouluna (4) ja sitä ennen mm. kahvilana ja Osuuskauppa Voiman kesähuvilana toiminut puutalo.

Kuva: Hölli (6) on tien raittimaisuuden kannalta tärkeä rakennus.

Kuva: Tuomaala (1), takana Hölli (6).

Kuva: Rantalan entinen majatalo (3), joka toiminut myös kauppana ja leipomona.

b) Asema-alue ja eteläinen ylikäytävä

Vanha asema-alue on radan molemmin puolin taajaan rakennetun alueen keskellä, ja taajaman eri osia yhdistävä tie kulkee vanhan asemapihan vierestä. Asemapihan ilme on muuttunut, kun liikennepaikan lakkauttamisen jälkeen sieltä purettiin laiturit ja makasiini ja asema myytiin yksityiskäyttöön. Kookas asemarakennus näkyy Asemantielle, mutta radanpuoleinen julkisivu piiloutuu korkean puuaidan taakse. Pienestä asemapuistosta on jäljellä yksittäisiä vanhoja puistopuita rakennuksen eteläpuolella; aseman ja puretun tavaramakasiinin välinen pieni puistikko on pensoittunut, vanha lehmuspari on jäljellä.

Asema ja asuntola ovat eri kiinteistöä ja kunnostettuina yksityisessä asutuskäytössä. Vanha ylikäytävä oli noin 200 m päässä lounaassa. Nykyään Asemantie muuttuu Asemanraitiksi ja kulkee radan alitse 400 metrin päässä asemasta.

Asemarakennus ja ratatyöläisten asuntola ja näiden pihapiireihin lukeutuvat monet ulkorakennukset valmistuivat 1898 arkkitehti Bruno F. Granholmin laatimien piirustusten mukaan.³⁶ Asemarakennukseen tuli erilliset 2. ja 3. luokan odotushuoneet, konttori ja asemapäällikölle asuinhuoneisto.³⁷ Molempia rakennuksia on laajennettu 1920-luvulla; asemaan lisättiin uusi odotussalisiipi laajoine kuisteineen.

Kuva: Asema-alue. / Ortokuva 1966 © MML.

Kangasalan asema oli tyyppiltään radanvarsi-asema, jossa toiminnot olivat jakautuneet molemmin puolin ratapihaa, toiselle puolelle asema, tavaramakasiini ja asuminen, toiselle lastaus. Asemalle varattu alue on ollut melko kapea eikä asemaan liittynyt kovin suurta asuinalueita eikä edustuspuistoa. Vanhoista ilmakuvista ja postikorteista saa selville, että

asemarakennuksen päädyissä sekä itäpuolella oli pienet nurmialueet hiekkakäytävin ja yksittäisin puistopuin. Muutamia lehmuksia oli istutettu radan suuntaiseen riviin.

Kuva: Suomessa kaikkien rautatieasemien yhteyteen perustettiin puutarhurin suunnittelema viheralue. / Puutarhapiirustus Kangasalan asemapiirustosta vuodelta 1900. VR:n alipuutarhuri J. K. Kornmann. Suomen Rautatiemuseo.

Aseman lakkautumisen jälkeen laiturialue liitettiin ratapihaan. Asema-alue on nykyään yksityistä piha-alueita. Asema-aukion luonne on muuttunut – lauta-aita peittää asemarakennusta ratapihan puolelta ja pienestä asemapiirustuksesta on muistuttamassa yksittäisiä korkeita lehti- ja havupuita. Entinen asemarakennus näkyy Asemantielle, mutta asuinrakennus jää mäen ja puuston taakse piiloon.

Kuva: Asemarakennuksen (8) edustalla on säilynyt muutamia kookkaita lehtipuita ja kuusi. Pihan kulma on erotettu kunnallistekniikan käyttöön.

Kuva oikealla: Peltomaa (Mäkinen, 12), entinen sahanomistajan asuinrakennus, sijaitsee lähellä poistettua eteläistä taseoristeystä, asemalta sahalle vieneen tien varressa. Puutalo liittyy maisemallisesti vanhaan asemapaikkaan.

Kuva: Entinen asemarakennus (8). Perällä näkyvä ulkorakennus on tehty palossa tuhoutuneen tilalle.

Kuva: Aseman hyvin säilynyt asuntola (9) ja vanhat pihdat radan varressa.

Kuva: Rantalan (3) vanha majatalo ja asemarakennus.

c) Karjasillantie ja pohjoinen ylikäytävä

Karjasillantie alkaa monitoimitalo Asarin kulmalta ja kulkee vain 60 m päässä Asemantiestä rinnakkaistienä entisen aseman suuntaan ja kaartaa sitten mäen kiertäen pohjoiseen vanhalle pysäkillle. Nykyisen leikkipuiston kohdalla tien molemmin puolin on ollut peltolohkot ja talot niiden takana. Ympäristö on edelleen puoliavointa.

Entisen aseman luona tiemaisemaan tulee enemmän vanhan asemakylän ilmettä rakennushistoriallisilta piirteiltään monimuotoisesta ja edustavasta rakennuskannasta, johon lukeutuu asutokäytössä olevat Mäkirinne ja Setälä sekä aseman ja Rantalan rakennukset.

Kallioisen mäen jälkeen notkelmassa, josta ennen käännettiin pohjoiselle tasoylikäytävälle, puoliavoin kylämaisema sulkeutuu, muuttuu metsäiseksi. Niskan huvilatyylinen puutalo toimii katseenvangitsijana ennen suoraa radanvarsiosuutta pientaloineen.

Kuva: Mäkirinne (Vuorijärvi, 14). Etualalla näkyvä tie on myöhemmin tehty yhdyntie Karjasillantien ja Asemantien välille.

Kuva: Mäkirinne (14) ja Setälä (11).

Kuva: Setälän (11) piharakennuksen vuorilistoissa näkyy rautatierakentamisen vaikutus.

Kuva: Niska (13). Kauppiana Asemalla toiminut Helena Niska ja hänen miehensä metsätöyryntohtaja Kustaa Niska ostivat talon perheen asunnoksi 1920-luvulla.

Kuva Pohjoinen tasoylikäytävä Rantaniementien ja Karjasillantien välissä. / Ortokuva **1966** © MML.

Kuva oikealla: Poistettu tasoristeys merkitty valkoisella viivalla. / Ortokuva **2023** © MML.

d) Karhunpirtintie ja Lapintie

Karhunpirtintien päässä on kaksi vanhaa taloa, joista Karhunpirtti pihapiireineen on arvioitu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi kohteeksi. Kyseessä on vanha kylätie, jonka ensimmäiset talot ovat pitkälti korvautuneet uusilla tai lisärakennettu.

Lapintien katunäkymässä on jäljellä sotien jälkeiselle asuntoalueelle tyypillinen korttelirakenne isoine tontteineen ja niissä harjakattoisia noppamaisia puutaloja melko säännönmukaisissa riveissä. Väljästi rakentunutta aluetta on hieman tiivistetty tonttijaoilla ja uudisrakennuksilla sekä rakennusten laajennuksilla.

Kuva: Kuvaan on korostettu Karhunpirtintie ja rajattu Lapintien asuntoalue. Jälkimmäiseen oli vuoteen 1958 mennessä rakentunut seitsemän pientaloa. / Ortokuva 1958 © MML.

Karhunpirtintien varrella olevat tontit ovat kuuluneet kievarin ja sitten sahanomistaja Frans Mäkelän maihin.³⁸ Frans kuoli 1931, mutta sitä ennen oli hän palstoittanut talonsa ja Karhunpirtti-huvilan välisen alueen; perikunta asetti palstat ja entisen kievarin myyntiin vapaaehtoisella huutokaupalla keväällä 1932.³⁹ Tuohon aikaan kahdella palstalla oli jo huoneen ja keittiön pienasumukset.

Nykyään kujan eteläpuolella on pääasiassa 1980-luvulla tai sen jälkeen valmistuneita pientaloja. Mäkelän rakennuttama sahan työntekijöiden asuinrakennus on purettu. Lähinnä Karhunpirttiä on säilynyt laajennettuna ja uudistettuna sahalla töissä olleen Esteri Niemisen entinen mökki; se on taiteilija Kauko Rantalan lapsuudenkoti.

Kuva oikealla: Puolitoistakerroksisia harjakattoisia tyyppitaloja Lapintien länsipäässä.

Kuva vasemmalla: Tuomaalan talo (1) on Karhunpirtintien alkupäässä, ja entinen koulu katunäkymän päätteenä (4).

Kuva: Yksittäisiä vanhoja piharakennuksia on säilynyt asuinrakennusten osalta uudistuneiden Karhunpirtintien tonttien perällä.

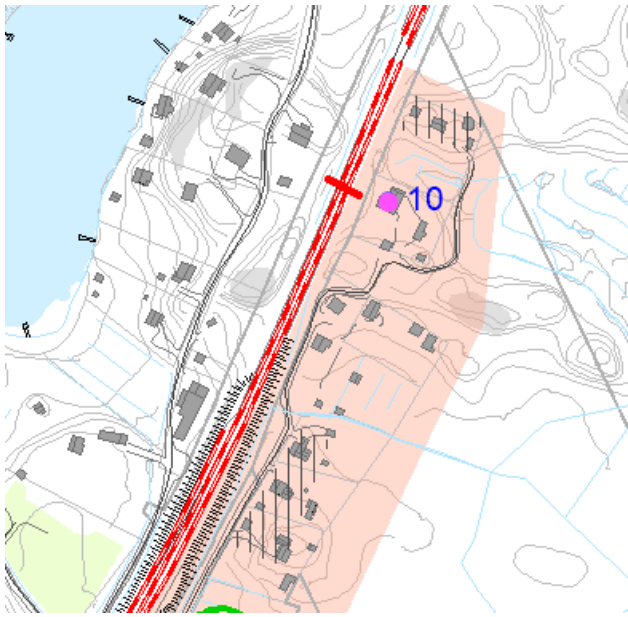

Kuva: Karhunpirtin isolla lasiverannalla varustettu kesähuvila (5).

5.2 Karjasillantien loppupää

Ympäristötyyppi: Radanvarren asuntotaajama.

Kohteista käytetään niiden rekisterinimeä.

Pinkki symboli

Kulttuurihistoriallisesti ja taajamakuullisesti arvokkaaksi arvotettu kohde, jossa historialliset ominaispiirteet ovat edelleen tunnistettavissa.

Paikallishistoriallisesti merkittävä kohde, jonka pihapiirissä on jäljellä rautateiden asemapaikoille tyypillistä rakennuskantaa.

Halimaan pysäkin aikaisten rakennusten julkisivuissa on edelleen vanhoja materiaaleja ja rakennusosia. Vaihtelevan laajuisesti tehdyissä korjaustoimenpiteissä on vaalittu entistä tyyliä, vaikkakin toteutus on tehty nykyaikaisin tekniikoin ja rakentein.

10 Aksunmäki Entinen Halimaan pysäkkirakennus on 1880-luvulta (vanha osa pystyhirttä). Se on yksityisomistuksessa ja asutokäytössä. Kangasalan aseman valmistuttua se toimi mm. ratamestarien virka-asuntona.⁴⁰ Rakennuksen alkuperäisestä asusta ei ole varmuutta, mutta siinä on nähtävissä samoja mittasuhteita ja detaljeja kuin Vanhan Pohjanmaan radalla käytetyssä pysäkkirakennustyyppissä.

Rakennusta on laajennettu 1920-luvulla, laudoitusta on yksinkertaistettu ja osa ikkunoista uusittu (yksi ikkuna on palautettu vanhaan aukkoon edellisen inventoinnin jälkeen). Väriytyks on vaihdellut. Rautatierakennuksille tyypilliset vuorilaudat kehystävät talon 6- ja 9-ruutuisia ikkunoita.

Pihapiirissä on kaksi talousrakennusta, joista pienempi on alkuperäinen, samoin tiilikellari.

Kuva: Aksunmäki (10). Halimaan pysäkkirakennusta on laajennettu sen ollessa rautatieläisten asuntona. Vanhassa osassa on luonnonkivistä ladottu kivijalka. Taustalla näkyvä talo on saneerattu vanhasta puutalosta.

Kuva: Pysäkin aikainen talousrakennus. Pieniä ikkunamuutoksia.

Kuva: Pysäkin vanha tiiliseinäinen maakellari.

Alueen kuvaus

Kapea päällystämätön Karjasillantie kaartaa asema-alueen ohitettuaan aivan radan viereen ja johtaa entiselle Halimaan pysäkkirakennukselle. Tie on saanut nimensä karjasillasta, joka oli puusta tehty silta Halimajärven rautatien ylityskohdan rinnalla. Sillan kautta kylälaisten lehmät vietiin metsälaitumille järven takaisin metsiin.

Maastossa on jatkuvaa pienipiirteistä korkeusvaihtelua vastakohtana länsipuolella kulkevalle ratapenkereelle. Useimmilla tienvarren palstoilla on ollut vähän peltomaata, joka nykyään on valtaosin metsittyä.

Kuva: Kuvassa Karjasillantie 40 n. 1920–30-luvulta (vanhan tien vieressä)

Kuva: Karjasillantien varrella sijaitsevia puutaloja on lisärakennettu. Kuvassa Karjasillantie 32.

Kuva: Lohkokivistä ladottu tukimuuria on kallioleikkauksen sivussa entisen Halimaan pysäkin luona.

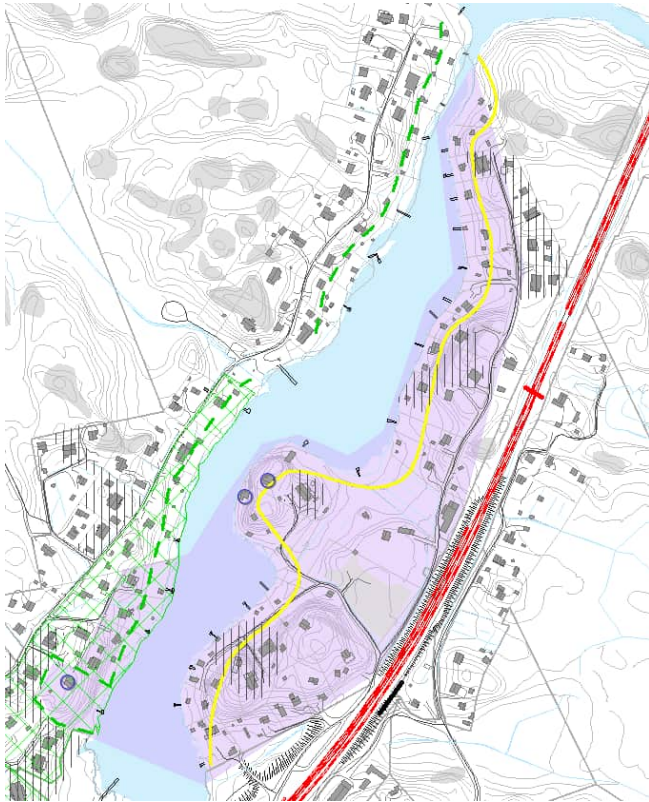
Kuva: Karjasillantie 33 kohdalla tie on siirretty pihalueelta radan viereen.

Kuva: Karjasillantie 33 ja kaksiraiteinen ratapiha.

5.3 Halimajärven rannat

Ympäristötyyppi: Loma-asutopainotteinen taajaman osa järven rannassa.

Keltainen viiva

Maisema-arvoja sisältävä järven itäinen rantavyöhyke, jonka rakennettu ympäristö heijastelee edelleen kohtuullisen hyvin suomalaisessa loma-asutokulttuurissa tapahtunutta muutosta 1930- ja 40-luvuilla. Järven kapeuden vuoksi rantarakentaminen muokkaa vahvasti myös vastarannan asuinalueen ympäristökuvaa.

Itärannan maisemallinen omaleimaisuus muodostuu metsäisistä kalliorannoista ja vaihtelevaan maastoon 1930-, 40- ja 50-luvuilla syntyneen rakennuskannan pienipiirteisyydestä. Alueen vanhaa maankäyttöä hyvin luonnehtivia rakennustyyppejä ovat pienet rantasaunat ja -saunamökit, joihin ei liity monikerroksisia terasseja.

Halimajärven itäranta on kaavoittamatonta taajaan rakennettua aluetta.

Vihreä katkoviiva

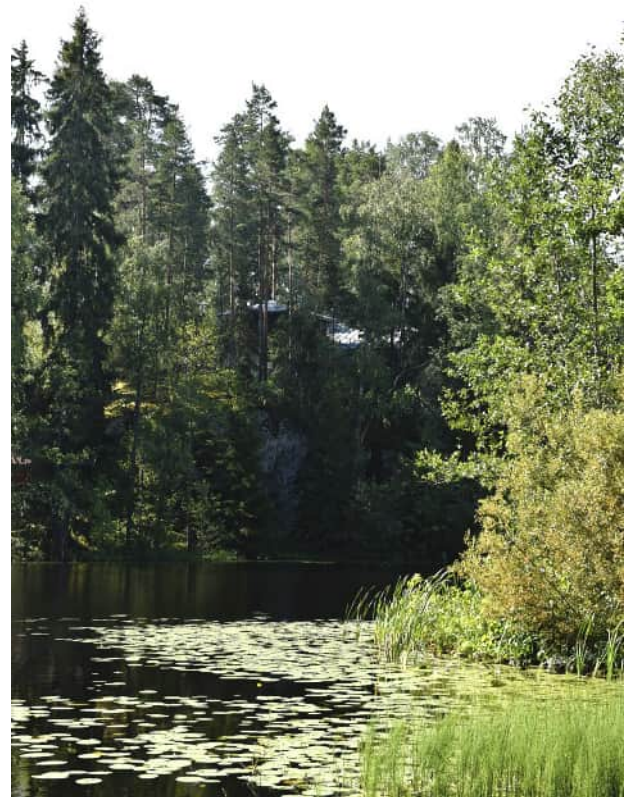
1900-luvun keskivaiheen ja jälkipuoliskon omakotirakentamiseen liittyvä länsiranta, jossa rantaviivan tuntumasta löytyy myös vanhempaa pienipiirteistä sauna- ym. rakennusta. Etelässä lähellä entistä sahan aluetta on säilynyt järven vanhin huvila 1900-luvun alusta. Kokonaisvaltaisesti

peruskorjattu, mutta entistä luonnettaan säilyttänyt puutalo on uudemman asutuksen ja palstalla kasvavan puuston ympäröimä.

Halimajärvi on ollut rautatieaseman ohella toinen taajamalle sen kehitystä ohjannut tekijä. Järvi tarjosi hyvät olosuhteet aseman vierestä höyrysahalle ja toisaalta myös rauhalliseen miljöön lomamökin paikaksi läheltä kaupunkia. Länsiranta on ollut itärantaa painokkaammin omakotiasumisen aluetta 1950-luvulta lähtien. Rantatonteilla on eri-ikäisen talokannan lisäksi myös pieniä lomamökkejä ja saunoja.

Halimajärven länsiranta on eteläpäästä uimarannalle saakka kaavoitettu. Rantarakennuksia on alueella, joka on määritelty tulva-alueeksi. On toivottavaa, että kapean ja paikoin jyrkkärantaisen järven ranta-alueella säilyy luonnonympäristöön sopiva väljä ja pienimittakaavainen rakennustapa.

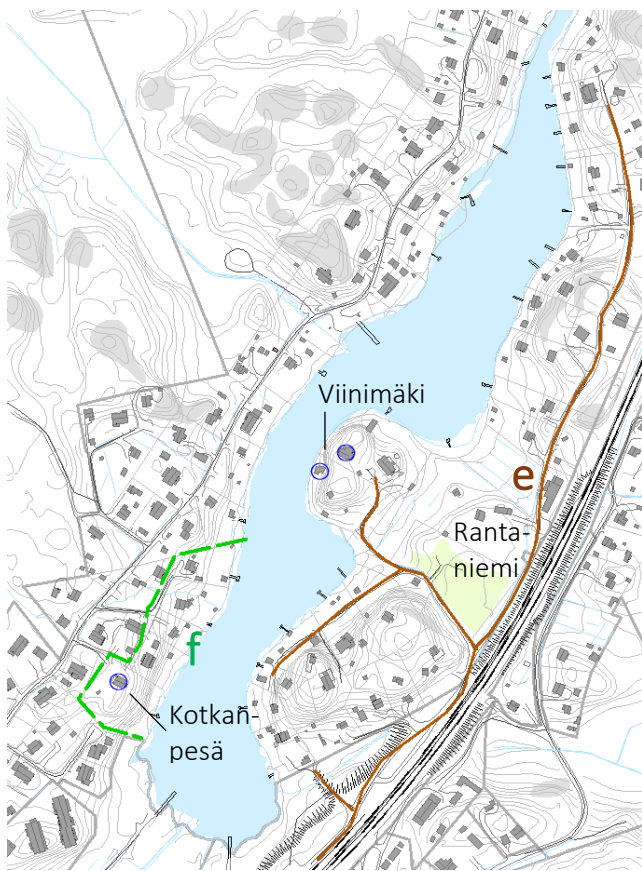
Sininen rengas = Järven ensimmäisiä loma-asutokäyttöön tarkoitettuja rakennuksia, joista ei ole tehty kohde- tai rakennuskohteista inventointia.
- Kotkanpesä, Viinimäki ja Viinimäki I.

Kuva: Viinimäen jylhä kallioseinä ja sen laella huvila (ylätalo).

Halimajärven ranta-alue on jaettu esittelyä varten kahteen osa-alueeseen.

- e) Rantaniementie
- f) Länsirannan vanha alue

e) Rantaniementie

Rantaniementie on saanut nimensä 1920-luvun puolivälissä perustetusta Rantaniemen pientilasta, jonka rakennukset ja viljelysistä jäljellä oleva pieni niitty sijaitsevat entisen tasoristeyksen pohjoispuolella. Tilan maihin on kuulunut lähes koko itäranta, joka on vanhan paikan ympärille jätettyä aluetta lukuun ottamatta palstoitettu, alun perin pääasiassa kesäasumiseen.⁴¹ Rantaniemen lähistöllä on edelleen pystyssä Laatukarmin pienehkö puurakenteinen puusepän tehdasrakennus.

Ensimmäiset palstat muodostettiin Rantaniemen talon länsipuolella sijaitsevalle niemelle. Arkkitehti Veikko Kallion Viinimäen tontille nousi 1930-luvun puolivälin paikkeilla kaksi taloa, alatalo (paloi 1994 ja korvattu uudella rakennuksella) ja ylätalo ulkorakennuksineen sekä viereen Leston palstalle, aivan rantaviivalle, tehty saunamökki.⁴² Rantaniemen lounaispuolelle sijaitseva mäki oli kokonaisuudessaan myyty kesämökkipalstoiksi 1930-luvun loppuun mennessä. Rantaniemestä pohjoiseen jatkuva alue palstoitettiin ja rakennettiin pääasiassa sotien jälkeen 1940- ja 50-luvulla.⁴³

Kuva: Rantaniemi.

Kuva: Laatukarmin tehdasrakennus sijaitsee Rantaniemen talon koillispuolella, tien ja radan välissä.

Kuva: Viinimäen uusi alatalo, kalliolla vanha ylätalo.

Rantatonttien rakennuksissa on alusta lähtien ollut tyyllistä vaihtelua. Osassa rakennuksista ominaispiirteet ovat säilyneet, osassa niitä on enemmän tai vähemmän muutettu. Pääsääntöisesti rakennukset ovat olleet harjakattoisia ja julkisivuiltaan laudoitettuja, tyyliään yksinkertaisia. 1900-luvun jälkipuolelta lähtien alueelle on rakennettu aikaisempaa suurempia rakennuksia.

Halimajärven itärannan loma-asutus rakentui pitkälti aikana, jolloin kesäasukulttuuri laajeni maamme työväestön keskuuteen lomien pidentyessä 1939 annetun vuosilomalain myötä. Uudet loma-asunnot

erosivat suuresti herrasväen huviloista niin tyylin, koon kuin varustetason puolesta. Tuona aikana tavallinen loma-asunto, nyt kesämökiksi kutsuttu, oli pieni n. 30–40 m². Lisäksi tehtiin rantasauna ja liiteri-ulkokuone.

Kuva: Itärannan rakennuksia pienimuotoisesti laajennettuina kalliiosessa maastossa. Erimuotoiset ja kokoiset perusosaan liittyvät lisärakennukset ovat olleet alueelle tyyppillistä rakennustapaa. / Kuvaaja P. Tiusanen 2003.

Kuva: Itärannan Rantaniementien loppupäässä näkyvät ovat mäkisyydestä ja vehreydestä johtuen suhteellisen lyhyitä, vain muutamat rantapalstojen vanhoista taloista liittyvät tienäkymiin Rantaniementie 21:n tavoin. Uudempi asutus tien ja radan välissä on näkyvämmän esillä.

Kuva: Itärannan pohjoispään rantatontteja kuvattuna länsirannalta Halimajärventien korkeimmalta mäennyppylältä.

Kuva: Itärannan loma- ja rantarakennuksia kuvattuna uimarannalta.

Kuva: Itärannan saunat ja asuinrakennukset tulevat aina välillä länsirannalla kulkevan Halimajärventien näkymiin rantatonttien rakennusten lomasta.

Kuva: Nykyaikana suosittuja terasseja rakennetaan niin uusiin kuin vanhoihin pihapiireihin.

f) Länsirannan vanha alue

Halimajärven länsipuolella, Sahurinpolun ja Halimanpolun välissä, on alueen ensimmäinen kesähuvila Kotkanpesä, jonka paikallinen asemapäällikkö rakennutti vuonna 1901. Rankorakenteiseen taloon tehtiin täydellinen peruskorjaus 1990-vaihteessa, mutta vanhaa tyyliä vaalien, samalla rakennusta laajennettiin.⁴⁴ Kotkanpesän pohjoispuolelle oli pystytetty neljä harjakattoista puutaloa, joista osa ensi alkuun loma-asunnoiksi, 1940-luvun jälkipuolelle mennessä. Niistä

eteläisin on nähtävästi korvautunut kokonaan uudella harjakattoisella puutalolla. Kolmeen muuhun on jonkin verran tehty julkisivumuutoksia. Rinnetonteilla on pienet rantarakennukset. Taloista ei enää muodostu yhtenäistä kokonaisuutta.

Kuva: Kotkanpesän iso huvilatontti on pysynyt metsäisenä. Puolet tontista on jyrkkää rantaan laskeutuvaa rinnettä. Jyrkähköllä harjakatolla varustetussa pohjaltaan suorakaiteen muotoisessa huvilassa on pystylautavuoraus ja pieniin tasakokoisiin ruutuihin jaettuja ikkunoita. Sisäänkäynti päädyssä lisärakennuksen kohdalta.

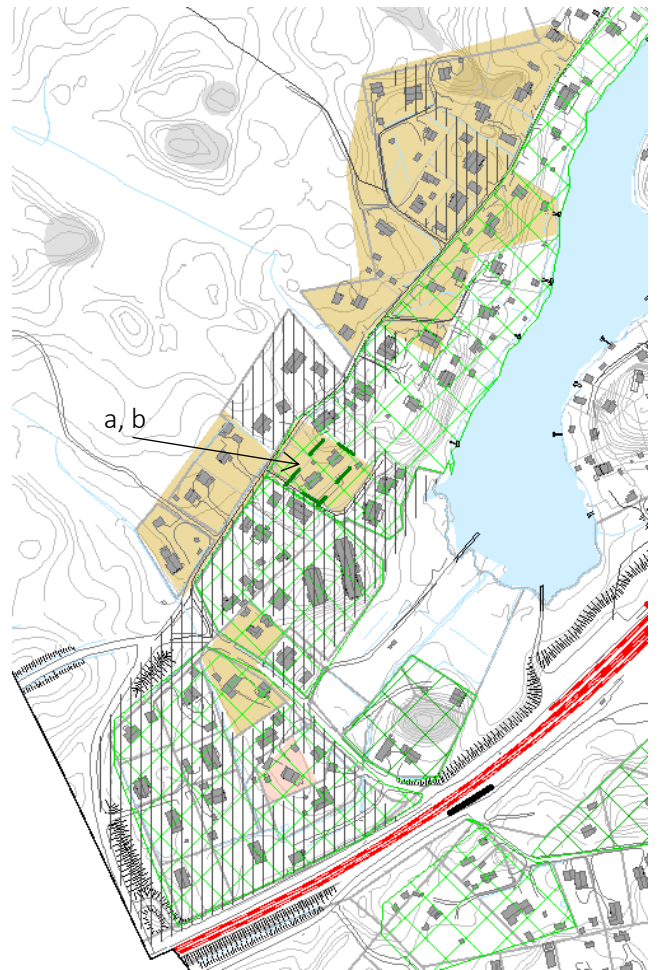
Kuva: Halimanpolku on asuntienä vanhimmille rantatonteille.

Kuva: Vanhaa ja uutta rinnakkain rantaa viettävällä tontilla (Halimanpolku 10).

5.4 Halimajärventie

Ympäristötyypit: Puolitoistakerroksisten talojen alueita. Täydentävän ja paikoin vanhan korvanneen rakentamisen alueita. Yksittäinen asemakylän huvilarakentamiseen liittyvä tontti (Rauhala).

Vihreä katkoviiva

Taajamakuullisia arvoja. Halimajärven sahan toiminnasta on kertomassa enää asuin- tai konttorikäytössä olleita rakennuksia, joista selvimmin työväenasuntotyyppeä edustavat 1940-luvulla valmistuneet kaksi noppamaista puutaloa (a, b). Talot sijaitsevat asemakaavassa alueella, jossa ympäristö säilytettävä.

Halimajärventie alkaa entisen ylikäytävän luota ja kulkee kapean ja pitkän järven länsirannalla, jossa kalliomaat vuorottelevat pehmeikkönotkelmien kanssa. Lähialueelta virtaa vesiä Halimajärveen, joka mataluutensa vuoksi on tulvaherkkä. Saha-alueella on teollisesta toiminnasta näkyvissä vain muutama sammaloitunut perustuksen jäännös. Halimajärventien varrella on kuitenkin asuinrakennuksia, joita sahanisännät ovat rakentaneet tai jotka jossakin vaiheessa ovat olleet heidän tai sahan omistuksessa.

Järven länsirannalla rakentamista tapahtui ensi alkuun vain Tarpilan kylään kuuluvalla maalla vanhan

Kotkanpesä-huvilan pohjoispuolella sekä sahan alueella. Lisää asutusta tuli sekä Tarpilan että pohjoisessa Herttualan kylän puolella vasta sotien jälkeen, kun kylälle tuli siirtolaisia; vuonna 1951 on rekisteröity 35 tonttia.⁴⁵

Alueen vanhoista taloista suurinta osaa on kunnostettu ja perusparannettu vastaamaan toimenpiteen toteutusajankohdan vaatimuksia asumisen ja rakentamisen tyylin osalta. Ennen melko väljästi rakennettu alue on tiivistynyt, kun tontteja on jaettu ja rakennettu uutta. Alueen tilarakennetta on muuttanut myös uudisrakennusten, niin asuintalojen kuin piharakennusten, aikaisempaa suurempi koko. Voimassa olevat asemakaavat eivät ulotu tien länsipuolelle, jossa vielä paikoin on näkyvissä sotien jälkeinen asuntotonttien rakennustapa.

Kuva: Aseman keskusta-alueen yhteydessä esitelty sahanomistajan asuintalo (Peltomaa, 12). Kiinteistöllä toimi pitkään kauppaumarha.

Kuva: Halimajärventietä ja entiseen sahanomistajan taloon (12, Peltomaa) kuuluvan ulkorakennuksen pääty.

Kuva: Paunu ja Palta (a ja b). Sahan pilketehtaan 1940-luvulla rakennuttamat työväen asuinrakennukset ovat julkisivuaukotuksen perusteella olleet kahden perheen taloja. Julkisivukorjauksissa on uusittu materiaaleja ja rakennusosia sekä sisäänkäyntejä, mutta jäljellä on vanhaa ilmettä ja keskinäistä tyyllistä yhteneväisyyttä.

Kuva: Sininen talo hankittiin 1940-luvulla sahan konttoriksi ja omistajan asunnoksi. Se sijaitsee vanhan konttorin koillispuolella.⁴⁶

Kuva: Rauhalan peruskorjattu ja laajennettu huvila on jäänyt uudempien talojen keskelle. Palsta oli merkitty jo 1919–26 uusjako-karttaan.⁴⁷

Kuva: Sahan alueelle on rakennettu kylän ensimmäiset rivitalot (n. 2017).

Kuva vasemmalla: Tasaisemman lakialueen jälkeen tie kaartaa rannan tuntumaan. Mäen puolella on rinnetontteja. Puolitoistakerroksisia tyyppitaloja on laajennettu eritavoin päämassaan liitetyin lisärakennuksin ja kuistein.

Kuva oikealla: Y-risteyksessä Halimajärventiehen yhtyy Imatran Voiman alueelta tuleva tie ja nykyinen radan alitse tuleva Asemankaari, joka kiertää uusimman kaavalla muodostetun asuinalueen länsipuolitse.

Kuva: Asuin- ja piharakennusten rajaama piha, jossa kohtuullisen vähäisin muutoksin säilynyt sotienjälkeinen puolitoistakerroksinen tyyppitalo.

Kuva: Entinen kaupparakennus on vuodelta 1958 (Halimajärventie 21).

Kuva: Listan talo on rakennettu 1950-luvulla (laajennettu 2003). Sahan toiminta loppui 1953, mutta talo saattaa liittyä sahan vaiheisiin (työntekijöiden ja heidän perheittensä asuintalo).⁴⁸ Naapuritalo on rakennettu 1989.

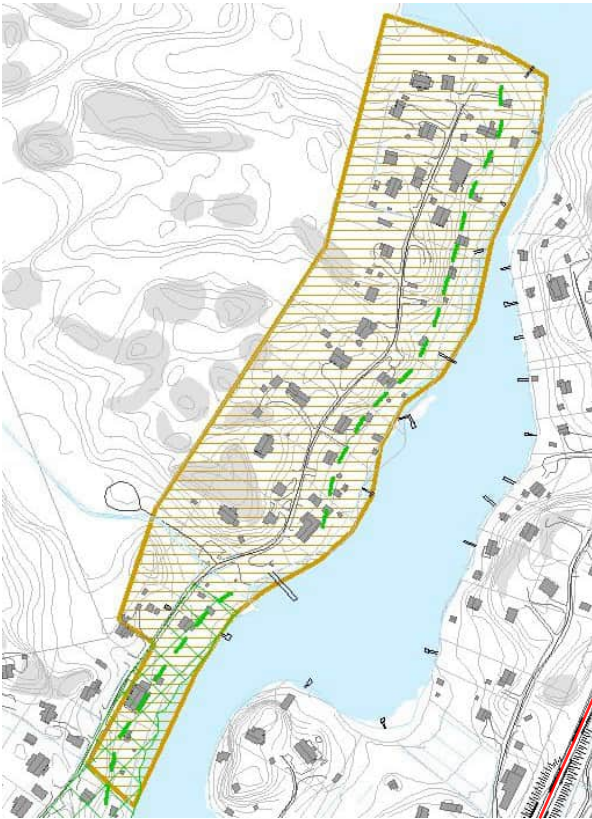
Kuva vasemmalla: Halimajärventieellä sijaitsevan entisen kaupparakennuksen jälkeen alkaa, nyttemmin täydennysrakennettu, tyyppitalojen alue. Tontit ovat olleet vaihtelevan kokoisia, mutta n. 1500–2000 m² suuruisia. Tonttiaitoina on käytetty leikkaamalla hoidettujen pensasaitoja.

Kuva: Hiekkamoreenipohjaiselta mäen lakialueelta löytyi maata pienillä peltolohkoille ja tienvarsiasiutuksesta poikkeavalle talorykelmälle. Nytemmin aluetta on täydennysrakennettu keskialueen osalta.

5.5 Halimajärventien loppupää

Ympäristötyyppi: Vaiheittain rakentunut erilaisilla pientalotyypeillä, edelleen myös loma-asuntoja.

Vihreä katkoviiva Rantavyöhykkeen rakennettua ympäristöä on käyty läpi luvussa 5.3.

Alueen kuvaus

Länsirannan nauhamaisen asutuksen katkaisee hetkellisesti kapea purolaakso, jossa virtaava vesiuoma purkautuu Halimajärveen. Sen vieressä on kaupungin hoitama uimaranta. Uimarannasta pohjoiseen sijaitsevat tontit ovat enimmäkseen kalliomaalla. Mäkisyydestä johtua alueen tiestö on mutkittelevaa ja näkymät vaihtelevia – lyhyitä rakennusten ja rinteen rajaamia, välillä pitkiä Halimajärven suunnassa ja sen yli vastarannan rakennetuille tonteille.

Kuva: Halimajärven uimaranta ja laituri. Keväällä 2024 järven vedenpinta oli korkealla.

Kuva: Alueelle on alun perinkin rakennettu enemmän matalaan tapaan yksikerroksia pientaloja kuin uimarannan eteläpuoliselle alueelle.

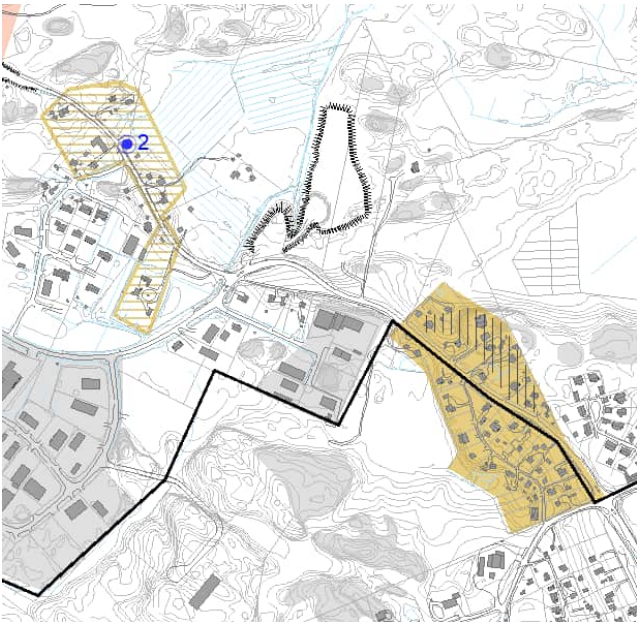
Kuva: Samantyyppisiä yksinkertaisia puurakennuksia on rakennettu sekä ympärivuotiseen asumiseen että vapaa-ajankäyttöön.

Kuva: Tien pohjoispäässä rakentamisessa tyylikirjo on suurinta. Parilla rantatontilla on edelleen pieni kesämökki.

5.6 Asemantie

Ympäristötyyppi: Eri-ikäisistä pientaloista muodostunut tienvarsiasiatus.

Kohteista käytetään niiden rekisterinimeä.

Sininen symboli = 2024 inventoitu rakennus.
Rakennushistorialliset arvot liittyvät rakennustapaan, jossa puutaloa on korjattu luontevasti vanhoja rakennusosia ja materiaaleja käyttäen.

Asemantieltä on esittelyä varten rajattu kaksi erillistä pientaloryhmää, jotka sijaitsevat asemakaava-alueen ulkopuolella. Niistä asemakylään kuuluva alue sijoittuu Herttualan ja Kyötikkälän rajalle. Siellä on sekä ennen sotia että niiden sen jälkeen rakennettuja taloja. Nykyisen yritysalueen ja Asemantien välisellä määllä olleet Kyötikkälän mäkityvat ovat hävinneet.

Eteläisempi alue liittyy Metsäkulmalle sotien jälkeen palstoitettuun asuinalueeseen, jossa suurin osa taloista on edelleen puolitoistakerroksisia harjakattoisia puutaloja; muutamissa on ollut

liiketiljoja. Suunnittelualueeseen kuuluu Asemantien ja Sorolan kylärajan väliin jäävä kolmiomainen alue tien pohjoispuolelta. Pientä taloryhmää on täydennysrakennettu, ja se on tien eteläpuolista aluetta epäyhtenäisempi.

Kuva: Ortokuva 2023 © MML

Kuva: Asemakylään kuuluvalla alueella sijaitseva Aleks Jussilan rakentama puutalo (2) kuuluu taloryhmän vanhimpiin ollen vuodelta 1907; se on rakennettu vanhoista hirsistä ja lautatavarasta.⁴⁹ Jatkosodan aikana vänrikki Toivo Jussilan lähettämä kirje Mannerheimille johti kuuluisaan Suomen äideille omistettuun päiväkäskyyn. Rakennuksen tyyliä rikastuttavat muutamat kierrätetyt vanhat ikkunat ja ovet sekä pienimuotoinen lisärakentaminen. Taloryhmän kohdalla tien reunassa on pieniä bunkerimaisia maakellareita.

Kuva: Perusparannusten yhteydessä merkittävästi korotettu Asemantie on maisemallisesti hallitseva pienen Asemakylään kuuluvan taloryhmän kohdalla. Liikenne alueella on vähentynyt Vatialantien rakentamisen jälkeen.

6 Ruutanan seudun historiaa

Kylätontti

----- Suinula ja Ranssila

Tiehistoriaa

——— Tie 1700-luku (Kangasala - Orivesi, - Aitolahti)

——— Vanha kylätie

- - - Käytöstä poisjäänyt kulkureitti

Rautatie

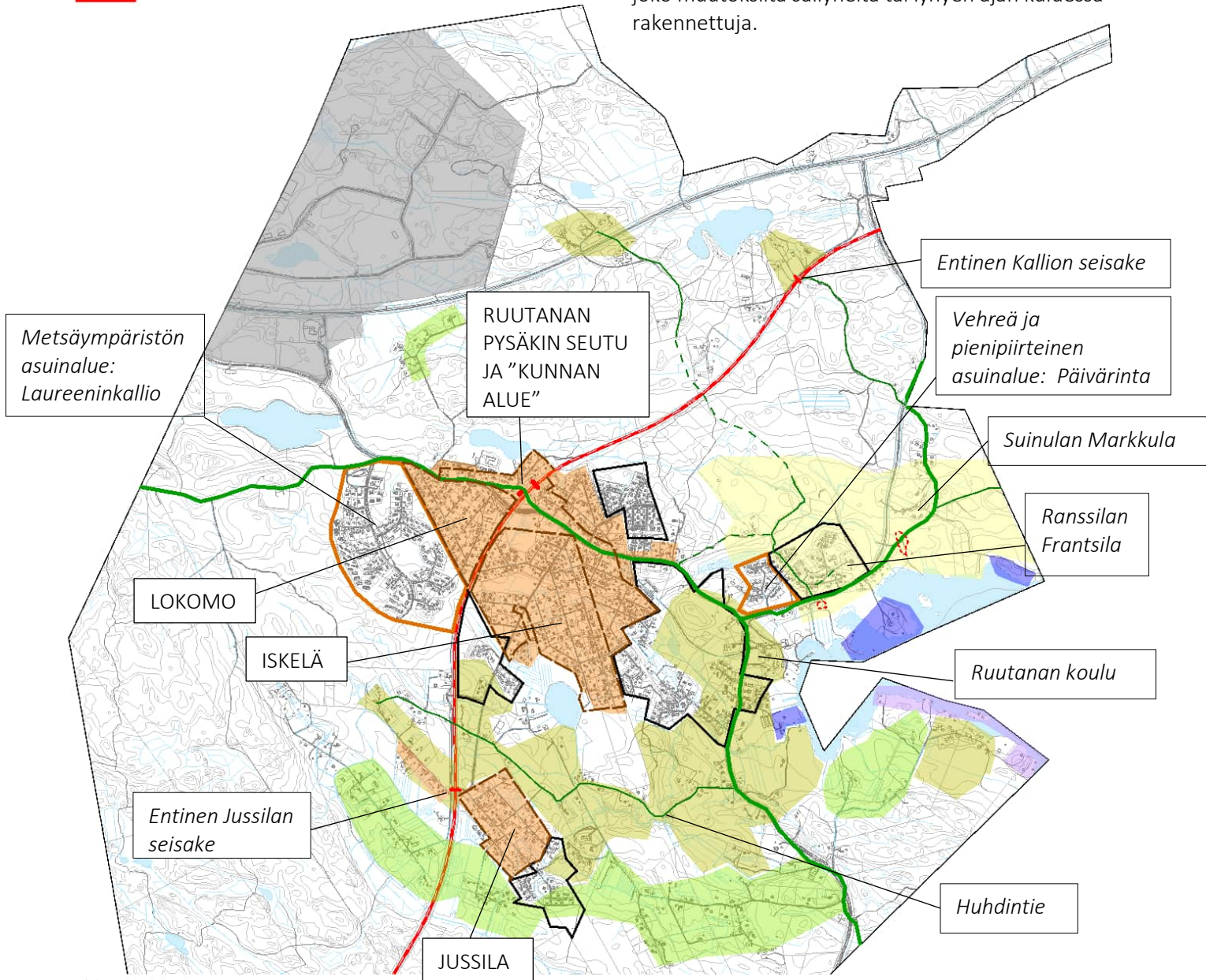
——— Tampere - Haapamäki -Vaasa 1883

■ Entinen liikennepaikka

□ Entinen vahtituvan tontti

Luvussa käydään läpi Ruutanan seudun rakennetun ympäristön historiaa.

Karttakuvaan on rajattu rakennetun ympäristön tyyppejä, joiden lähtökohtana on ollut elinkeinotoiminta, elinkeinotoiminnasta riippumaton asuminen tai suunnitelmallinen taajamarakentaminen. Rakennettu ympäristö on useimmilla alueilla jo kerroksellista, mutta edelleen sitä karakterisoi varhainen maankäyttö tai rakennuskanta. Toisaalta on myös yhtenäisiä alueita, joko muutoksilta säilyneitä tai lyhyen ajan kuluessa rakennettuja.

Ympäristötyypit

- Maaseutumaisema; kylän rintamaat
- Maaseutumainen haja-asutus; torppien ja pienviljelmien alue
- Metsäympäristön haja-asutus; sotien jälkeinen asutus
- Rantamaisema; vanhin huvila-asutus
- Rantamaisema; sotien jälkeinen loma-asutus
- Radanvarren asuntotaajama; sotien jälkeiset pientaloalueet
- Palstoittamalla muodostettu pientaloalue

Uudet kaavalla muodostetut asuinalueet

- Asemakaava 1980 - 1989
- Asemakaava 1990 - 2022

Uusi kaavalla muodostettu yritysalue

- Teollisuus ja varastointi

Karttapiirros: Selvitystyö Ahola 2024.
Pohjakartta MTK 2024 © MML

6.1 Saappaanpohjan rantamilla

*Markkula ja Frantsila; Maaseutualueet;
Vesijärven kesähuvilat; kesähuvilat*

Kylät ja tiet

Ruutanen taajama on syntynyt rautatien varteen eri maarekisterikyliin kuuluville maa-alueille. Asemakaa-voitettua aluetta on Tursolan (459), Pappilan (436) ja Rikun (445) entisillä takamaapalstoilla sekä Ranssilassa (442), jossa taajamarakentamista on syntynyt aikoinaan yksinäistalokylän muodostaneen Franssilan sotilasvirkatalon maille. Jyväskylätietä (valtatie 9) ympäröivä teollisuusalue sijaitsee Sorolan kylän (448) takamailla. Taajaman koillispuolella on Suinulan kylän (449) vanhoja kotipeltoja, autioitunut kylätontti ja Markkulan talo (kohde nro 20).

Varhainen kiinteä asutus keskittyi vesistöjen äärelle, hyvän kulkuväylän varteen. Saappaanpohjassa ranta oli suojaisa ja rannan läheisyydestä löytyi pelloiksi raivattavia savikoita ja moreenimäkikumpareita rakennuspaikoiksi. Kiinteän maanviljelysasutuksen arvellaan alkaneen jo varhaiskeskiajalla n. 1300 jaa.

Suinulan ja Ranssilan isojakokartat 1700-luvun lopulta antavat tietoa alueen tieyhteyksistä. Vanhimpiin lukeutuva kulkureitti alkoi kirkolta ja tuli Vesijärven länsirantaa seuraillen Saappaanpohjaan, jossa itäinen haara jatkui Suinulan kautta Orivedelle ja läntinen haara Aitolahdelle Teiskon tielle, joka vei Ruoveden kautta Pohjanmaalle.⁵⁰ Seuraavan vuosisadan lopulla tiet kohennettiin valtion toimesta yleisiksi⁵¹ teiksi, Suinulan tie asemalle saakka 1880 ja Aitolahden tie 1894.⁵²

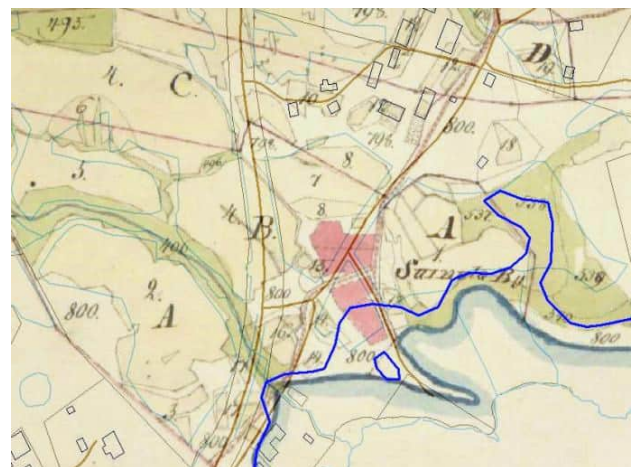
Suinulan kylä luettiin vielä ensimmäisten maakirjojen mukaan Riun kylään kuuluvaksi; vuoden 1546 maakirjassa Riun seitsemästä talosta kolme sijaitsi Suinulassa.⁵³ Kylä itsenäistyi pian, ja sen rintamaista ja taloista on säilynyt maakirjakartta vuodelta 1635. Kylän silloinen taloluku oli kaksi. Kantatalo oli halottu 1553. Talot sijaitsivat maakirjakartan mukaan alhaalla rannassa, kylän venevalkaman pohjoispuolella.

Suinulan vanha tonttialue on nykyään peltomaata, jonka poikki kulkee tilustie rantaan. Järvi jää vesijättömaalle kasvaneen lehtipuuston taakse. Maantietä 3403 (Korvenperäntie) peruskorjattiin 1970-luvun vaihteessa ja uusi suurempi tielinjaus vedettiin vanhojen rintapeltojen poikki, mutta suurin osa 1600-luvun kartalla näkyvästä peltomaasta on säilynyt avoimena.

Suinulassa toimitettiin isojako 1790-luvulla. Jo tätä ennen Markkula nro 1 ja Seppälä nro 2 oli halottu, edellisestä Yrjölä ja jälkimmäisestä Marttila. Kylärakenne muuttui, kun Seppälä ja Yrjölä siirrettiin rannasta ns. Tanhuanmäelle. Markkula muutti mäelle 1860-luvun alussa ostettuaan Yrjölän. Seppälä muutti mäeltä Haralanharjun juurelle n. 1894 isonjaon järjestelyn myötä.⁵⁴ Vanha kylätontti autioitui lopullisesti 1890-luvun lopulla, kun Markkula osti Marttilan.⁵⁵

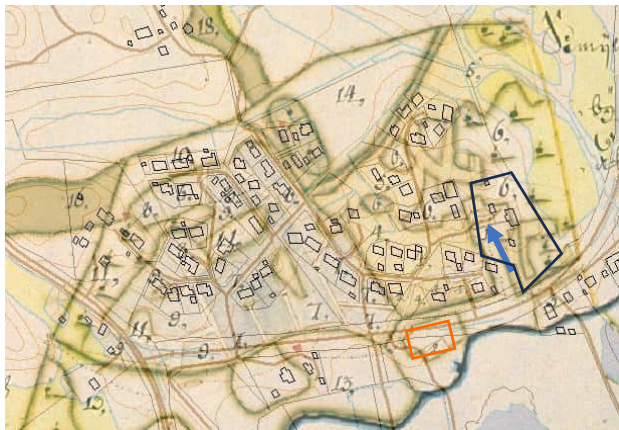
Kuva: Kuvassa on Suinulan kylän maakirjakartta (1635) asemoituna maastokartan päälle. Asutus ja pellot ovat hieman tasoa 90 m mpy ylempänä. Vesijärven pinta oli laskenut tasolle n. 88 m mpy vuoden 1604 mullistuksessa.⁵⁶ Maakirjakartan pellot näkyvät nykytilannetta kuvaavan keltaisen peltomaan päällä tummuna viivoituksena. Aidat rajaavat rintamaat ja jakavat sen kahdelle talolle. Vesiuoma ja mäki-alueet on merkitty aitojen rajaamalle alueelle. Ruskeat tielinjaukset ovat nykyisiä teitä ja mustalla rajatut neliöt rakennuksia. /Ote Suinulan maakirjakartasta, 1635. Jyväskylän yliopisto.

Kuva: Osa Suinulan kylän 1790-luvun peltokartasta asemoituna maastokartan päälle. Kylätontti (punainen) on edelleen rannassa, vanha tie nousee mäelle, jossa on tienhaara Muston talolle. Hennot siniset viivat osoittavat nykyisiä vesiuomia mm. peltolohkoja kiertäviä ojia. Tumma sininen viiva osoittaa korkeutta 90 m mpy. / Charta Delen öfver Haviseva och Suinula (n. 1797). KA.

Aitolahden eli **Ranssilan** kylän kaksi taloa lahjoitettiin 1650 kenraalimajuri Hans Henrik von Tiesenhausenille. Hänen poikansa, maaherra H. H. von Tiesenhausen yhdisti talot 1672 ja perusti säterikartanon.⁵⁷ Isossa reduktiossa Franssilan säteri peruutettiin kruunulle ja siitä muodostettiin säterivapautta nauttiva sotilasvirkatalo. Talo siirrettiin 1600-luvun aikana ylempiin rinteeseen. Nykyinen päärakennus on samalla talotontilla (kohde nro 18).

Kun ruotujakolaitos 1809 toistaiseksi lakkautettiin, pysyi Franssila⁵⁸ virkatalona vuoteen 1828, minkä jälkeen se oli valtion vuokratilana aina 1950-luvun alkuun saakka.⁵⁹ Yksinäistalosta lohkottiin 1920- ja 30-luvulla pari vanhaa torppaa omiksi kantatiloiksi (nro 2 ja 3). Seuraavat tilat on erotettu 1950-luvulla ja sen jälkeen.⁶⁰ Kantatilojen määrä on kasvanut ja Franssilankin vanha talouskeskus on nykyään kantatilaa nro 7, ja jaettu siten, että osa rakennuksista on jäänyt naapuritontille.

Kuva: Kuvassa on Ranssilan kylän kartta vuodelta 1702 asemoituna maastokartan päälle (asemointi mittakaavaeroavaisuuksien vuoksi epätarkka). Sinisellä nuolella on merkitty virkatalo ja oranssilla neliöllä paikka, jossa kylän kaksi taloa olivat vuoden 1635 maakirjakartan mukaan. Taajama on laajentunut Korvenperän torpan ja Franssilan viljelyksille 1980- ja 90-luvulla laadittujen asemakaavojen mukaisesti. /Ote geometrisesta kartasta vuodelta 1702: Franssilan majurin puustellin pellot ja niityt/ Kansallisarkisto.

Torpparialueet

Nykyinen Ruutanan taajama lähiympäristöineen, Suinulaa ja Ranssilaa lukuun ottamatta, on ollut etelässä sijaitsevien vanhojen kylien takamaita, jonne ensimmäisiksi maanraivaajiksi asutettiin torppareita. Yksi vanhimmista torpista sijaitsi tosin päätilaansa lähellä. Tästä Aitolahteen ja Orivedelle vievien teiden risteyksessä sijainneesta Ranssilan sotilasvirkatalon Korvenpään torpasta on tietoja jo 1780-luvulta. Itsenäistyminen tapahtui 1920-luvun lopulla. Kaikki torpparin vanhassa pihapiirissä olleet rakennukset on purettu vuoden 2009 jälkeen.

Erityinen torpparien asuinalue syntyi 1800-luvulla Saappaanpohjasta länteen, lahdelmaan laskevan Saappaanpohjanojan ja siihen ympäröiviltä alavilta mailta valumavesiä keräävien virtavesiuomien ympäristöön. Vuoden 1912 topografikartta (Senaatin kartasto) antaa tietoa alueen asutuksesta hieman ennen asutus- ja torpparilakien aikaa. Alueella on enää vähän jäljellä 1900-luvun alun tai sitä vanhempaa rakennuskantaa, enemmänkin 1940- ja 50-luvuille ajoittuvaa ja sitä nuorempaa pientaloo.

Kuva: Senaatin kartta (n. 1912) asemoituna maastokartan päälle. Huhdintie vastaa pitkälti kartalle merkittyä kulkureittiä maantien ja radan välissä. Punaiset neliöt ovat asuinpaikkoja ja vaaleat alueet peltoja. 2000-luvun rakennuskanta näkyy mustana ja edelleen peltoina olevat keltaisina ja niityt vihreinä.

Nykyinen Huhdintie-niminen kapea kylätie oli torppareiden yhdistyksen yleiselle tielle. Sen varrella oli Kirkkoherran virkatalon torppia sekä Tursolan Tavelan ja Karttialan torppia.⁶¹ Vanhaa rakennuskantaa on edelleen mm. Myllymäen ja Tanhuanpään pihapiireissä Huhdintien itäpäässä. Saappaanpohjanojan siltapaikan luona on Vainiomäen perinteikäs pienasutus. Tavelan torppiin kuuluu Jokela ja Haavisto siltapaikan länsipuolella. Niistä toinen on autioitunut, toisen luona on uudempaa asutusta. Kylätien päässä ollut Saarikko-niminen paikka on edelleen asuttu, mutta raide on katkaissut vanhan tieyhteyden (Huhdintie). Talolle vie Helenantie, jonka varrella on sotien jälkeistä asutusta. Tavelan Jussilassa on maatilamainen pihapiiri pienten peltomaiden keskellä, radan varressa. Nevasjärven eteläpuolelta on hävinnyt Karttialan Ytti.

Kuva: Jussila (459-2-167) Huhdintien ja entiselle seisakkeelle päättyvän Jussilantien risteyksessä.

Selvitysalueen reunamilla, sivuteiden varsilla on muutamia pieniä asumusrykelmiä, jotka ovat muodostuneet ensimmäisenä paikalla olleen torpan tai itsenäistyneen pienviljelmien tuntumaan. Tyypillisesti ryhmissä on sotien jälkeisiä tyyppitaloja, mutta myös tätä nuorempaa rakennuskantaa. Yksi tällainen talorykelmä on valtatie 9:n pohjoispuolella, Mellijärven luona, entisiin Tursolan kylän torppiin lukeutuneen Vanha-Aholan luona.

Kuva: 1900-luvun alussa peltolohkoja on Mellijärven eteläpuolella (asutusta Vanha-Aholan kohdalla), radan varrella ja Kallion seisakkeen luona. / Senaatin kartasto n. 1912.

Kuva: Vanha-Aholassa (459-1-311) on säilynyt tyyliältään kevyesti klassistinen päärakennus ja perinteisiä maatalon talous- ja piharakennuksia.

Toinen väljä taloryhmä on entisen Kallion seisakkeen luona, radan länsipuolella. Perimätiedon mukaan jo 1700-luvun lopulla näillä kohdilla oli Toivolan torppa. Myöhemmin paikan ostanut Kustaa Kallio rakensi 1922 nykyisen taitekattoisen talon Riihikorvesta siirretyn vanhan muonamiehen talon hirsistä.⁶² Vanhan pihapiirin lähelle on tullut pari sotien jälkeistä puutaloa ja uudehko paritalo. Parin sadan metrin päässä on toiminut Kuusinen Oy:n Sartor-tehdas, jossa valmistettiin työ- ja ulkoiluasuja sekä paitoja. Se oli 1950-luvun lopulla Kangasalan huomattavimpia teollisuusyrityksiä. Sitä edelsi Peemo Oy.⁶³

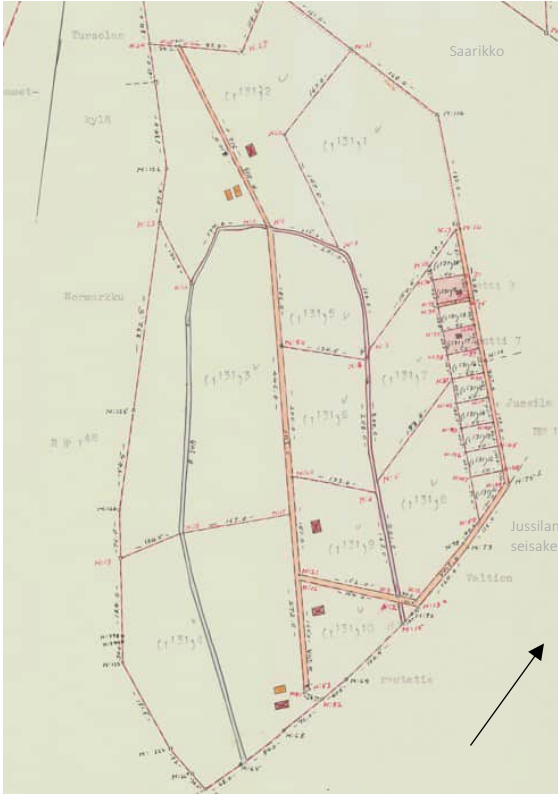
Kuva: Toivola (449-2-138) entisen Kallion seisakkeen luona.

Uusia viljelmiä

Ruutanassa sotien jälkeinen asutustoiminta näkyy ennen kaikkea tehdastyöväen rakentamina omakotialueina. Alueelle perustettiin kuitenkin myös uusia erikokoisia pienviljelys- ja asuntotiloja. Niitä tuli harvakseltaan eteläosassa Huhdintien vanhojen viljelmien eteläpuolelle sekä Jussilan seisakkeen lähelle radan länsipuolelle, nykyisen Perähaantien varrelle. Viidelle karjalaisperheelle osoitettiin asutustilat kylän pohjoispuolelta (Suopelto-karttanimi), jossa ei ollut ennestään raivattuja peltoja laisinkaan. Tätä kylmien tilojen aluetta alettiin kutsua Siperiksi (Siperiantie).⁶⁴

Kuva: Siperiantien asutustiloja. Alareunassa näkyy Ruutanajärvi. / Ortokuva 1958 © MML.

Kuva: Kartta Jussilan seisakkeen lähelle, radan länsipuolelle, sotien jälkeen perustetuista pientiloista ja Helenantien asuntotonteista: 10 tonttia rakentui 1960-luvun alkuun mennessä. / Rajakartta 1952: Sorola; RN:ot 1:132-152.

Vesijärven rannat

Vesijärven ranta-alue Suinulasta Muston kylälle on yksi vanhimmista Kangasalan huvila-alueista. Kesähuviloiden ensimmäinen rakentamiskausi ajoittuu 1890-luvulle ja 1900-luvun alkuvuosiin. Ensimmäiset huvilat olivat enimmäkseen kaupunkilaisperheiden suurikokoisia ja koristeellisia rakennuksia, joissa saattoi kesät asua myös palvelusväkeä, jotka huolehtivat puutarhasta ja kesäksi paikalle tuoduista kotieläimistä. Huvilat rakennettiin luonnonkauniisiin kallioniemiin lähelle hyviä kulkuyhteyksiä. Suinulaan kesäasukkaita toi etenkin rautatie, mutta kylän kautta kulki myös vanha maantie.

Perimätiedon mukaan Tavelan kartanon tytär sai 1900-luvun alussa häälahjaksi kuusi huvilatonttia eripuolilta Vesijärveä. Huvilarakennuksista on säilynyt Rautiala (Sarjola, kohde nro 21) Suinulassa ja Jokiranta (kohde nro 22) Saappaanpohjassa.⁶⁵ Tursolan kylään kuuluvassa niemessä (ent. Isoaari) Franssilan eteläpuolella on Koivuniemen asuin- tai huvilarakennus 1900-luvun alusta.⁶⁶

Selvitysalueen ulkopuolelle jäävät Suinulan Seppälän talon maille 1800–1900-lukujen taitteessa perustetut huvilat Rauhalahdi, Kolumäki ja Korkeasaari.⁶⁷ Mustoa

omistaneen varatuomari F.E. Snellmanin maille 1899 valmistunut huvila on purettu.⁶⁸

Kuva: Koivuniemen (459-1-11) hirsitalo on perustettu kalliolle ja jyrkälle kivijalalle. Alfred Jokinen rakennutti talon pääasiassa Suinulan Marttilan tilan puretusta päärakennuksesta n. 1904.⁶⁹ Rakennuksen julkisivuissa on muutosten tuomaa ajallista kerroksisuutta.

Ranta-alueilla alkoi seuraava rakennusvaihe viime sotien jälkeen, kun työväestön mahdollisuudet vapaa-aikaan lisääntyivät kasvavan loma-omistuksen myötä, erityisen merkittävä oli lauantain muuttuminen 1960-luvulla vapaapäiväksi.⁷⁰ Kesämökkit olivat ensi alkuun kooltaan ja varustetasoltaan vaatimattomia lauta- tai hirsirunkoisia viikonloppumajoja, mutta jo 1960-luvulta lähtien mökkien pinta-ala alkoi kasvaa.

Pieniä loma-asuntoja rakennettiin Saappaanpohjan ja Lintulahden välisen alueen rannoille ja lähisaariin. kuten Mäkelänsaareen ja Verkkosaareen. Erytisen hyvä esimerkki aikakauden tiiviisti palstoitetusta kesämökkialueesta sijaitsee osayleiskaavan suunnittelualueen ulkopuolella Ansionlahdessa. Kapeat tontit ovat vierä vieressä, rakennukset alhaalla rannassa, ylämaastossa tontit rajautuvat kokoajatiehen ja metsään. Täällä Amerikkaniemellä rakennuttajat olivat enimmäkseen rautatieläisiä, jotka rakensivat pienet huvilansa samalla mallilla ja osittain talkootyönä.

Pienet järvet

Loma-asutusta syntyi myös sisämaahan ja pienvesistöjen rannoille. Tampellan pellavatehtaan työläisten syksyllä 1945 perustama omakotiyhdistys osti kauppias A. Vihervuorelta maata Onkijärven pohjoisrannalta ja Havisevanjärveltä.⁷¹ Alueelle rakennettiin alussa rinnan vaatimattomia viikonloppumajoja ja asuintaloja, lisäksi jätettiin muutama rantatontti yhdistykselle yhteistä uimarantaa ja laituria varten.⁷² – Alue jää osayleiskaavan suunnittelualueen ulkopuolelle.

Kuva: Kaupungin ylläpitämä Onkijärven uimaranta. Vastarannalla pellavatehtaan työntekijöiden aluetta rantasaunoineen. Uimaranta jää suunnittelualueelle.

6.2 Rautatien tuoma asutus

Ruutanen pysäkin seutu;

Tehdastyöväelle palstoitetut asuinalueet: Lokomo, Iskelä ja Jussila.

Vanhan Pohjanmaan radan pikkuhiljaa 1900-luvun alkupuoliskolla tihentynyt seisakeverkko Messukylän Suinulan asemien välillä kytkivät seudun Tampereeseen ja toivat kaupunkikulttuurin vanhaan maalaispitäjään, ensi vaiheessa huvila- ja kesäasukkaiden mukana ja toisessa vaiheessa tamperelaisen tehdastyöväestön omakotirakentamisena.

Ruutanen liikennepaikka avattiin 1907. Yksinkertainen vahtitupa rakennettiin radan länsipuolelle hirrestä tyyppiirustusten mukaan (719); laajennettiin myöhemmin keittiön ja huoneen kokoisella osalla. Pihapiiriin⁷³ tuli saunan, pesutuvan ja leivintuvan käsittävä ulkorakennus (289) ja laudasta ulkokuone (720). Harjakattoinen puurunkoinen laiturirakennus valmistui 1954. Ruutanen maantieyhteydet Tampereelle paranivat merkittävästi nykyisen valtatie valmistuttua 1970-luvun alkupuolella. Ruutanen asema muutettiin miehittämättömäksi 1972, tavaraliikenne oli loppunut jo 1968. Henkilöliikenne loppui Ruutanassa ja Suinulassa 1990.⁷⁴ Kaikki rakennukset on sittemmin purettu. Vahtituvan tontilla on näkyvissä kiviperustukset.

Pysäkin ja Aitolahteen vievän maantien risteyskosen tuntumassa oli pieni asumusryhmä jo ennen viime sotia. Vuoden 1912 kartalla näkyvistä rakennuksista⁷⁵ yksi oli vahtitupa. Maantien eteläpuolella oli pieni pelto, jonka ympärillä muutamia taloja. Vuonna 1919 mittaukseen perustuvaan toimituskarttaan on merkitty vahtituvan pohjoispuolelle, nykyisen liikerakennuksen kohdalla, pihapiiri, toinen asuttu paikka oli toiselta puolen rataa, mäennyppylällä

säilyneen pienen hirsimökin kohdilla (436-2-15), peltotilkku alemmaa tulipalossa tuhoutuneen Voiman myymälärakennuksen paikalla. Talojen määrä alkoi kasvaa 1930-luvulta lähtien, kun kunta alkoi myydä asuntopalstoja omistamaltaan Ruutanen tilalta, jonka se oli 1928 ostanut Halimaan sahan perustaneelta Frans Mäkelältä.⁷⁶

Vuoteen 1944 mennessä tontteja myytiin 40 ja seuraavana vuonna noin parikymmentä lisää.⁷⁷ Kunta oli myynyt maapaloja molemmin puolin pysäkkiä sekä sinne johtavan maantien varrelta. Vasta keväällä 1945 havahduttiin huomaamaan suunnittelun tarpeellisuus, kun Ruutanasta oli jo ehtinyt kehittyä kohtalaisen tiivis tienvarsikylä. Tällöin kunta päätti laatia alueelleen tonttisuunnitelman, mutta jatkoi samalla myyntiä ja ryhtyi laajentamaan asutusta tien eteläpuolelle.⁷⁸

Kuva: Kuvassa näkyy pysäkin luona ollut ratavartijan asuinrakennus (vahtitupa) ja sitä vastapäätä iso kauppa- ja postirakennus n. 1960-luvulla. / Kuva Kangasala-Seura ry:n kokoelmassa, ja julkaisussa Muuttunut on ... (2019).

Kuva: Ruutanen liikennepaikka 4.5.1973. Sähköistys Tampereelta Jyväskylään otettiin käyttöön 3.10.1994. Laiturvaihderakennus oli saanut laudoitukset ikkunoihinsa. / Kuvaaja: Tapio Keränen Vaunut.org. Lisätty: 06.02.2024 20:24

Kuva: Kuvassa näkyy Ruutanen pysäkin luona 1919 sijainneet Kangasalan kirkkoherran vuokra-alueet. Karttaan ei ole merkitty rautatiealueella olevia rakennuksia. KA.

Tampereella työläisten asutuspulasta oli tullut ajankohtainen ongelma 1940-luvun kuluessa. Ruutanen sijainti otollisesti radan varressa heti Tampereen kaupunginrajan takana osoittautui merkittäväksi tekijäksi pysäkkikylän kehittämisessä Kangasalan pohjoiseksi taajama-alueeksi. Ensimmäisiä asuntorakennuttajia oli Oy **Lokomo** Ab Tampereelta, joka jo sodan aikana oli ostanut 14–18 hehtaarin maa-alueen Tursolan Karttialan kartanon tilasta ja palstoitti sille sodan loppuvaiheessa runsaat puolensataa 1800–2200 m² suuruista omakotitonttia (kohdealue nro 16).⁷⁹

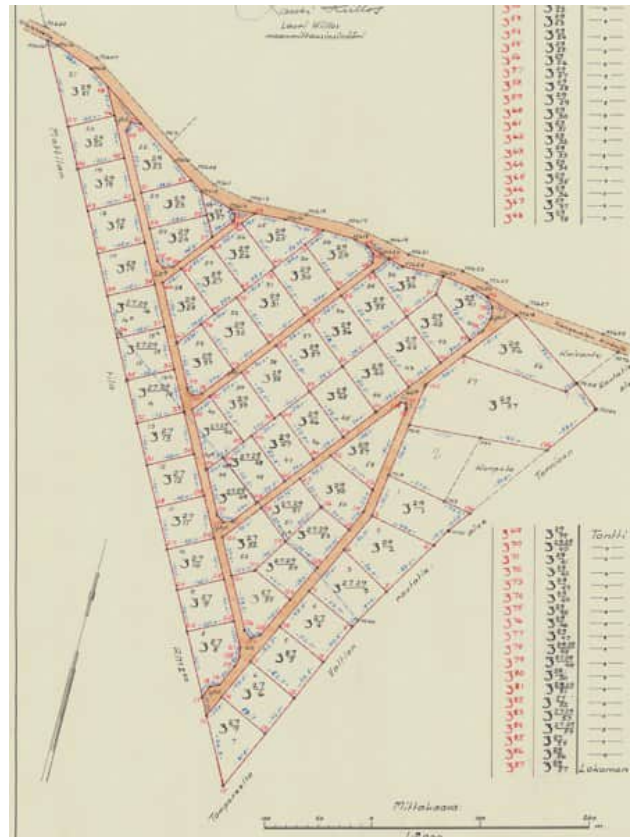
Rakentaminen alkoi toukokuussa 1945, mutta sitä ennen oli metsäalue hakattu moneksi ja tielinjojen raivaus suoritettu talkootyönä 1943–44.⁸⁰ Lokomolaisten mottitalkoot Kangasalan Ruutanassa liittyivät valtakunnallisiin halonteko- ja sadonkorjuutalkoisiin, joita järjestettiin osana sodanaikaista avustustoimintaa.

Idea asuntoalueen perustamiseen oli herännyt myös Tampereen Pellava- ja Rauta-Teollisuus Osake-yhtiön (Tampella) tehdastyöläisten keskuudessa, jotka asiaa ajaakseen perustivat tammikuussa 1946 Tampellan Konepajan työntekijöiden Omakotiyhdistys ry:n (vuodesta 1954 **Iskelän** omakotiyhdistys).⁸¹ Tampella-yhtiön avustuksella yhdistys hankki 33,5 ha suuruisen maa-alueen Ruutanasta liikennepaikan läheltä. Tampellan rakennussuunnitteluyksikkö teki tonttisuunnitelman ja rakennusmestari valvoi tarvittavat tietyöt.⁸² Alueelle tuli 119 tonttia, keskimäärin 2500 m² kooltaan.⁸³ Ne jaettiin arpomalla yhdistyksen silloisen 101 jäsenen kesken. Ensimmäisenä rakennusvuonna, 1946, kunta myönsi kymmenen asuintalon rakennuslupaa. Lupia haettiin myös asutustoimiston kautta.

Kuva: Lokomon alue 40-luvulla. /Lähde: Anttila 1987, 497.

Ruutanen asuntorakentajat tekivät omien talojensa lisäksi talkootyötä omakotiyhdistyksille ja rakensivat itse tiet valmiiksi ja niille valot. Tehtaat autoivat sähköjohtojen ja muuntajan hankinnassa. Vesihuoltoverkoston rakentamista viivytti erityisesti vaikeasta maastosta johtuneet suuret rakentamiskustannukset.⁸⁴

Omakotialueille rakennettiin harjakattoisia puutaloja, joihin rakennuspiirustukset hankittiin itsenäisesti. Suurin osa taloista oli tyyppi- ja mallipiirustusten mukaan tai niitä soveltaen rakennettuja puolitoistakerroksisia harjakattoisia puutaloja. Oy Lokomo Ab osallistui muita tehtaita aktiivisemmin omakotihankkeeseen ja tilasi Varkauden Ahlströmin tehtailta 56 puutaloa.⁸⁵

Kuva: Lokomon asuinalue. / Lohkomiskartta 1947. KA.

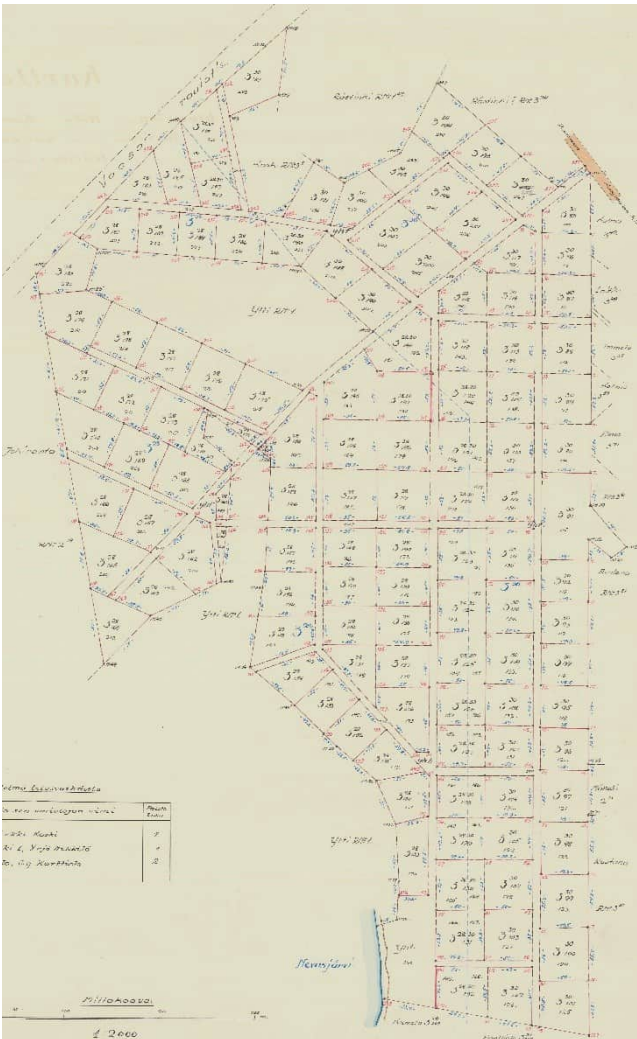

Kuva: Lokomon asuinalue oli jo lähes valmiiksi rakennettu, kun Iskelän puolella on näkyvissä vasta metsään avatut tielinjat. / Ortokuva 1946 © MML.

Pientalovaltaisia asuinalueita ei perustettu ainoastaan Ruutanan pysäkin läheisyyteen, omansa sai myös Ruutanan ja Kangasalan aseman välille 1930-luvulla perustettu Jussilan seisake. Siellä toimijana oli loppuvuodesta 1945 perustettu Tampellan virkailijoiden omakotiyhdistys, joka oli hankkinut metsämaapohjaisen alueen varatuomari V. H. Tavelalta.⁸⁶ **Jussilan** alue oli kooltaan 12,5 ha. Tontit olivat isoja, kooltaan keskimäärin 3300 m². Alueen pohjoisosista varattiin hehtaari yhteiseksi alueeksi. Se on myöhemmin tehdyssä asemakaavassa varattu asumista palvelevaksi yhteiskäyttöiseksi korttelialueeksi.

Rakentamista tapahtui verkkaisesti ja vielä 1960-luvun puolivälissä Jussilassa oli rakentamattomia tontteja, joita ei ollut koskaan raivattu. Koska puustoa jätettiin myös rakennetuille tonteille, metsäisyys jäi Jussilan aluetta luonnehtivaksi piirteeksi.

Kuva: Iskelän omakotialue. / Lohkomiskartta 1950. KA.

Kuva: Jussilan omakotialue. / Ortokuva 1958 © MML

Kuva oikealla: Iskelän omakotiyhdistyksen kokoontumispaikkana toiminut lautarakennus näkyy Välitien päässä.

6.3 Kunta kaavoittaa

Ensimmäinen kaava 1978; Uudet asuinaluekaavat 1980-luvulla: Laureeninkallio ja Päivärinne.

Väestön nopea lisääntyminen Ruutanen alueella kiihtyi siirryttäessä 1950-luvulle. Vuonna 1950 Ruutanassa oli noin 700 asukasta, kun vuoteen 1960 mennessä väkimäärä oli lähes kaksinkertaistunut, ollen 1390 henkilöä. Nykyään asukasmäärä on 2960.

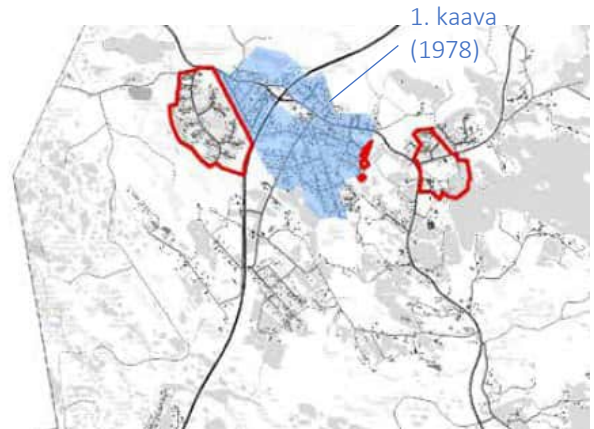
Hämeen läänin maanmittauskonttorin kaavoitustoimistossa laadittu Ruutanen alueen rakennuskaavaluonnos valmistui 1963, mutta sitä ei vahvistettu.⁸⁷ Kaavoituksen jatkamisen esteeksi muodostui kauan ja hartaasti suunnitellun, Jyväskylään johtaneen valtatie 9:n linjaus. Valtatietä varten laadittiin erilaisia vaihtoehtoisia suunnitelmia, mutta lopullinen päätös vain pitkittyi ja samalla kaavasuunnitelmat vanhentuivat jo ennen valmistumistaan. Ratkaisuun päästiin lopulta 1970-luvun taitteessa ja tie avattiin liikenteelle syksyllä 1970. Ruutanen kohdalla uusi tie jäi n 1-3 km päähän taajaman eri osista.

Ruutanassa rakentaminen piristyi Jyväskylätien valmistumisen myötä, mutta alueen asutuksen laajenemista hidasti pitkään kaavoituksen ja kunnallistekniikan puuttuminen. Vesihuoltolinjan rakentaminen Vatialasta aseman kautta Ruutanaan aloitettiin 1970-luvun puolivälissä ja samalla Ruutanen kaavoitusta päästiin jatkamaan.⁸⁸

Ruutanen ensimmäinen rakennuskaava astui voimaan 1978. Tämän jälkeen peruskorjattiin Ruutanantietä ja entinen radan ylikäytävä korvattiin uuteen linjaukseen tehdyllä alikäytävällä. Uuden tieosuuden reunoille tuli leikkauksia ja pengerryksiä. Katkaistujen tieosuuksien varsille jäi muutama vanha kaupparakennus, mutta edelleen kylän kaupalliset ja julkiset palvelut ovat entisen pysäkin tuntumassa, jälkimmäiset keskitettynä uuteen monitoimitaloon.

Kokonaan uusia asuinalueita varten valmistui kaavoja 1980-luvulla: Päivärinta ryhmäpuutarha 1980 (muutos pientaloalueeksi 1983), Saappaanpohja 1984 ja Laureeninkallio 1986.

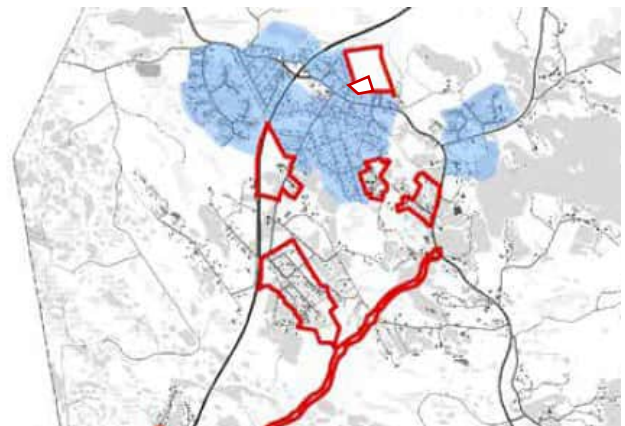
Ruutanassa rakentaminen on jatkunut näihin päiviin pientalopainotteisena sekä vanhoilla että uusilla asuinalueilla. Kerrostalotyypistä rakentamista edustavat muutamat 1980-luvun luhtitalot Kuusitiellä, Ruutanajärven eteläpuolella.

Kuva: 1980-luvulla vahvistettuja kaavoja. Uudet asuinalueet sijoittuvat rakentamattomaan metsään ja peltoalueelle.

Kuva: 1990-luvulla vahvistettuja kaavoja. Uusi asuinalue sijoittuu peltoalueelle.

Kuva: 2000-luvulla vahvistettuja asemakaavoja Ruutanen ja Aseman seudulla. Kuvaan lisätty ohuempi punainen viiva Ruutanen Seurakunnantien kaavamutos. / Kaikki karttakuvaotteet julkaisusta Edelläkävijän roolissa. Kangasalan kunnan kaavoitus 50 vuotta. Raine Raitio.

Tämän vuosituhaten alussa omakotialueiden kaavoituksen painopisteeksi tuli Asemantien ohella Ruutana. Maankäyttöä Lahdentien pohjoispuolella ja radanvarressa alettiin suunnitella yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa.

6.4 Palvelut

Liike-elämä ja kunnalliset palvelut; Ruutanan koulu

Ruutanan koulu käsittää esikoulun ja perusopetuksen vuosiluokat 1–6. Uusi päärakennus valmistuu 2025. Alueen ensimmäinen koulu alkoi Suinulan kouluna 1916 Markkulasta vuokratuissa tiloissa.⁸⁹ Päätös koulun perustamisesta oli tehty edellisenä vuonna. Ensimmäinen varsinainen koulutalo valmistui Saappaanpohjaan 1925. Koulutalon rakennushanke liittyi vuoden 1921 oppivelvollisuuslain toteutukseen. Uusia tiloja tarvittiin, kun kansakoulu jakaantui kaksivuotiseen alakansakouluun ja nelivuotiseen yläkansakouluun. Suinulan koulua laajennettiin vuosina 1951–52 rakennetulla uudisrakennuksella, koska entiset tilat eivät riittäneet sotien jälkeisille suurille oppilasmäärille.

Kuva: Ruutanan kivikoulu ja puukoulu (kuva 2009). Kivikoulu purettiin kesällä 2024, mutta puukoulu säilyy.

Ruutanan terveydenhuollon palveluja tarjoaa Pirha Pirkanmaan hyvinvointialue. Ruutanan lähiaseman toimitilat ovat 1995 valmistuneessa (laajennettu 2008) terveysasema-rakennuksessa,⁹⁰ jossa toimivat mm. lääkärin ja terveydenhoitajan vastaanotot, neuvola ja hammashoitola. Ruutanan terveyspalvelujen järjestämiseksi kunta oli 1949 ostanut Sievälän talon, johon tuli neuvola ja terveystalon asunto. Sieltä toiminta siirtyi Lokomon asuinalueen kulmalle 1964 valmistuneeseen terveystaloon.⁹¹

Päivähoitopalvelujen järjestämistä varten ruutanalaiset perustivat oman päiväkodin kannatusyhdistyksen 1951. Päiväkoti sai ensimmäiset toimitilat kunnan omistamasta huoneistosta, jota paikalliset alkoivat kutsua Nippalaksi.⁹² Vuonna 1957 päiväkodin muutti kunnan terveystaloon (Sieväälä 436-3-233). Päiväkotiyhdistyksen toiminta lakkautettiin virallisesti 1973. Päiväkoti siirtyi Kangasalan kunnan sosiaalitoimen alaisuuteen ja toiminta sijoitettiin terveysasemarakennukseen. Päiväkodin tiloja laajennettiin 1980- ja 1990-luvuilla.⁹³

Kuva: 1980-luvun liikekeskus ja Sievälän talo puretun pysäkkialueen takana Mäntytiellä.

Vanha terveysasemana ja päiväkotina toiminut rakennus on nyttemmin purettu ja sen tilalle rakennettu Ruutanan monitoimitalo. Loppukesästä 2021 käyttöön otettuun rakennukseen on sijoitettu kunnallinen päiväkodin, nuorisotila Ruutis ja Kangasalan seurakunnan tiloja sekä liikuntasali.

Kuva: Ruutanan monitoimitalo on rakennettu Lokomon omakotitaloalueen kulmalle. Arkkitehtisuunnittelun toteutti arkkitehtitoimisto Tilatakomo Oy, Pekka Koli.

Kuva vasemmalla: Terveydenhuollon rakennuksia Ruutanan tien varrella (kuva 2009). Etualalla Ruutanan lähiasema ja taaempana monitoimitalon tieltä purettu 60-luvun terveystalorakennus, jossa toimi viimeksi kunnallinen päiväkodin.

Kangasalan seurakunnalla on vuodesta 1959 ollut Ruutanassa seurakuntakoti,⁹⁴ mutta tarve pitää omaa rakennusta lakkasi Ruutanan monitoimitalon valmistuttua. Tyhjilleen jäänyt seurakuntakoti sijaitsee maantietä reunustavan omakotiasutuksen koillispuolella. Entinen metsäinen mäki-alue on 2009 hyväksytyn Seura-kunnan alueen asemakaavan mukaisesti rakentunut pientaloalueeksi. Kaupungin-hallituksen marraskuussa 2023 hyväksymässä asemakaavamuutoksessa seurakuntakodin tontille on osoitettu asuntorakentamista. Kaava mahdollistaa tyhjilleen jääneen rakennuksen purkamisen.

Kuva: Ruutanan seurakuntakodin toiminta on siirtynyt kuvan rakennuksesta uuteen Ruutanan monitoimitaloon. Alun perin rakennukseen tuli mm. kokoussali, kaksi kerhohuonetta ja vahtimestarin asunto. Vuonna 1966 rakennettiin alttari, jolloin rakennuksesta tuli kyläkirjasto.⁹⁵

Kaupalliset palvelut ovat vähentyneet. Vanhan taseoristeyksen ympäristössä, Mäntytiellä ja Ruutanantiellä, näkyy yksittäisiä asutokäyttöön muutettuja rakennuksia, joissa on ollut ennen myös liiketiloja. Kylällä toimineet pankit (Säästö-, Osuus- ja Postipankki) ovat sulkeneet konttorinsa, samoin osuuskauppa ja pienet yksityiset kaupat. Postipankin talossa toimi pitkään Siwa, joka on muutettu K-marketiksi Keskon ja Suomen Lähikaupan yrityskaupan yhteydessä (2016). Postipalvelut on siirretty valtatie 9:n (tie valmistui 1970-luvun alussa) ja Ruutanantien väliin jäävälle Shell-huoltoasemalle, jonne tulee Ruutanan keskustasta myös kevyen liikenteen väylä.

Kuva: Ruutanan Shell-huoltoasema sijaitsee valtatie 9:n ja Ruutanantien väliin jäävällä alueella.

Ruutanan Shell avattiin 1980-luvulla, jolloin huoltoasemarakentamisessa palattiin elementtirakenteisten tyyppiratkaisujen parista yksilölliseen arkkitehtuuriin. Samaan aikaan uusi aika teki tuloaan bensiinikauppaan; ensivaiheessa päästiin kehittämään ravintolapuolta.⁹⁶ Shell oli eturintamassa luomassa arkkitehtuurilla uutta tunnistettavaa yrityskuvaa. Tyyli suunnaksi valikoitui ajankohtana suosittu postmodernismi. Ruutanan huoltoasemassa on nähtävissä Shellin uuden ajan asemille tyypillisiä ominaisuuksia, kuten dynaaminen muoto, jonka elementteinä pitkä ja kapea päämassa ja siihen kerroksellisuutta synnyttävät ulkonemat sekä monikulmainen puolipyöreä päätyosa sekä samanhenkinen pitkä kattolyhty. Mittarikentän kookkaat suojakatokset on ryhmitelty aseman suuntaisesti pääoven edustalle.

Kuva: Tienäkymä Ruutanan keskustasta. Etualalla puun takaa pilkottava puolitoistakerroksinen harjakattoinen 1940-luvun lopulla rakennettu talo on entinen Osuuspankin sivukonttori. Taustalla näkyy K-Market.

Kuva: Kaupalliset palvelut ovat Ruutanassa perinteisesti keskittyneet vanhan ylikäytävän lähistölle, radan molemmin puolin. Entisellä pankin tontilla on nykyään sivutaajaman ainoa päivittäistavara-kauppa.

Mäntytiellä sijaitsevan Rajalan huonokuntoisessa talossa on ollut yksityiskauppa (mm. Ellimäki) aina vuoteen 1992. Ensimmäinen vuokralla ollut kauppiaa oli aloittanut tontin vanhemmassa puutalossa.⁹⁷ Toisella puolen Mäntytieta on sijainnut Kangasalan Osuuskaupan puinen liiketalo, jossa toimi myös posti. Tämän tulipalossa tuhoutuneen talon paikalle rakennettiin nykyinen matala loivaharjainen Ruutan liikekeskus-niminen kiinteistö 1980-luvulla. Vuonna 2016 paloi Ol. Voiman puinen kaupparakennus radan itäpuolelta. Talossa toiminut ravintola (Rikes's Pub, Ruutan Olohuone) siirtyi Ruutan liikekeskukseen, jossa nykyään on ravintolan lisäksi eläinlääkäriasema.

Kuva: Osuusliike Voiman Ruutan myymälä radan varrella. Takana, radan länsipuolella, näkyy vahtituvan ulkorakennus. Kumpaakaan rakennusta ei enää ole. / E.M. Staf, valokuvaaja 1948 Museokeskus Vapriikki.

Kuva: Rajalan tontin asuin- ja liikerakennukset, joista vanhempi 1930-luvulta ja nuorempi, etualalla, 60-luvulta. Työmies Väinö Kaivannon ostama Rajala oli ensimmäisiä tontteja, joita kunta myi omistamastaan Ruutan tilasta.⁹⁸

Kuva: 1980-luvun liikekeskus Mäntytiellä (kuva 2009). Päätyhuoneiston nuorisotilan paikalla on ravintola.

Kangasalla on ollut paljon puutarhayrityksiä. 1970-luvulla lähes puolet Pirkanmaan kasvihuoneviljelmistä sijaitsi kunnan alueella, ja 2005 tehdyssä tarkastelussa oli kasvihuoneyritysten kuntakohtainen lukumäärä suurin Kangasalla.⁹⁹ Ruutanassa kasvihuoneviljelyä on harjoitettu mm. vanhan Jokirannan huvilan mailla.

Kuva oikealla: Jokirannan puutarhan kasvihuoneita ja tilan päärakennus Saappaanpohjan viljelymaiseman reunalla vuonna 2009.

7 Ruutanan alue- ja kohdekuvaukset

Osa-aluekuvausten karttoja koskevat yleiset selitykset:

Alueen pohjaväri = Ympäristötyyppi ks. sivu 37.

Punainen katkoviiva = Rautatie; poikkiviivalla merkitty entinen liikennepaikka.

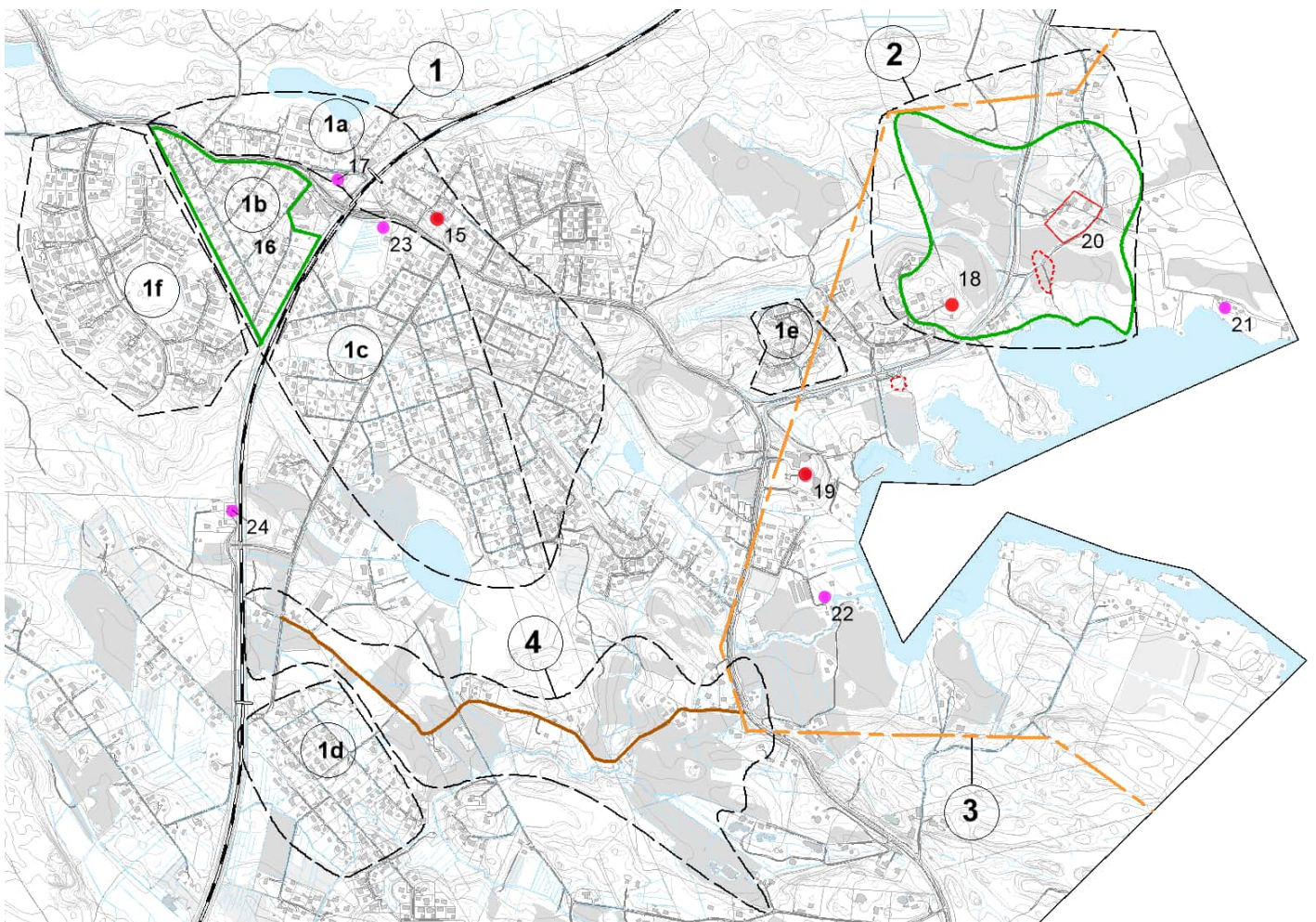
Vihreä vinoruudutus = Taustatietona voimassa olevan asemakaavan aluekohtainen merkintä: /s (ympäristö säilytettävä).

Kohteista käytetään niiden rekisterinimeä. Kohdetietojen lähteenä käytetty mm. 2009 laadittua rakennusinventointia ja Janne Markkulan laatimaan rakennusinventointia.

Luku sisältää asiantuntijan tulkintana kulttuurihistoriallisen arvottamisen. Edellinen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys on vuodelta 2009. Selvityksen arvioinnin ajantasaisuutta on tarkistettu maastokäynnein.

Osa-alueet

- 1 Ruutanan taajama (osa-alueet a–f)
- 2 Suinula ja Ranssilan kulttuurimaisema
- 3 Vesijärven ranta-alueet Haralanharjun maisema-alueella
- 4 Huhdintie

Kuva: Rakennetun kulttuuriympäristön kuvaukset on tehty katkoviivoin rajatuilta osa-alueilta. Tarkemmat aluerajaukset ja värillisten merkintöjen selitykset osa-aluekuvausten yhteydessä. / Karttopohja MTK © MML 2024.

7.1 Ruutanan taajama

Ympäristötyypit: Radanvarsitaajama; pysäkin seutu tienvarsiasutuksineen, palstoittamalla muodostettuja omakotialueita; 1980-luvun asuinalueita. Ks. s. 37.

Ruutanan taajama-aluetta käydään läpi osa-alueittain:

- Ruutanan keskusta, pysäkki ja nk. kunnan alue
- Lokomon asuinalue
- Iskelän asuinalue
- Jussilan asuinalue
- Päivärinteen asuinalue
- Laureeninkallion asuinalue

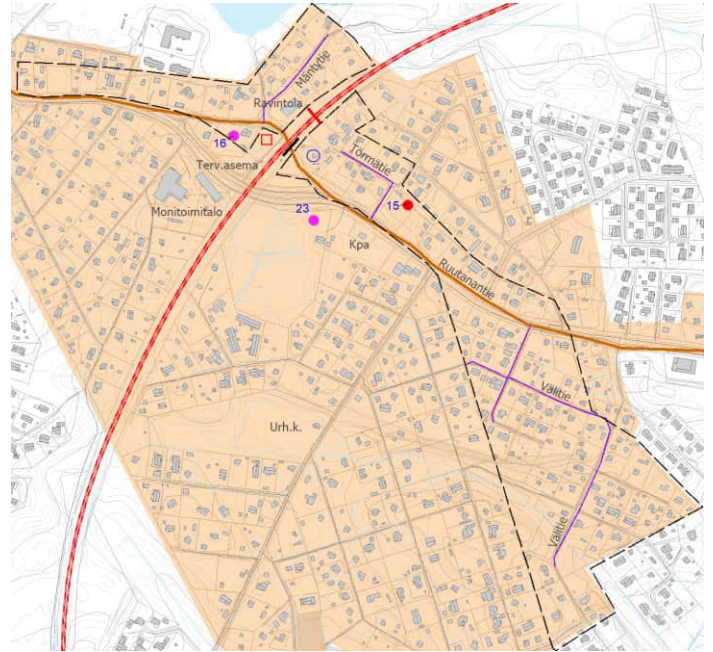
Esiteltävistä pientaloalueista **a–d** ovat palstoittamalla muodostuneita asuinalueita.

Alue **a** on syntynyt Kangasalan kunnan omistamalle maalle ja käsittää tienvarsiasutusta sekä pientaloaluetta.

Alueet **b, c ja d** ovat syntyhistorialtaan samankaltaisia yhtiön tai tehdastyöläisten omakotitaloyhdistyksen perustamia asuinalueita, joissa on tiivis ja yhdenmukainen tontitus sekä nauhamaiset korttelit pitkien suorien katujen varsilla. Alueiden rakentumisessa on kuitenkin eroja, sillä osassa on käytetty yhtiön hankkimia tehdastaloja (b) ja noudatettu yhtenäisyyttä talojen sijoittelussa, toisissa rakentaminen on tapahtunut rakentajan omien mieltymysten ja ajan hengen mukaan. Lisäksi alueet ovat rakentuneet hieman eri tahdissa. Alue b rakennettiin käytännössä yhden vuosikymmenen aikana. Kahdella muulla alueella rakentaminen on kestänyt pidemmän aikaa, jolloin tyyllinen ja ajallinen kerroksellisuus on luonnollista. Aluetta c rakennettiin kuitenkin pitkään alkuperäistä tonttisuunnitelmaa noudattaen ja siellä on vielä alkuperäisiä alueellisia tekijöitä säilynyt, mutta tiivistäminen sekä uudistava tai korvaava rakentaminen vaikuttavat jo paikoin alueen perusluonteeseen. Alueella d asuinalueen luonne on asemakaavan laadinnan jälkeen uudistunut kokonaisvaltaisemmin.

Alueet **e** ja **f** ovat muodostuneet lyhyen ajan kuluessa asemakaavan ja rakentamishojeiden pohjalta. Alueet ovat säilyttäneet alkuperäisen luonteensa.

1 a) Ruutanan keskusta, pysäkki ja nk. kunnan aluetta

Violetti viiva = Asuinalueen vanhoja katuja.

Punaruskea viiva = Maantie (vanha tasoristeys poistettu).

Punainen neliö = Puretun vahtituvan paikka.

Sininen rengas = Vanha asuinrakennus, josta ei ole kohde- tai rakennuskohtaista inventointia, valokuvattu.

Musta katkoviivaraajaus

Entinen pysäkinseutu ja vanhinta tienvarsiasutuksen aluetta, joka on alkujaan rakentunut kunnan palstoittamille tonteille 1930- ja 40-luvuilla, mutta paikoin korvautunut tai täydentynyt uudemmalla rakentamisella. Tämä nk. Kunnan alue jatkuu Ruutanantien eteläpuolella viime sotien jälkeistä pientalorakentamista edustavana alueena. Lähellä entistä pysäkkiä, Mäntytiellä ja Ruutanantiellä, säilyneet puutalot piharakennuksineen 1900-luvun alkupuolelta ja jälleenrakennuskaudelta kertovat osaltaan radanvarsitaajaman kehityksestä ja yleisemmin liikenneyhteyksien merkittävästä roolista alueiden maankäytön, asutuksen ja palvelujen keskittymisessä. Radanvarsitaajaman kulttuuriympäristön kannalta on toivottavaa, että entisen liikennepaikan lähiympäristön taajamakuivassa olisi jatkossakin ajallista syvyyttä.

Ruutanassa radanvarsikylän historia alkaa vuodesta 1907, kun rautatien ja maantien risteyskohtaan avattiin pysäkki, joka alkoi vetää puoleensa asutusta ja kauppiaita. Ensimmäisestä rakennusvaiheesta on säilynyt vain Rästingin pienviljelystilan vanha asuinrakennus sekä Raunion pieni hirsitalo entisen

ylikulku-käytävän itäpuolella. Ruutanan seisakkeen luota on hävinnyt vahtitupa sekä pienet seisaketoimintaan liittyneet suojat (kylmä ja lämmitettävä).¹⁰⁰

Kunnan oli 1930-luvun alusta lähtien mahdollista ohjata rakentamista maanomistajana, mutta tonttien myynti aloitettiin pysäkin läheisyydestä ja maantien pohjoispuolelta ilman tonttisuunnitelmaa. Tonttienostajat raivasivat pihapiirinsä metsäympäristöön, vain Rästingin luona oli pieni peltolohko. Tästä nk. kunnan alueen vanhasta asutuksesta on säilynyt rakennuskantaa Mäntytien varrella ja Törmäntien ympäristössä sekä hajanaisesti Ruutanantien varrella, mm. K-Markettia vastapäätä. Alueella on ennen ja jälkeen viime sotien rakennettuja pientaloja, joista vanhimpiin liittyy yleensä jyrkkä harjakatto ja kapearunkoisuutta sekä laajennuksia ja julkisivumuutoksia.

Kuva: Mäntytien vanhaa rakennuskantaa. Etualalla Sieväli.

Kuva: Vanhalle tasoristeykselle vievän tien vieressä on metsäinen mäenkumpare, jossa on pieni lautavuorattu kiviperustainen hirsitalo (Raunio), varsin perinteikkäänä säilyneenä.

Kuva oikealla: Kunnan palstoittama alue rakentui alkujaankin Iskelää tiiviimpänä. Näkymä Välitiltä, Lakotien risteyksestä (kuva 2009).

Kuva: Ruutanantien vanhaa asutusta kauppaa vastapäätä. Taajaan rakennettu alue alkoi laajentua tienvarresta ylempiä mäelle kohta sotien jälkeen.

Kuva: Ruutanantien nykyinen linjaus ja vanha tasoristeyksen kautta kulkenut maantieosuus, joka on radan itäpuolella autoitunut.

Kuva: Törmäntie on alueen vanhimpia kujia. Uutta asutusta on tullut tonttijakojen myötä.

Kuva: Ruutanantien eteläpuolisella alueella maasto on rinnevoittoista ja tontit ovat pitkien suorien katujen varsilla. Pihat ovat säilyneet puutarhamaisina ja katuja reunustavat pensasaidat ja eduspihoilla kasvavat puut. Kunnan alue liittyy saumattomasti viereiseen Iskelän omakotialueeseen.

Punainen symboli

Asemakaavalla suojeltu kohde.

Suojelun perusteena olevat kulttuurihistorialliset arvot ovat säilyneet hyvin.

Tuomontupa (15)

Kuva: Funkistalo ja sen lautavuorattu piharakennus.

Funktionalistinen asuinrakennus on jälleenrakennuskauden omakotitaajamassa yksittäinen tyylilajinsa edustaja. Rakennuksen arvo liittyy sen vahvaan modernismiin ja merkitykseen alueen rakennetun ympäristön historiallisen monipuolisuuden lisääjänä.

Talo sijaitsee Ruutanantien pohjoispuolella, kylän ainoan kaupan lähellä. Rakennus on rinteeseen yläosassa, mutta jää korkeiden kuusten taakse piiloon. Julkisivuiltaan slammaustyyllisesti rapattu ja valkoiseksi maalattu kivitalo on valmistunut n. 1939–40. Rakennuksen runko tehtiin erikoisbetonitiilistä. Talon rakennutti Sandbergin liikkeessä töissä ollut Yrjö Anttila.¹⁰¹ Rakennus on edelleen

yksityisasuntona. Rakennus on hyvin säilynyt ominaispiirteiltään.

Pinkki symboli

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi arvioitu kohde.

Puutalot ovat 1900-luvun alusta ja Ruutanan

pysäkinseudun vanhinta säilynyttä rakennuskantaa.

Molemmat liittyvät alueen elinkeinohistoriaan, toinen kaupankäyntiin ja toinen maanviljelyksen harjoittamiseen.

Rajalan vanha talo (17)

Mäntytien varrella on säilynyt muutamia palvelurakennuksia. Rajalan (Ellimäki) kiinteistön ensimmäinenkauppa- ja asuinrakennus on 1930-luvulta ja lukeutuu Ruutanan keskustan vanhimpaan rakennuskerrostumaan. Kapearunkoinen ja omaleimaisella kuistilla koristeltu puutalo on säilynyt julkisivuiltaan autenttisenä, samoin pieni pihasauna, mutta käyttämättömyys on alkanut vaikuttaa rakennusten tekniseen kuntoon. Tontin viimeisin kauppatalo on erittäin huonokuntoinen.

Kuva: Rajalan talon omaleimainen kuisti toimii katseenvangitsijana.

Rästinki (23)

Kuva: Rajalan talon ja radan välissä on entinen ratavartijan asuntontti, jossa on näkyvissä rakennusten kivijalkoja.

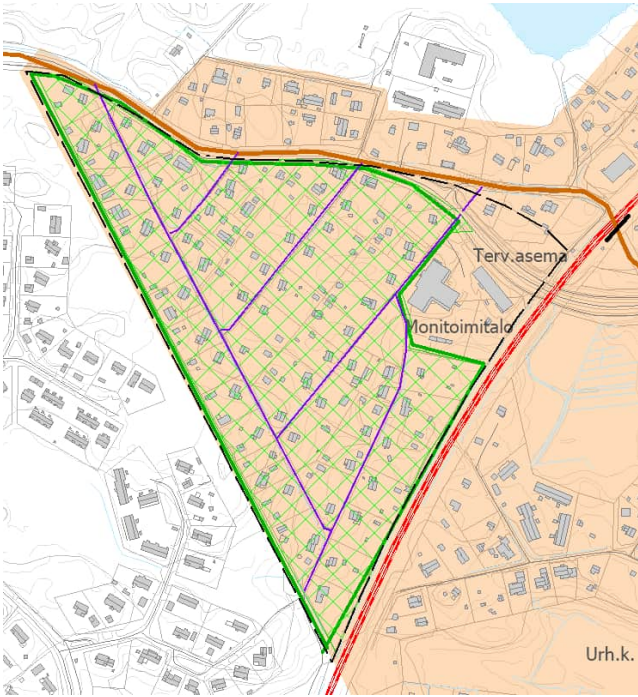

Kuva: Rästingin vanha asuinrakennus on rakennettu 1900-luvun alussa, viimeistään 1912.¹⁰² (2009)

Radan alikulun vieressä Ruutanantietä rajaa maapenger, joka taakse jää nykyisen taajaman vanhimpiin asuinpaikkoihin kuuluva Rästinki, tilan pihapiiri ja eteläpuolinen entinen pelto, joka istutettiin metsälle kuutisenkymmentä vuotta sitten. Viime vuosisadan alussa perustetun tilan vanha hirsirunkoinen lautavuorattu talo on säilynyt perinteikkäässä asussaan. Sitä on käytetty kesäisin, nykyinen päärakennus on tehty entisen talouspihan kohdille 1900-luvun loppupuolella. Vieressä sijaitseva Iskelän asuinalue oli ennen Karttialan tilan metsälaidunta.¹⁰³

1 b) Lokomon asuinalue (16)

Ruskea viiva = *Tonttisuunnitelmassa esitetty katuverkosto.*

Punaruskea viiva = *Maantie.*

Musta katkoviiva = *Lokomoon kuulunut alue.*

Vihreä viivarajaus

Kulttuurihistoriallisesti arvokas jälleenrakennuskauden pientaloalue, joka liittyy syntyvaiheidensa puolesta Tampereen teollisuushistoriaan sekä tehtaiden harjoittamaan sosiaaliseen rakentamiseen. Rakennuksiin tehdystä muutoksista huolimatta Lokomo on todistusvoimainen esimerkki eräänlaisesta uudesta esikaupunkivaiheesta, maaseudulle palstoittamalla syntyneestä tiivistä omakotialueesta tehdastyöväen asuntoineen. Yleisilmeeltään Lokomo vertautuu pientaloalueisiin, joita toteutettiin Ruotsin apuna saaduilla kaupunkialueille suunnitelluilla puutaloilla 1940-luvun alkuvuosina.

Asuntoalueen ympäristökuva on suurelta osin perustunut yksikerroksiseen talotyyppiin, jonka arkkitehtuuri edusti aikansa laadukasta modernia tehdastalosuunnittelua, järkevää ja arvonsa säilyttävää. Sen rinnalle on sovitettu noppamaisia rintamamiestaloja. Ajan myötä alueen taloihin on tehty laajennuksia ja yhtenäisyyttä vähentäviä ulkoasullista muutoksia, mutta kokonaisuutena alue on säilyttänyt luonnettaan, rakenteensa ja ympäristökuvansa.

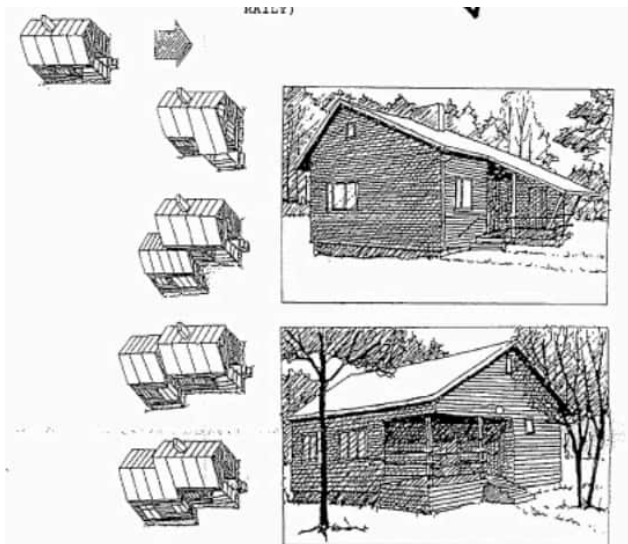
Lokomo oli ja on edelleen Ruutanalan alueella aikakautensa edustavin pientaloalue. Ajan henkeä on talojen yhtenäinen sijoittelutapa, tällä kertaa vinosti katulinjaa nähdessä, ja pyrkimys säännöllisyyteen myös takapihoilla piharakennusten asemoinnissa. Valtavirrasta Lokomo poikkeaa aluerakentamisensa ja käytetyn pienen yksikerroksisen loivaharjaisen puutalotyyppin puolesta.

Konepaja- ja terästehdas Oy Lokomo Ab:n perustama omakotialue rakentui laaditun tonttisuunnitelman mukaisesti 1940-luvun jälkipuolelta 1950-luvun puoliväliin mennessä. Asuinrakennukset ovat yhden perheen taloja, suurin osa yksikerroksisia, loput puolitoistakerroksisia. Ensimmäisinä pystytetyt olivat kahta yksikerroksista Varkauden talotehtaan A-talomalliston tyyppiä. Ne olivat paikalla rakennettavaa mallia, joissa käytettiin vain tiettyjä tehdasvalmisteisia vakio-osia, kuten ikkunoita ja valmiiksi mitoitettua puutavaraa. Tehtaan arkkitehdit Paul Bernoulli, Henno Kamppuri ja Kalevi Väyrynen suunnittelivat A-talomalliston Alvar Aallon 1940-luvun alussa tehtaalta kehittelemän AA-järjestelmän pohjalta.¹⁰⁴ Uudessa A-mallistossa oli 25 erilaista talotyyppiä, pääasiassa yhden perheen taloja.¹⁰⁵ Alkuperäisestä AA-järjestelmästä ei kehittynyt suurina sarjoina valmistettavaa tuotetta. Lokomon taloissa pienempi tyyppitalo edustaa selkeämmin Aallon muotokieltä, mutta talotyyppin käyttö rajoittui kahteen tonttiin.

Lokoman alueella yleisemmän A-järjestelmän tyyppitalon alkuperäisiä piirteitä sekä niihin korjausten yhteydessä tehtyjä tavallisimpia muutoksia.

- Viistopintainen vaakavuoraus ulottui nurkkien yli jiiressä ilman listoituksia. / Vaihdettu avosaumaiseen vaakalauoituukseen nurkkalaidoin, vähemmässä määrin käytetty erisuuntaisia laudoituksia tai muutettu verhoumateriaalia.
- Katto symmetrinen harjakatto (n. 1:2,5). / Räystäitä saatettu pidentää.
- Sisäänvedetty avokuisti. / Muutettu huonetiloiksi tai lasikuistiksi.
- Pelkistetyn ulkoasun katseenvangitsijoina pikkuikkunat sekä avokuistin puisiin tukipylväisiin kiinnitetyt pyöreät kaidepuut. / Korvattu isolla ikkunalla, muutettu puukaiteen mallia.
- Pystyjakoiset ikkunat (sivu-, keski- ja kolmijakoinen) kapeilla vuorilaidoilla. / Uusittu jaottomina, tuuletusluukullisina; vaihdettu vuorilaudat leveämpiin suoriin, vähemmässä määrin lisätty koristemuotoja.

- Pystypaneloidut ulko-ovet, osassa ikkuna. / Pääsääntöisesti ovet on vaihdettu remonttiajan tehdasvalmisteisiin malleihin.
- Talojen alkuperäistä väritystä ei selvitetty; 1940-50-luvuilla yleisesti käytössä harmoninen värimaailma, eri vaalean ja kellertävän sävyjä seinissä, maalarinvalkoista. / Yleisesti värit ja kontrastit voimakkaampia kuin talojen rakennusaikana.

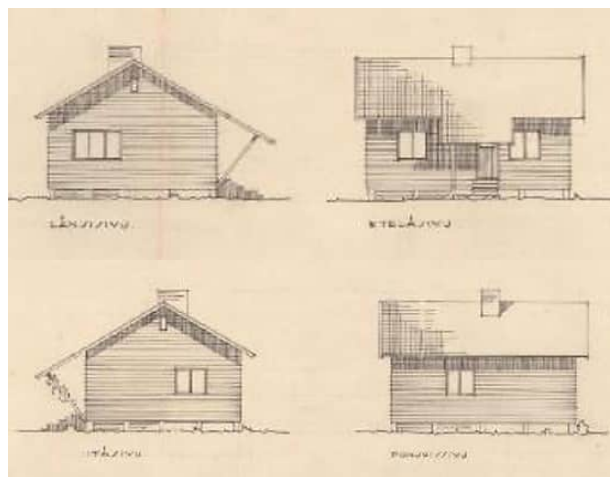
Kuva: Lokomon visuaaliseen kaavan on hahmoteltu myös yksikerroksisten tyyppitalojen laajennustapoja. / Piirroset Minna Seppänen, Visuaalinen kaava 1992.

Kuva: Alkuperäisessä asussaan säilynyt talo tontilla, johon on rakennettu uudempi talo. Lokomon asuinalueelle perusilmettä luova A-talomalliston yhden perheen talo on nähtävästi tyyppiä 2.42.¹⁰⁶ Talomalli, josta oli erilaisia variaatioita, noudatti edelleen Alvar Aallon alkuperäistä AA-järjestelmän talojen ideaa siltä osin, että sen sisäänvedettyä kuistia koristivat sirot puukaiteet ja verhous oli tehty viistopintaisena nurkkajirein. Tyyppillisiä ovat myös päädyn pikkuikkunat.

Kuva: Lähes alkuperäisessä asussa säilynyt talo (ikkunamuutos päädyssä).

Kuva: Lokomon alueelle rakennettiin vain kaksi tämän piirustuksen mukaista tyyppitaloa, joista toinen on purettu Ruutanantien varresta alikulkutyömaan yhteydessä. Tässä talotyyppissä on jäljellä paljon Aallon suunnitteleman AA-järjestelmän talojen piirteitä, kuten epäsymmetrinen kattomuoto, toiselta puolelta kuistin katokseksi jatkuva katon lape ja korkeuttaan leveämmät tai kulman yli kiertyvät ikkunat.¹⁰⁷ / A-talon tyyppi 2-53 A. A. Ahlström Oy, Varkauden tehdas. Elka.

Kuva: Lokomon alueen ainoa edellä esitetyn piirustuksen kaltainen tyyppitalo; pieni ero kuistin kanssa. (2009 otetun kuvan jälkeen taloon vaihdettu ikkunat uudella karmijaolla ja kuistin kaidepuut on jätetty pois.)

Kuva: Kuvan talossa on säilytetty avokuisti, mutta uudentyylisellä puukaiteella.

Kuva: Viistopintainen vaakalaudoitus jiirinurkin oli talojen alkuperäinen vuoraustapa.

Kuva: Nähtävästi alkuperäisasussaan säilynyt ulkorakennus, jossa sauna. Vaakalaudoitus on samanlainen kuin taloissa. Ovet pystypaneloituja. Betonitiilikatto.

Kuva: Puolitoistakerroksinen puutalo. Ikkunat on uusittu vuorilautojen sirous säilyttäen.

Lokomon alue on vuosien saatossa säilyttänyt kohtuullisen hyvin asemakaavalliset periaatteensa – kadut, korttelirakenne, rakennusten sijoittelu tonteille. Lisärakentaminen on tapahtunut pääasiassa vanhaa laajentamalla eikä korvaamalla. Talojen lisäksi on säilytetty piharakennuksia. Alueelle on tehty tonttijakoja, ensisijassa kirvesvarsitontteja, joissa vanhan tontin takaosaan on lohkoistu tontti ja sille kapea ajoväylä. Täydentävä rakentaminen väistämättä vaikuttaa alueen ympäristökuvaan luonnonläheisenä jälleenrakennuskauden asuinalueena. Vaikutukset olisivat pienemmät, jos alue määriteltäisiin esimerkiksi pienten omakotitalojen alueeksi.

Omakotialueen ympäristökuva koostuu edelleen seuraavista asioista, jotka mainitaan jo 1992 laaditussa Lokomon alueen visuaalisessa kaavassa.

- Talojen sijoittelu vinosti katulinjaan nähden ja yhtä kauaksi kadunreunasta luo edelleen useimmille katunäkymille selkeän rytmin.
- Tiloja on jaettu piharakennukseen tai -rakennuksiin tontin takarajalle, usein kahden tai neljän tontin rakennukset lähemmäksi; kattokulmat jyrkempiä mitä A-taloissa.
- Alueen erottaa muista omakotialueista siellä alun perin tiukasti noudatetusta yhtenäisestä rakennustavasta, joka perustuu ensisijaisesti talotehtaalta tilattuihin yksikerroksisiin tyyppitaloihin, toisena ryhmänä erottuvat puolitoistakerroksiset noppamaiset tyyppitalot (kattokulma n. 1:1,5).
- Alue on yleisilmeeltään vihreä. Kasvillisuudesta osa on istutettua ja osa luonnonalaista. Rakentaminen on tapahtunut luonnollisiin maastonmuotoihin sovittean.
- Luonnonkivistä ladotut piharakenteet – raja-aidat, tukimuurit ja ojat – ovat vahvasti esillä tuleva alueellinen erityispiirre.
- Tonttien aitaustapana on ollut leikkaamalla matalana pidettävä pensasaita tai pensaat ja puut vapaamuotoisesti ryhmiteltynä sekä kiviaita jyrkempien rinteiden tonteilla.

Kuva: Vanhat ulkorakennukset sijaitsevat tontin perällä.

Kuva: Rakennusten vino sijoittelu ja yhtenäinen kattokulma.

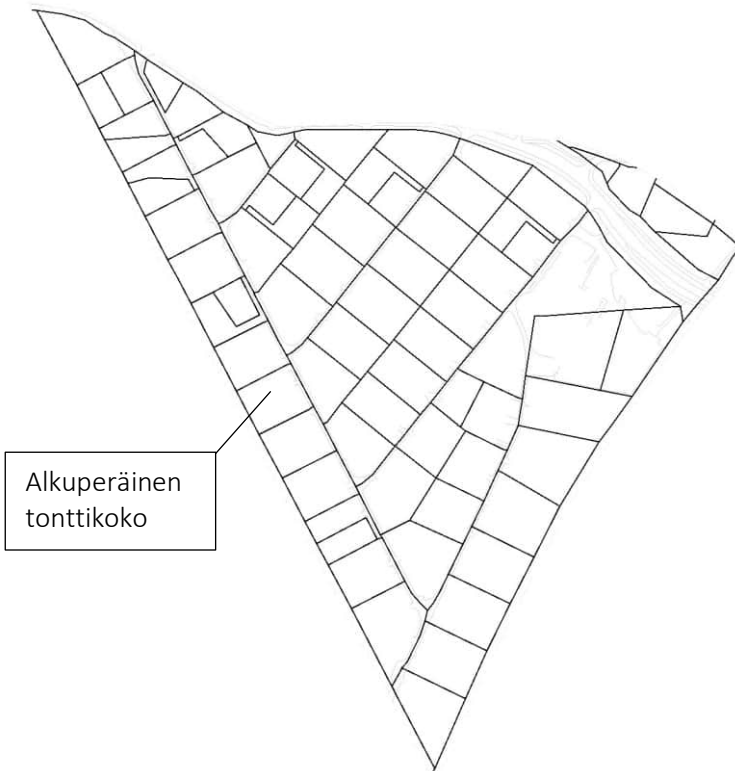
Kuva: Luonnonkiviaidat ovat Lokomon vanhoja ympäristöelementtejä. Tuijat ovat nykypäivän puutarhamuotia.

Kuva: Puolitoistakerroksinen tyypitalo.

Kuva: Pitkä suora katu kulkee selänteiden poikki.

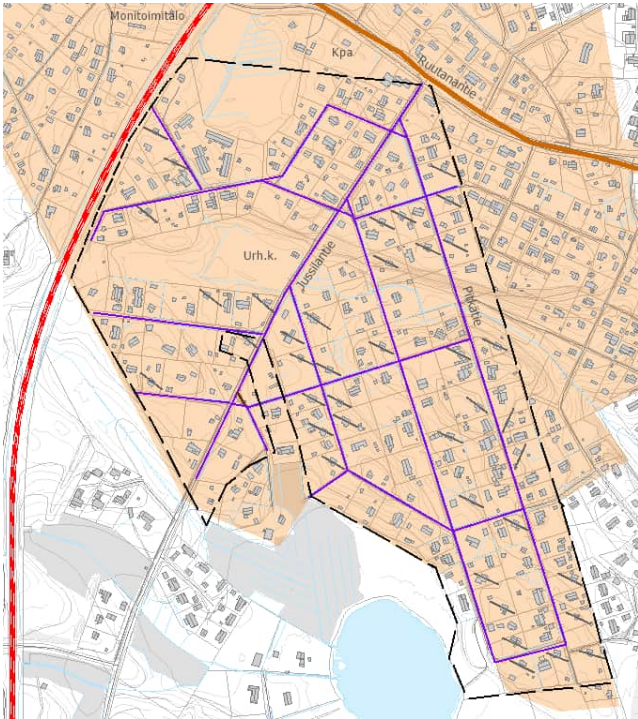
Alkuperäinen tonttikoko

Kuva: 1946 lohkomiskartassa oli 56 tonttia. Näistä 12:lle on tehty myöhemmin tonttijako. Koilliskulmaa ei ollut jaettu asuntotontiksi, ehkä varattu yleiseen käyttöön. Nykyään alueella on monitoimitalo ja OmaAsema.

Kuva: Karttaan on merkitty ruskealla isompi ja punaisella pienempi A-talomalliston tyypitalon alkuperäinen koko, pohjakartan harmaista merkinnöistä selviää talojen koko lisärakentamisen jälkeen. Keltaisella on merkitty vanhat puolitoistakerroksiset puutalot.

1 c) Iskelän asuinalue

Ruskea viiva = Maantie.

Violetti viiva = Tonttisuunnitelman katuverkosto.

Musta katkoviivarajaus

Alkuperäisen tonttisuunnitelman mukainen Iskelän omakotialue. Alueella tapahtunut paljon tonttien jakamista ja täydennysrakentamista, viime vuosina myös vanhaa korvaavaa. Tontit olleet suuria. Perustamisen ajoilta olevia tyyllisesti hyvin säilyneitä tyyppitaloja on enää pistemäisesti asuinalueen eri osissa. Alueen tiivistämisessä on toivottavaa luoda edellytykset katualueiden ja kasvillisuuden luonteen jatkuvuudelle sekä ohjata jäljellä olevan jälleenrakennuskauden pientalojen ominaispiirteitä huomioon ottavaan korjausrakentamiseen.

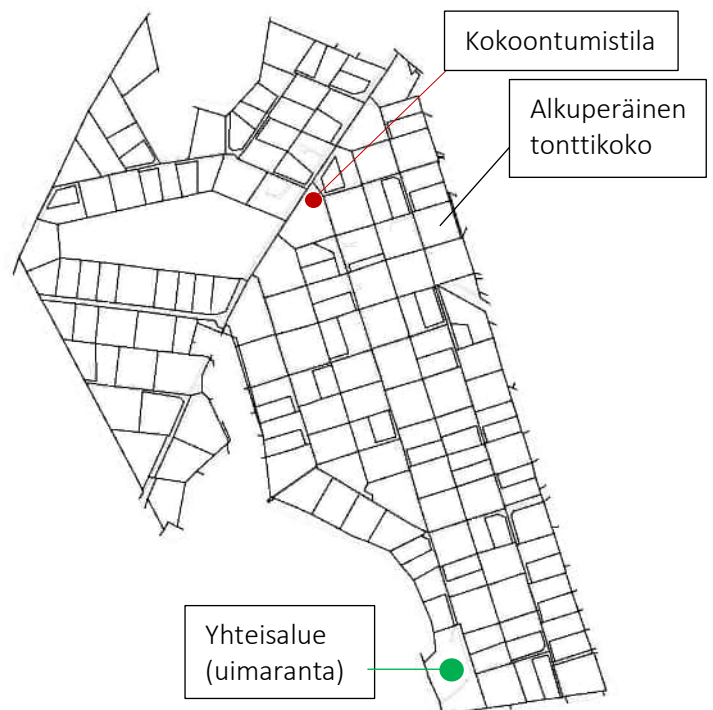
Iskelän omakotialue on Lokomon tavoin perustettu 1940-luvun puolivälin jälkeen metsäympäristöön raivaamalla ensin kadut ja sitten tontit sitä mukaa, kun niitä otettiin käyttöön. Suurehko alue rajautui lännessä rautatiehen ja pohjoisessa maantiehen, etelässä oli pientalojen maita ja pieni Nevasjärvi, jonka rannalle muodostettiin asuinalueita palveleva virkistysalue. Idässä rakentui Iskelän kanssa samaan aikaan kunnan palstoittamana omakotialue, jossa ympäristö muodostui jo alusta lähtien melko tiiviiksi pienemmän tonttikoon vuoksi.

Alueen halkaisee suunnilleen kaakon–luoteen suuntainen kallioma, jonka eteläpuolella painanteessa on kapea savikkoalue. Tontit ovat hiekkamoreenimailla, viheralueiksi on jätetty kosteita

savikkopainanteita, valumaojien ympäristöjä ja rinnemaiden jyrkempiä kohtia. Urheilukentälle on löytynyt tasainen maa-alue Jussilantien varrelta.

Ruutanantieltä lounaaseen kulkeva Jussilantie muodosti alueelle kokoojakadun, johon suorat asuntokadut yhtyvät kahdelta suunnalta vaihtelevalla kulmalla. Jussilantien itäpuolella pitkät kadut on linjattu alueen itärajan suuntaisesti ja poikkikadut niihin nähden suorassa kulmassa. Länsipuolella kadut ovat lyhyitä ja erisuuntaisia. Mäkisyudesta johtuen katutilat ja -näkömöt vaihtelevat alueella.

Iskelässä on edelleen siinä määrin 1940- ja 50-luvuilla rakennettuja puolitoistakerroksisia tyyppitaloja, että alueen tunnistaa jälleenrakennuskaudella perustetuksi asuinalueeksi. Rakennuksissa on alun perinkin ollut erilaisia muunnoksia käyttölläköllisistä tai puolitoistakerroksisista harjakattoisista puutaloista, ja kirjavuutta ovat lisänneet muuttava korjaustapa. Ensimmäinen täydennysrakennusvaihe tapahtui isoille tonteille eikä sillä ollut vaikutusta alueen rakenteeseen. Seuraava vaihe alkoi asemakaavan laadinnan jälkeen 1980-luvulla. Kaava mahdollisti tonttijaot, minkä jälkeen aikaisempaa tiiviimpi rakentaminen on muokannut Iskelän väljää ja vihreää ympäristökuvaa.

Kuva: Iskelän alueella noin puolet tonteista alkaa olla jaettu.

Omakotialue on ympäristökuvaltaan kerroksellinen. Alueesta voi havaita seuraavia asioita.

- Korttelit ovat isoja ja lähes jokaisessa on sekoittuneena eri aikakausien taloja.
- Ensimmäisessä rakennusvaiheessa rakennetut puolitoistakerroksiset tyyppitalot on pyritty sijoittamaan vinosti katulinjaan nähden ja yhtä kauaksi kadunreunasta. Nykyään näin sijoiteltuja taloja on enää vain yksittäin tai pareittain alueen keski- ja eteläosien kortteleissa. Myöhemmin asemakaavan laadinnan jälkeen tapahtuneen rakentamisen yhteydessä vinosijoittelua on käytetty hyvin vähän.
- Toista rakentamisen vaihetta edustavat 1960-, 70- ja 80-luvulla, ennen nykyistä tonttijakovaihetta, rakennetut tiili- ja puutalot, joista pystytettiin ennestään rakentamattomille metsäisille tonteille tai kotiviljelmäpalstoina käytössä olleille tonteille.
- Yleisesti alueella on edelleen paljon piharakennuksia, mutta epäsäännöllisesti tonteille sijoiteltuina. Etupihoille rakennetut autotallit ja -katokset ovat tuoneet muutoksia katumaisemiin.
- Isojen tonttien pohjalta rakentunut omakotialue on edelleen hyvin vehreä, mutta enenevässä määrin on muodostunut katutilaa, jota rajaavat kasvillisuuden sijaan rakennukset tai rakenteet.
- Alueen tiivistyminen näkyy yleisemminkin alueen kasvillisuudessa. Rakentamisen volyymin kasvaessa ja tonttikoon pienentyessä on tonttien kasvillisuudesta yhä suurempi osa istutettua eikä luonnontilaista.
- Tonttien aitaustapana on säilynyt pensasaita tai pensaat ja puut vapaamuotoisesti ryhmiteltyinä.

Kuva: Puolitoistakerroksisia tyyppitaloja sijoiteltuna vinosti katuun nähden.

Kuva oikealla: Eri-tyylistä rakennuskantaa alueen keskiosan alkuperäisillä isoilla tonteilla.

Kuva: Paikoin talojen vino sijoittelutapa on jatkunut myös jaetuilla tonteilla.

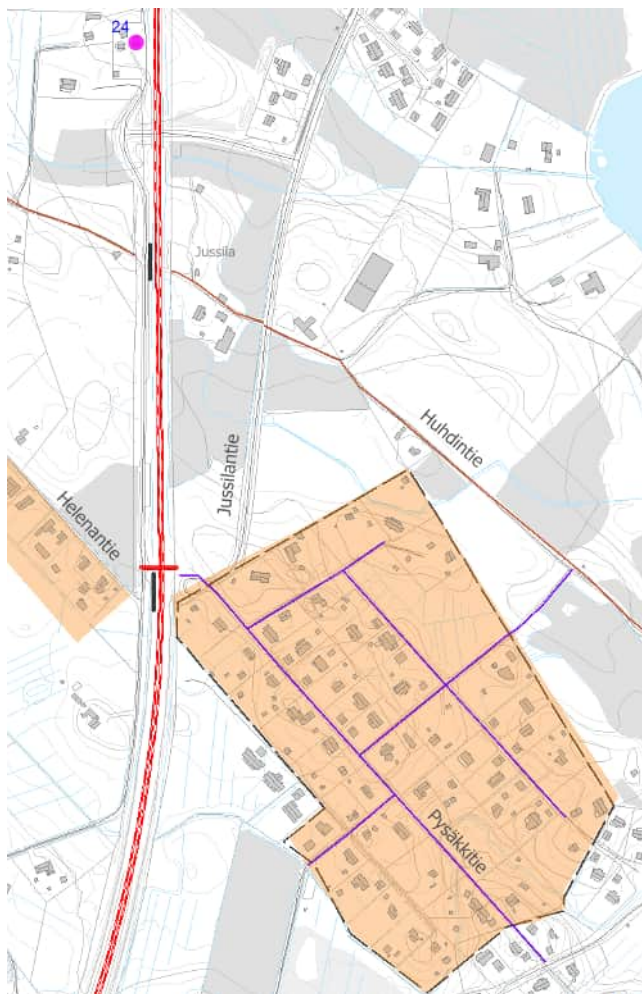
Kuva: Alueella on paljon rinnetontteja.

Kuva: Aluetta on luonnehtinut kapea kylätiemäinen katuverkosto, runsas istutettu ja luonnontilainen kasvillisuus. / Kuva 2009.

1 d) Jussilan asuinalue

Pinkki symboli

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi arvoitettu kohde. Liittyy Vanhan Pohjanmaan radan historiaan sen alkuperäisenä rautatieläisen asuinrakennuksena, jonka pihapiirissä on jäljellä vanhat ulkorakennukset. Vahtituvat rakennettiin rataosuuksittain samaa tyyppiirustusta käyttäen. Pieniä asumuksia on varsin aikaisessa vaiheessa laajennettu, kuten on tapahtunut Jussilan vahtituvankin kohdalla. Vahtituvat ovat harvinaistunutta rautateiden rakennustyyppiä.

Vahtituparakennuksen pihapiiri (24)

Kuva: Vahtituparakennus kuvattuna ratapenkalta.

Kangasalan Aseman ja Ruutanan pysäkin välille 1930-luvun alussa perustettu seisake sijaitsi Jussilan talon lähellä olleen ylikulkupaikan kohdalla. Seisake nimettiin talon mukaan. Melko pian, mutta viimeistään 1950-luvun alkupuolella seisake siirrettiin hieman etelämmäksi nykyisen Pysäkkintien kohdalle. Toiminta lakkautettiin 1980-luvulla. Miehittämättömällä liikennepaikalla ei ollut rakennuksia.

Ensimmäisen seisakepaikan pohjoispuolella, radan länsipuolella, on säilynyt vahtitupa eli ratapartijan asuintalo piharakennuksineen. Alun perin ratavahdin mökkejä rakennettiin Suomessa rautateiden varteen 2–2,5 km:n välein, myöhemmin noin 5 km:n välein. Vahtitupia on jäljellä tuskin kymmenesosaa alkuperäisestä kokonaismäärästä.¹⁰⁸

Jussilan vahtitupa on todennäköisesti rakennettu 1880-luvulla vanhimman 1870-luvulla suunnitellun yksinkertaisen vahtituvan mallilla.¹⁰⁹ Rakennusta on myöhemmin laajennettu ja sisäänkäynti siirretty päädyistä sivuseinälle, jossa on pieni pulpettikattoinen umpieteinen. Pihapiirissä on asuntotyyppiin perinteisesti kuuluva ruokakellari tiilestä sekä ulkorakennus. Pihan perällä on myös hirsinen saunarakennus.

Punaruskea viiva = Huhdintie, vanha kylätie (musta paksu viiva = tasoristeys poistettu).

Violetti viiva = Tonttisuunnitelmassa esitetty katuverkosto.

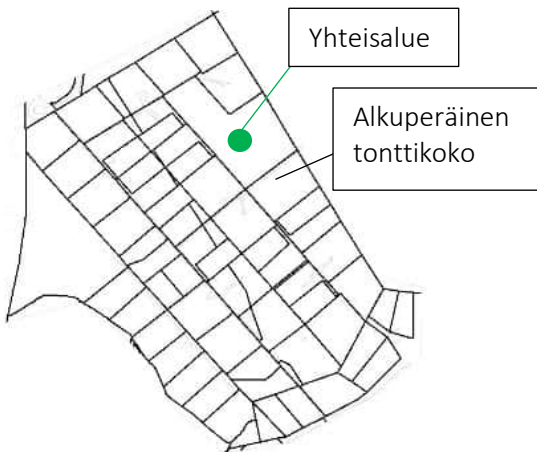
Musta katkoviivarajaus

Alkuperäisen tonttisuunnitelman mukainen Jussilan omakotialue.

Jussilan asuinalueella on 2001 laaditun asemakaavan jälkeen tehty paljon tonttien jakamista ja täydennysrakentamista, ympäristökuvan uudistuminen on kokonaisvaltaista.

Tontit olleet suuria, mistä johtuen tonttien jakaminen on ollut helppoa. Lisäksi alueella oli rakentamattomia tontteja.

Tänä päivänä jälleenrakennuskauden puutalot ovat vähemmistössä. Käytännössä vanhasta alueesta on säilymässä vain tieverkko, yhteisalue ja leikkipuiston paikka sekä pistemäisesti vanhoja tyyppitaloja.

Kuva: Vuonna 2001 laaditun asemakaavan muutoksen ja laajentamisen jälkeen alue on sekä täydentynyt uudisrakennuksilla sisältä päin että laajentunut etelään uusilla kortteleilla (ak 2003, 06 ja 08).

Kuva: Jussilan alueella oli paikoin hyvinkin väljästi rakennettua ympäristöä. / Kuva 2009.

Kuva: Helenantien tyyppitaloja.

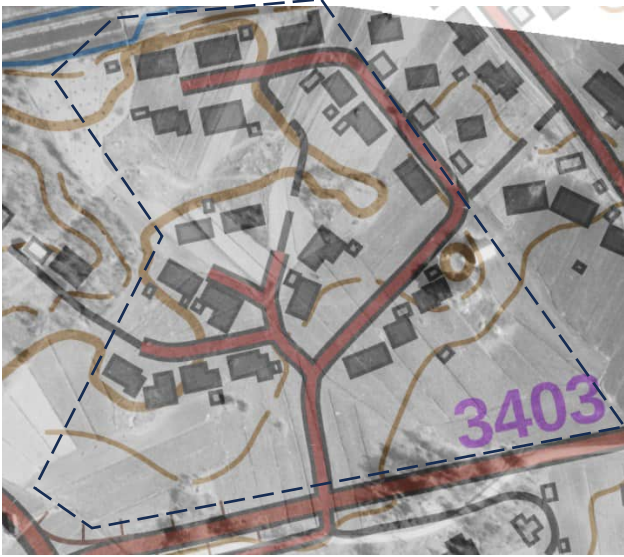
Kuva: Täydennys- ja uudisrakentaminen on myös avartanut Jussilan asuinalueen maisematilaa, koska alueen isot tontit ovat olleet hyvin puustoisia, rakentamattomat metsäisiä.

Kuva: Kookkaat autotallit ja -katokset uudistavat Pysäkkien ilmettä.

Kuva vasemmalla: Edellinen leikkipuiston kohta vuonna 2024.

1 e) Päivärinne

Kuva: Ortokuva 1946 ja Maastokarttarasteri © MML

Kuva: Ortokuva 1946 © MML

Musta katkoviivarajaus

Päivärinteen pieni asuinalue 1980-luvulta. Alueella on toteutunut kaavan ja rakentamishojjeiden mukainen luonne ja yhtenäinen ilme. Alueen lähtökohdat, kuten maastonmuodot ja kivikkoiset peltosaarekkeet näyttävät vaikuttaneen katuverkon ja puistoalueiden suunnitteluun.

Kuva: Havaintokuvassa on esitetty talojen suositeltava sijoitus sekä harjan suunta. Rakennusten ei tarvinnut olla esitetyn kokoisia tai muotoisia. / Päivärinnan alue, korttelit 6000–6006. Rakentamishojjeet.

Kuva: Päivärinnan väljä ja puistomainen asuinalue 1983 vahvistetun kaavamutoksen mukaisessa koossa. Talot rakennettu siten, että vastakkain sijoittuvien väliin jää mahdollisimman iso etäisyys ja kasvillisuutta. Tonttien aitaustapana on käytetty matalia pensasaitoja. Alueen keskellä on leikkipuisto ja lähivirkistysalue. Korttelit ovat pieniä ja tonttien tapaan vaihtelevan suuntaisia ja muotoisia. Asuntokadut ovat enimmäkseen käänköpaikallisia pussikatuja.

Päivärinnan alue kaavoitettiin Franssilan entisen sotilavirkatalon peltoaukealle Korvenperän–Suinulan maantien pohjoispuolelle, lähelle Ruutanan uima- ja veneranta-alueita. Ensimmäinen suunnitelma laadittiin ryhmäpuutarha-alueita varten, mutta alue rakentui 1983 vahvistetun kaavamutoksen mukaisesti pientalokortteleiksi. Alueelle tuli 21 pientalorakennuspaikkaa enintään kaksiasuuntoiselle pientalolle. Tontit olivat kooltaan n. 940–1153 m².

Alueelle tehtiin rakentamishojeet, jotka olivat kaavamääräysten tapaan rakentamista sitovia. Suunnittelun periaatteena oli, että ”jokainen talo pihoineen vaikuttaa katunäkymään ja on siten jokaisen kadulla tai tiellä liikkujan ympäristöä. Rakentamishojeissa todetaan, että ”Rakennusten ja niiden pihaympäristön suunnittelun tulee tapahtua rinnakkain. Samanaikaisuudella luodaan asuntojen ja pihojen muodostamia luontevia kokonaisuuksia ja säästetään kustannuksia maaston, maan ja olemassa olevan kasvillisuuden riittävän aikaisella huomioonottamisella ja hoidolla.”

Rakennuslupaa haettaessa oli esitettävä 1:200 asemapiirroksen yhteydessä vihersuunnitelma, jossa osoitetaan rakennuksen sijoitus, pihamaan jäsentely eri toimintoihin, pyykinkuivaus- ja tomutustelineet, jäteastiat, autopaikka, aidat ja istutukset.¹¹⁰ Rakentamishojeiden mukaan ”rakennuspaikan istutusten tulee laadullisesti ja määrällisesti käyttää vähintään asuntohallituksen vaatimukset (3 puuta ja 20 pensasta rakennuspaikkaa kohden).”

Alueelle rakennettiin yksikerroksisia harjakattoisia pientaloja, joissa useimmiten oli autotalli tai -katos kiinteästi talon yhteydessä. Julkisivumateriaaleina on käytetty keltaista tai vaaleaa tiiltä yhdistettynä tummanruskeaksi peittomaalattuun laudoitukseen ja tummiin ikkunapuitteisiin. Loivaharjaiset vesikatot ovat harmaansävyisiä. Talot ovat samankaltaisia, mutta eivät samanlaisia.

Kuva vasemmalla: Entinen pellon ympäröimä kivikkoinen saareke on jätetty osaksi alueen keskiosan virkistysaluetta.

Kuva: Satusedäntien kääntopaikan keskellä on istutettu nurmisaareke.

1 f) Laureeninkallio

Kuva: Maastokarttarasteri © MML

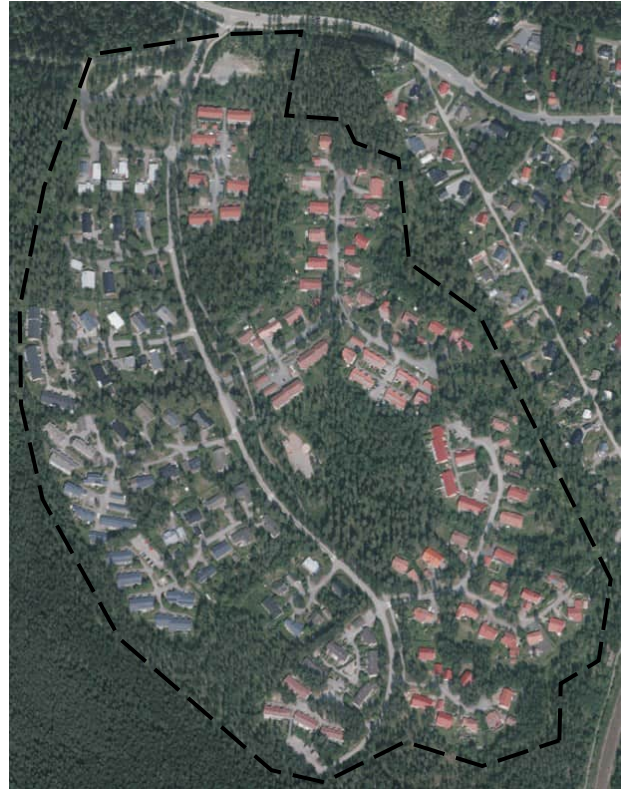
Musta katkoviivarajaus

Laureeninkallion 1980- ja 90-luvulla rakentuneen metsäisen asuinalueen kaavallisessa ideassa voi nähdä irtioton edellistä vuosikymmentä hallinneesta teollisesta lähiörakentamisesta. Kortteleiden ja katuverkon kuin myös talotyyppien monimuotoisuudessa voi aistia postmodernistista leikkisyyttä ja menneen muuntelua, etenkin kun suunnittelua ohjaavana ajatuksena oli luoda ”kylä luontoon”.

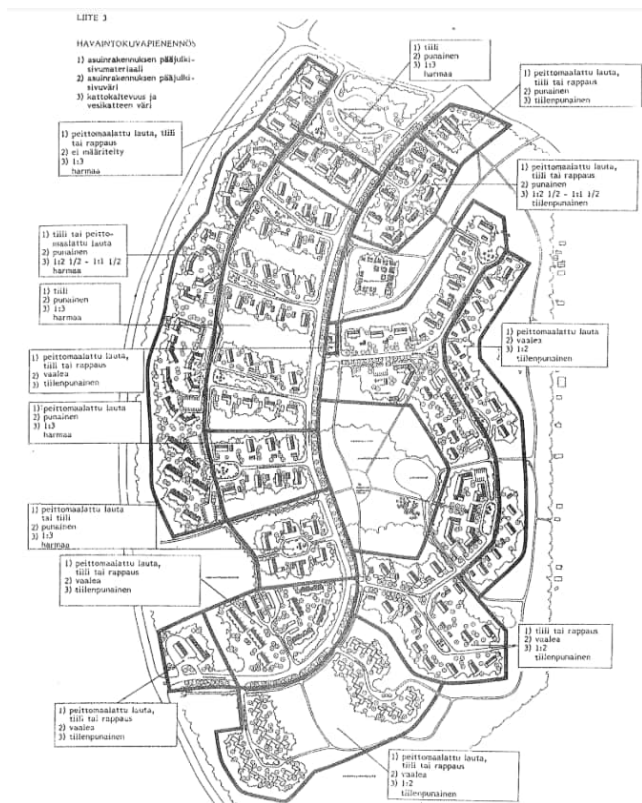
Laureeninkallion pientaloalue sijaitsee Jyväskylätien ja rautatien välisellä alueella rajautuen lännessä laajaan metsäalueeseen ja idässä Lokomon omakotialueeseen. Alueen omakoti- ja rivitaloalueen rakentaminen ajoittui taloudellisen kasvun kauteen 1980-luvun lopulla.¹¹¹ Asuinalueen länsilaidan rivitalokortteleihin tehtiin kaavamuutoksia 1987 ja 1990 ja ne rakentuivat 2000-luvun alkuun mennessä.

Alueelle tehtiin asemakaavatyön yhteydessä rakentamishjeet, joilla ”pyritään yhdessä kaavamääräysten kanssa muodostamaan yhtenäisen ja kaunis taajama.”¹¹² Suunnittelussa oli erityisesti painotettu rakentamisen sopeutumista maastoon ja luonnonoloihin, periaatteena oli luoda ”kylä luontoon”, ja esimerkiksi tontteja ei tullut rajata puistoalueista aidalla, vaan tehdä näkösuojaus säilytetyistä ja istutuista puista ja erillispensaista.¹¹³

Taajamakuvan kannalta pidettiin tärkeänä, että kaduille muodostetaan rakennusten, puiden yms. avulla päätteet.¹¹⁴ Rakennustapaohjeessa on lueteltu näkymien kannalta tärkeät päätetontit.

Kuva: Laureeninkallion vesikattojen värimaailma noudattaa rakentamishjeen esitystä. /Ortokuva 2023 © MML.

Kuva: Havaintokuvaan asuinalue on jaettu osa-alueisiin, joille määritelty asuinrakennuksen pääjulkisivulle materiaali ja väri sekä katolle kaltevuus ja vesikatteen väri. / Laureeninkallio 2. alue. Rakentamishjeet.

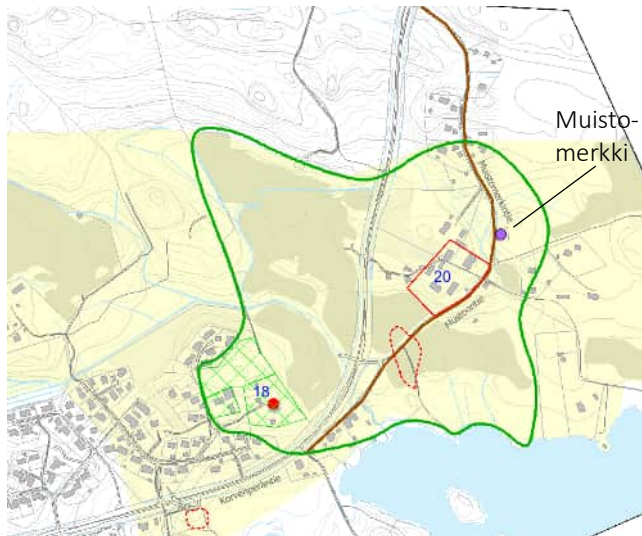
Kuva: Linnunlaulukkuja on asuinalueelle tyypillinen asuntokatu, jossa käänköpaikka on rakennusten rajaama ja keskiosaltaan luonnontilainen aukio.

Kuva oikealla: Asuinalueen asuinrakennuksiin suositeltuja julkisivumateriaaleja olivat tiili, peittomaalattu lauta tai rappaus, punaisena tai vaaleana. Ikkunapuitteet suositeltiin maalattavaksi vaaleiksi.

7.2 Suinula ja Ranssilan kulttuurimaisema

Ympäristötyyppi: Maaseutumaisema; kylän rintamaat. Ks. s. 37.

Ruskea viiva Historiallisesti arvokkaan maantien vanhaa tielinjausta.

Vihreä viivarajaus

Arvokas kulttuurimaisema, johon liittyy historiallisia (asutus, liikenne, sota) ja rakennushistoriallisia (käyttö, ikä, rakennusperinne) arvoja. Suinulan kylämäki vanhoine rakennuksineen ja edelleen avoimin peltomaisemin on perustellusti sisällytetty arvokkaaseen Haralanharjun maisema-alueeseen. Suinulan verilöylyn muistomerkki kertoo maamme sotahistoriasta.

Maanviljelyskulttuurin synnyttämä aluekokonaisuus Markkulan ympäristössä on maisemallisesti, historiallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokas. Varhain alkanut puutarhanhoito näkyy edelleen Markkulan ja Frantsilan pihapiireissä, maisemallista arvoa on etenkin puistopuilla; vanhimmat lehmukset ja lehtikuuset ovat mahdollisesti 1860- ja 80-luvuilta.¹¹⁵

Vanha liikennehistoriallisesti arvokas Kangasala–Orivesi tielinjaus on maisemakokonaisuuden kannalta merkityksellinen ja sen säilyminen luonteeltaan kylätiemäisenä on tärkeää. Tien varrella on Suinulan muistomerkki, jonka maisematilaa on muuttanut länsipuolella olleen pellon metsittäminen. Kiviaidat ja entiset itsellisten puutalot täydentävät osaltaan vanhaa kulttuuriympäristöä.

Arvokkaan kulttuurimaiseman kuvaus

Suinulan peltoalue jää Haralanharjun näkötornilta avautuvaan maisemaan, tosin metsän puusto peittää näkyviä kylän suuntaan.

Markkula sijaitsee peltomaiden yläreunalla, vehreällä mäenkumpareella, historiallisen tielinjauksen ja nykyisen maantien (Korvenperäntie) välissä. Etelässä järvi on jäänyt vesijätömaalle kasvaneen lehtipuuston taakse, mm. entisessä kylärannassa kasvaa isoja 1900-luvun alun tervaleppiä.¹¹⁶

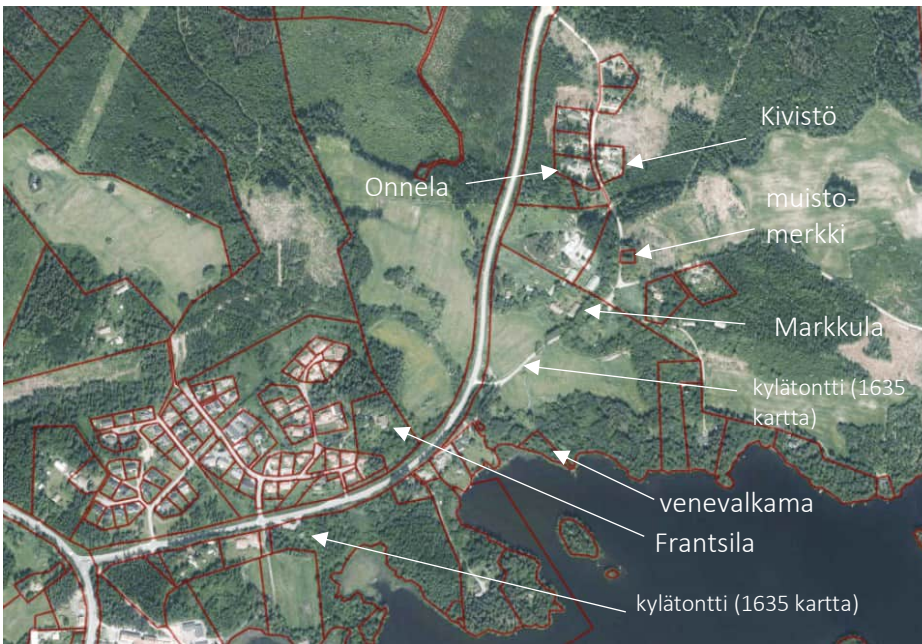
Markkulassa on rakennushistoriallisesti edustava kahden asuinrakennuksen pihatyyppi 1800-luvun ja 1900-luvun alun talonpoikaisrakennuksin. Vanha maatilan pihapiiri peltoalueineen muodostaa kokonaisuuden, jossa asumisen ja maatalouden pitkäaikaisuus ja maiseman historia ilmenee edelleen vahvana maisemarakenteessa ja rakennuskannassa.

Ranssilan kylän puolella entinen maatalousmaisema on muuttunut suurelta osin omakotialueeksi, mutta koillisessa rajana on Suinulan peltomaita. Ylhäällä mäenrinteessä sijaitseva Frantsilan päärakennus piiloutuu vehreän kasvillisuuden sisään. Etelärinteessä säilyneet korkeat lehmukset ovat muisto vanhasta puukujasta, jonka katkaisi 1970-luvulla perusparannetun maantien leikkaus. Frantsilan rajaa uudemmassa asutuksesta pihan luoteispuolella oleva pieni metsäinen mäennyppylä, ehkä entistä laidunluetta. Tämän Franssilanpuiston pohjoiskulmalla on vähintään yli 60 vuotiasta puustoa.

Markkulan portin luota haarautuu Sariolantie 1900-luvun alkupuolella rakennetulle Rautialan huvilalle (Sarjola). Tienristeyksessä on maitolaituri ja pieni lautavuorattu ja verannan kohdalta laajennettu puutalo, entinen Markkulan työväenasunto. Edempänä Muistomerkintienä jatkuvan vanhan tielinjauksen varrelta löytyy pari pientä itsellisen asumusta, vanhempi nk. Onnela on 1800-luvulta (vaalea laudoitettu) ja Kivistö 1900-luvun alusta, jälkimmäinen on vanha torpanpaikka.¹¹⁷ Pihojen luona on vanhoja kiviaitoja. Pienet hirsitalot on kunnostettu ja säästetty tonteille rakennettujen uusien talojen rinnalla. Uudisrakentaminen ei suoraan vaikuta Markkulan ympäristölliseen ominaisuuteen, mutta vanhan historiallisen tielinjauksen miljööille pientaloasutus on merkinnyt isoa muutosta.

Kuva: Mustavalkoinen ortokuva vuodelta 1958 antaa hyvän kuvan Suinulan ja Ranssilan rintamaiden maatalousmaiseman laajuudesta. Ortokuvan päälle asemoitu kiinteistörajatieto näyttää, kuinka Ruutanen asuntotaajaman läheisyys on tuonut maaseutualueelle asuntotontteja. Ranssilan vanha yksinäistalo on jo liitetty osaksi kaava- aluetta, ja Suinulaan muodostunut uusi haja-asutus keskittyy vanhan tien varteen, metsäympäristöön, säästäten edelleen avoimen peltomaiseman reunat rakentamiselta. / Ortokuva © MML.

Kuva: Värillisestä vuoden 2023 ortokuvasta voi nähdä peltomaita siirtyneen talousmetsäksi etenkin uuden asutuksen ympärillä. Metsissä näkyy metsänkasvatustavasta juontuva lohkoutuminen. Vesijärven rannoilla puustoinen alue on laajentunut. Uusi tie on näkymiä sulkevine ojanvarsupusikoineen yhtenäistä maisemaa pienentävä tekijä. / Ortokuva © MML.

Kuva: Markkulan talo peltomaisemassa.

Kuva: Frantsilan päärakennus Markkulan peltomaiseman lounaispuolella kohoavalla Ranssilanmäellä.

Kuva oikealla: Vuonna 1933 paljastettu Suinulan verilöylyn muistomerkki¹¹⁸ Muistomerkintien varrella. Korkeiksi kasvaneet kuuset reunustavat kumpua kolmelta sivulta.

Kuva: Kaksi Markkulan muonamiesten hirsirunkoista asuinrakennusta on vastakkain Muistomerkintien varrella. Molempien pihapiiriin on rakennettu uudisrakennus. Kuvassa on hirsipinnalla oleva ”Kivistö”.

Kuva: Vaalea, laudoitettu Onnela.

Punainen viivarajaus

Rakennusperintölailla suojeltu kohde (RkSl 1985/60). Suojelun perusteena olevat kulttuurihistorialliset arvot ovat säilyneet.

Markkulan tila (20)

Kuva: Markkulan pihapiiriä. / Kuva 2009.

Markkulan pihapiiri rakennuksineen on rakennussuojelulakikohde. Suojelu koskee suojelupäätöksessä lueteltuja rakennuksia ja muita rakenteita ja puustoa.

Suinulan Markkulan (Marttila 9:4, Markkula 10:4) vanha päärakennus (1860-luku) ja sitä nuorempi pytinki (1890-l) ovat asumapihan eteläosassa kulmittain toisiinsa nähden. Sauna-pakarirakennus (1902, 1991) rajaa pihaa lännessä.

Asumapihan ja entisen talouspihan välillä on kookkaita yksittäisiä havu- ja lehtipuita. Niiden katveessa on riviaitta (1904). Talouspihassa on punatiilestä muurattu karjarakennus (1896) sekä puurunkoinen talli (1902). Niiden väliin jää konesuoja (n. 1970) ja taakse pitkä saharakennus. Jälkimmäiset neljä rakennusta kuuluvat eri tiloihin kuin muut pihapiirin vanhoista rakennuksista.

Idässä, tielle viettävällä piha-alueella on salvosjalkainen yksinäisaitta (1870-80-l) sekä kookkaita jalopuita mm. jalavia. Vanhan tien reunassa on pensasaitaa ja kaksi rautaporttia, joissa kiviset pylväät. Länteen laajentuvana rakennusryhmänä on ensin tiilipäätynen marjakellari ja puuliiteri sitten kaksi viljamakasiinia, hirsinen (1860/70-l) ja lautarunkoinen (1951). Etelässä pellolla on hirsinen palvi/savusaunarakennus (n. 1902, lyhennetty).

Kuva vasemmalla: Näkymä Sariolantieltä Markkulan portille. Kuvassa vasemmalla näkyy entisen tallimiehen asunnon pääty.

Punainen symboli

Asemakaavalla suojeltu päärakennus.

Suojelun perusteena olevat kulttuurihistorialliset arvot ovat säilyneet hyvin.

Pihapiirillä on kokonaisuutena maisemahistoriallista arvoa 1600-luvun lopussa perustettuna yksinäistalon talotonttina, jolla on säilynyt maisemallinen yhteys koillisessa sijaitsevaan Suinulan kulttuurimaisemaan.

Frantsila (18)

Talo tunnetaan edelleen myös Franssilana.

Kuva: Huvilatyylinen päärakennus. / Kuva 2009.

Rakennushistoriallisesti arvokasta päärakennusta ympäröi laaja puistomainen piha sekä suojaava metsäinen mäenlaki pohjoisessa. Talon vaiheet nivoutuvat osaksi henkistä kulttuuriperintöämme, sillä kansalliskirjailija Sakari Topeliuksen sanoittama runo *En sommardag i Kangasala (Kesäpäivä Kangasalla)*, syntyi, kun Topelius 1853 vierailullaan Franssilan virkatalossa vaikutui Haralanharjulta järvi-, harju- ja viljelymaisemaan avautuvista näkymistä. Gabriel Linsén sävelsi runon lauluksi 1864.

Nykyään Frantsila-nimisellä kiinteistöllä sijaitseva päärakennus on kookas, karoliinisen pohjakaavan omaava hirsitalo, joka on nähtävästi vuosien 1898-1903 välissä peruskorjattu tai ehkä jopa uudelleen rakennettu vanhoista hirsistä ja vanhoilla virkatalon piirustuksilla nykyiseen asuunsa.¹¹⁹ Tuolloin virkatalon vuokraajana oli piiri-insinööri A. F. Hildén. Rakennukseen ei ole tehty merkittäviä ulkoasullisia muutoksia. Kiinteistöön kuuluvalla piha-alueella on säilynyt vanha hirsinen aitta (alla kellari), pieni osa pakarirakennuksesta ja hirsistä salvottu ulkokuone. Eteläisestä siipirakennuksesta on säilynyt kiviperustusta. Pari vanhempaa ulkorakennusta, mm. makasiiniaitta, on jäljellä vanhan talouspihan paikalle perustetulla asuntotontilla.

Kuva: 1800-luvun hirsiaitta, jonka alla kellari. / Kuva 2009.

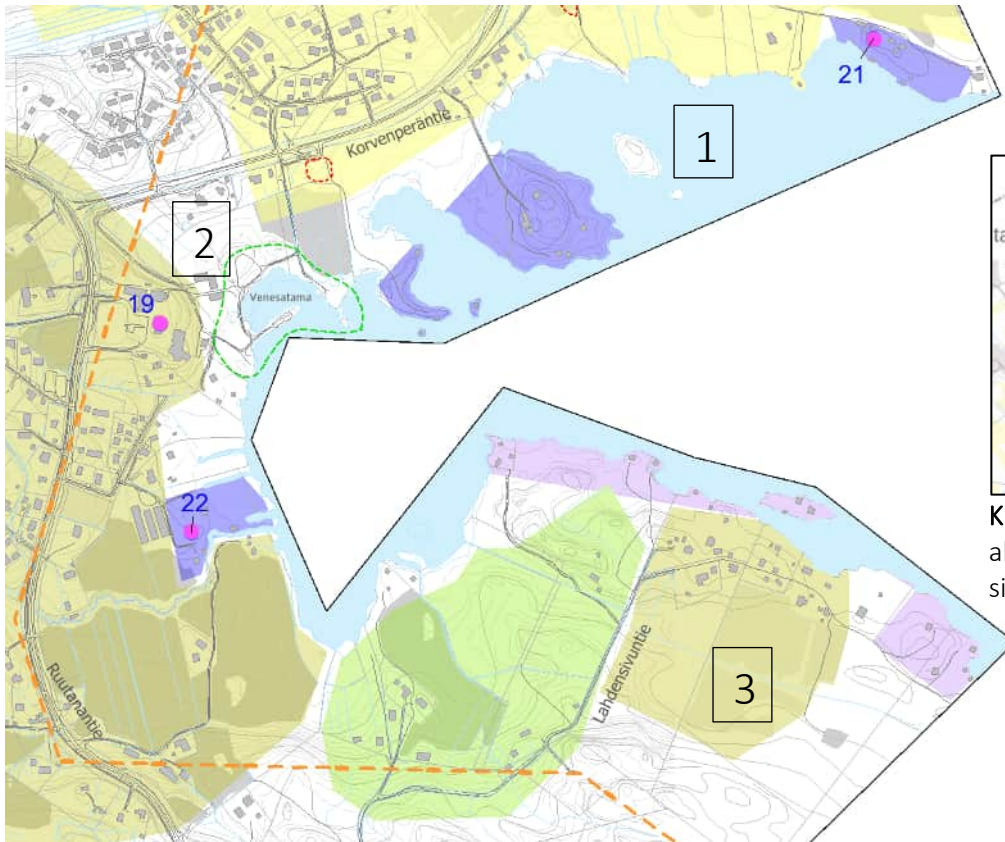
Kuva: Vanhan suurtilan paikka erottuu edelleen maisemassa talon ja tien välille istutettujen puiden ansiosta (metsälehmuksia, lehti-, pihtakuusia ja vaahteroita). Talolta vanhalle maantielle vieneen lehmuskujan käyttö päättyi tien perusparannukseen 1970-luvun vaihteessa, samalla poistettiin harmaagraniittiset portinpylväät.¹²⁰

Kuva: Franssilan virkatalon vanhoja ulkorakennuksia on jäänyt 1990-luvun alussa muodostetulle tontille, uuden talon pihapiiriin.

7.3 Vesijärven ranta-alueet Haralanharjun maisema-alueella

Ympäristötyypit: Rantamaisema; vanhaa huvila-asutusta ja viime sotien jälkeistä loma-asutusta; 1900-luvun alkupuolella ja viime sotien jälkeen perustettujen pienviljelmien alue; venesatama.

Kuva: Haralanharjun maisema-alueen rajaus ja näkötornin sijainti (sininen).

Väritettyjen alueiden selitykset s. 37 (ympäristötyypit).

Oranssi katkoviivarajaus = Haralanharjun maisema-alueen rajaus (VAMA 2021)

Ranta-alue Suinulassa ja Ranssilassa sisältyy arvokkaaseen Haralanharjun maisema-alueeseen. Haralanharjun moreenipeitteinen kalliomäki sijaitsee linnuntietä noin 3 km Saappaanpohjanojan laaksosta koilliseen. Mäen laki nousee 86 metriä Vesijärven pinnan yläpuolelle.

Pirkanmaan VAMA 2021 -raportissa määritellään Haralanharjun kalliomäki ”kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi maisemakohteeksi, josta aukeaa näkymiä perinteisen asunsa säilyttäneisiin kylä- ja kartanomaisemiin sekä Vesijärven selälle. Haralanharjun näköalatornista käsin on mahdollista hahmottaa ”topeliaaninen” maisema, jossa järvinäkymiä rikastavat ”veden, puustoisten ranta-alueiden ja metsäisen mäkimaaston muodostamaan kokonaiskuvaan luontevasti sulautuvat viljelykset ja maaseutuasumukset.”

Maisemakohteen kuvauksessa todetaan sen nykytilanteesta, että ”uudempaa kerrostumaa Haralanharjulta avautuvassa maisemassa edustaa ranta-alueiden loma-asutus.” Lisäksi alueen tuntumassa sijaitsevien ”Suinulan ja Ruutanan esikaupunkimainen ilme ulottuu maisema-alueelle saakka.”

Selvitysalueella sijaitsevat Suinulan ja Saappaanpohjan lounaisosan peltomaisemat tilakeskuksineen ovat luonteva osa Haralanharjun maisema-alueella vaalittavaa ympäristökuvaa. Näkötornin tuntumassa metsän puut nousevat kuitenkin jo sen verran korkealle, että hyvää näkymää Suinulaan ja Saappaanpohjanojan laaksoon ei tänä päivänä näkötornista avaudu, kuten ei myöskään Ruutanan taajamaan. Tilanne elää metsänhoitotoimenpiteiden mukana.

Toisaalta myös Haralanharjun kalliomäki itsessään on olennainen osa maisema-alueetta, ja esimerkiksi Ruutanantieltä Saappaanpohjasta Haralanharjun profiili on erottunut hyvin ennen maisemien sulkeutumista, – VAMA 2021 -raportissa nostetaan esille näkemäalueina Markkulan ympäristön peltoaukeat.

”Topeliaanisen” maiseman keskeisiksi elementeiksi on nostettu myös vesistöt ja niiden puustoiset ranta-alueet. Vesijärven rannoilla on ylipäättään jo paljon loma-asutusta, mutta rakentamisen maisemavaikutuksia vähentää tonttien puustoisuus. Järvi oli agraaritalouden aikana nykyistä näkyvämpi osa Saappaanpohjan alueen maisemakuva.

Kuvat: Kuvaussuunta näkötorresta Saappaanpohjaan, joka jää piiloon puustoon taakse. Alakuva otettu hieman enemmän lounaan suuntaan. Vrt. kuva s. 9.

Ranta-alueiden kuvaus 1: Huvila- ja loma-asutus

Vesijärven Saappaanlahden perällä ja päivänpuoleisilla rannoilla on Ruutanen lähialueen vanhinta kesähuvila-asutusta 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun ensivuosisikymmeniltä. Alueen vanhoista hirsirunkoisista huviloista Sarjola (21) ja Jokiranta (19) jäävät osayleiskaavan suunnittelualueelle.

Vanhimmat kesähuvilat edustavat rakentamisajankohdan käsityövaltaista puurakentamisen perinnettä. Ranta-alueiden vanhaan vaalittavaan kulttuurikerrostumaan kuuluvat myös huviloiden hirsisaunat ja muut perinteiset rantarakennukset, kuten venevajat ja uimakopit.

Maaseutualueille perustettujen varhaisten kesähuviloiden maisemallinen vaikutus rajoittui tyypillisesti järvien rantamaisemiin, ei kyläraiteille. Rannoillakin huviloiden päärakennus jää tavallisesti etäämmäksi rannasta puuston taakse ja vain pienet rantarakennukset – sauna, venevaja, uimakoppi – olivat näkyvä osa rantojen kulttuurimaisemaa.

Viime sotien jälkeen pieniä kesämökkejä rakennettiin lähemmäksi rantaviivaa, mutta nekin yleensä maastoutuivat rantapuuston suojiin, ainoastaan rantaviivalle rakennettu sauna ilmaisi mökin paikan. Isommin järvenselälle saattoivat erottua pitkät tiiviisti palstoitettut mökkiyhdyksennat, jotka rakennettiin lyhyessä ajassa ja ulkomuodoltaan samantyyppisesti. Selvitysalueella aikakauden loma-asuntoja on harvakseltaan. Mökit ja rantasaunat liittyvät usein rantojen lähellä oleviin taloihin, kuten Mäkelänsaarella (1940–50-luku) ja sen lähellä mantereen puolella, kuin myös Markkulanlahdella (1960-luvun alku) ja Ranssilanlahdella, jossa luodolla on entinen Frantsilan hirsisauna (1920-luku).

Koululle aikoinaan saatu tontti Saappaanpohjan viljelylaakson reunalla on ollut maisemallisesti hieno. Ensimmäinen puukoulu oli kiintopiste ensisijaisesti tiemaisemassa, koska järven suuntaan näkymän katkaisi rannanpuoleinen metsikkö. Uusi koulutalo nousee kookkaana rakennuksena vahvasti esille niin tie- kuin järvimaisemassa. Koulun lähiympäristö kokonaisuutena on muuttunut voimakkaasti sitten 1980-luvun, jolloin muutos alkoi yksittäisten peltolohkojen metsittämisellä.

Pinkki symboli

Kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaaksi arvoitettu kohde. Liittyy Suinulan, Ranssilan ja Mustoon rantamaille 1800–1900-lukujen vaihteessa syntyneeseen huvila-asutukseen.

Sarjola (21)

Kuva: Sarjolan huvila (21). / Kuva 2009.

Sarjolan pihapiiri antaa hyvän kuvan siitä, mitä rakennuksia tyypillisesti rakennettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun vaihteessa herrasväen kesähuviloille.

Tamperelainen kansakoulunopettaja Mauritz Holmlander rakensi Sarjolan huvilan n. 1903–04.¹²¹ Tontti on erotettu Markkulasta. Päärakennus sijaitsee

kallioisella mäennyppylällä. Rantaan viettävää rinnettä on terassoitu. Itäosassa ollut puutarha on nykyään luonnontilaista metsikköä. Kookas, ympärivuotisessa asuinkäytössä oleva hirsihuvila on remontoitu 1970-luvulla, jolloin mm. sen ulkoseinien lämmöneristystä parannettiin. Rannanpuoleiselle seinälle on 2000-luvulla palautettu alkuperäistä vastaava avoveranta. Päärakennuksen lähellä on entinen pakari ja Tavelasta tuotu hirsiaitta sekä myöhemmin rakennettuja piharakennuksia. Alkuperäisiin rakennuksiin kuuluu aitan taakse jäävä leikkimökki, rantapolun yläpuolella sijaitseva huvimaja sekä sauna, uimakoppi ja venevaja alhaalla rannassa.¹²²

Kuva: Sarjolan huvilatontin monilukuisen rakennuskantaan kuuluu saunapolun viereen rakennettu huvimaja.

Jokiranta (22)

Kuva: Jokirannan huvila- ja asuinrakennus. / Kuva 2009.

Puutarhatilan päärakennuksena jo 1900-luvun alkupuolelta toiminut Jokirannan huvila on rakennusajalleen tyypillinen ja säilyttänyt ominaispiirteitään myöhemmistä muutoksista huolimatta.

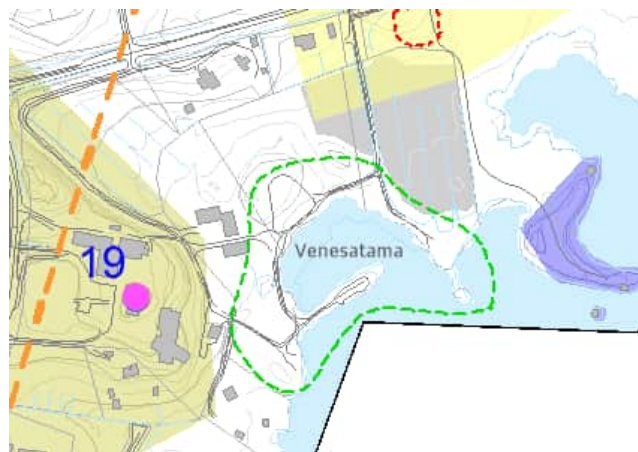
Jokirannan päärakennus on rakennettu 1900-luvun alussa (n. 1902-03¹²³) huvilaksi, mutta otettu jo vuosisadan alkupuolella ympärivuotiseen asuinkäyttöön. Huvila tunnetaan mm. Saksalana, sen pitkäaikaisen omistajan Rikhard Saksalan ja hänen perikuntansa mukaan.¹²⁴ Toisin kuin muut vanhat huvilat on Jokiranta rakennettu alavalle

savipohjaiselle maalle. Tilan mailla on harjoitettu kasviuoneviljelyä, viimeisin puutarhayritys oli nimeltään Jokirannan puutarha.

Jokirannan hirsitalon jyrkyyttä on kevennetty kattoon liittyvillä koristemuodoilla, kuten pienillä päätyviisteillä ja –ristikoilla sekä kattolyhdyillä. Ikkunoissa oli aikaisemmin ns. jugendikkunat eli T-ikkunat pieniksi ruuduiksi jaetulla yläruudulla. Verannat olivat kaariaiheilla somistettuja ja päädyn umpikuisti pieni ja aumakattoinen.¹²⁵ Nykyinen umpikuisti ja parvekkeet on tehty jälkepäin. Päärakennuksen vieressä on vanhassa asussaan säilynyt hirsinen pariaitta.

Ranta-alueiden kuvaus 2: Saappaanpohja

Saappaanpohjan länsirannalla on Ruutanan koulu, venesatama ja uimaranta.

Vihreä katkoviivarajaus

Järvenlaskuissa syntyneet vesijätöt ja mantereeseen yhtyneet entiset saaret ja luodot Ranssilanlahden rannalla ovat osa Vesijärven maisemahistoriaa. Lahdelmassa on Ruutanan venesatama. Rantaniityn pohjoisreunassa on Ranssilan kylätontti.

Saappaanpohjassa on rakennettuja palveluita, kuten venesatama ja uimaranta, mutta myös luonnontilaisia rantoja Ranssilanlahtea rajaavassa pienessä niemessä. Rantamaisemissa on myös merkkejä aikaisemmasta maankäytöstä, kuten maanviljelystä (Ranssilan kylätontin eteläpuolinen niitty) ja vapaa-ajan vietosta (luodon rantasauna). Venerannan vieressä on Ruutanan koulu.

Ruutanan Saappaanpohjan länsi- ja pohjoisrannat olivat muutamia niemenkärkiä lukuun ottamatta yhtenäistä pelto- ja niittyaluetta aina 1960–70-luvulle saakka, minkä jälkeen aluetta on Jokirannan ja

Suinulan kyläläisten venerannan väliltä istutettu puulle lohko kerrallaan. Viimeinen avoimena säilynyt rantaniitty löytyy keskiaikaisen Ranssilan kylätontin eteläpuolelta.

Mäellä sijaitsevan koulun alapuolella on uimaranta ja -laituri. Venerannan iso maalaituri on tehty täyttömaan avulla 1970-luvulla, puinen sivulaituri on uusittu vuoden 2018 jälkeen. Pienemmän maalaiturin päässä on entinen luoto, joka on järven pinnanlaskun myötä yhtynyt rantaan.

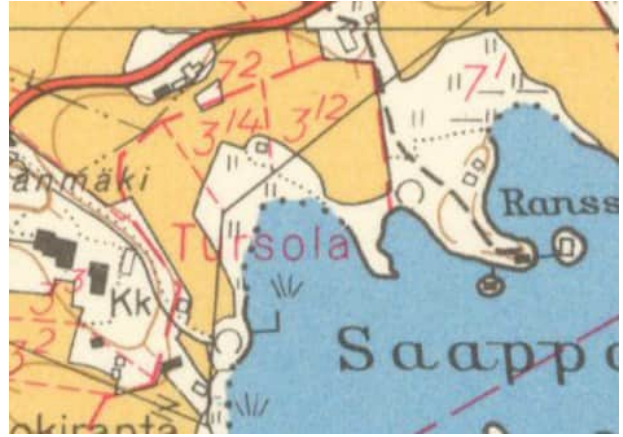
Kuva: Ruutanan veneranta. Taustalla on rakenteilla uusi suuri koulurakennus.

Kuva: Pienempi venerannan maalaitureista.

Kuva: Järvimaisema maalaiturilta itään. Pikkusaarella on sauna.

Kuva: Alueen maankäyttö 1950-luvulla. Koulun rannassa on jo laituri. Ranssilanlahden niemessä ja toisessa pikkusaarella on saunamökki. / Ote peruskartasta 1961 (kart. 1951, -59).

Kuva: Ranssilanlahtea rajaavan niemen päässä oleva pikkusaari ja siellä pieni vanha hirsisauna 1920-luvulta.

Kuva: Ranssilanlahden itäpuolinen niemi on luonnontilainen, kuivilla paikoilla on kookkaitakin puita, notkelma on lehtipuiden valtamaa alavaa ja risukkoista aluetta. Harjanteella on myös kenttämainen tasanne.

Franssilan talon aikaan Ranssilanlahdella, sen länsirannalla niemessä ja kahdessa pikkusaarella, oli pieniä rantarakennuksia. Saariin on aikoinaan päässyt myös kapeita lankkusilta pitkin. Peruskarttaan merkityistä on pystyssä eteläisessä saarella oleva hirsisauna ja itäisessä saarella kookkaampi lautarakenteinen varastomainen rakennus. Lisäksi niemenkärjessä on sahalankuista salvottu entinen

sauna (ilkevallan jälkiä, muuri purettu) ja syvemmällä lahdessa lautarakenteinen hormiton mökki ja vaja sekä jälkiä puretusta hormillisesta rakennuksesta.

Kuva vasemmallä: Lautaseinäinen varistorakennus pikkusaarella Ranssilanlahdella.

Punainen symboli

Asemakaavalla suojeltu kohde.

Kohteen kulttuurihistoriallinen arvo on säilynyt.

Alkuperäistä tyyliä palauttavat korjaukset suositeltavia.

Ruutanan koulu (19)

Kuva: Puukoulu vuonna 2024.

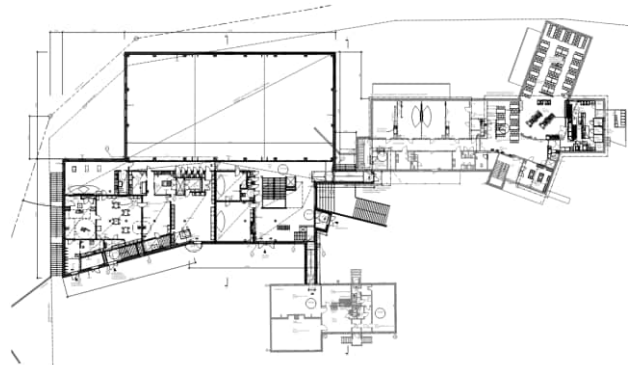
Koulutontille ollaan rakentamassa uutta päärakennusta. Tontilta on purettu 1950-luvun kivikoulu ja sen laajennusosa 1990-luvulta, kuin myös 2007 kivikoulun taakse rakennettu Ruusutarhan päiväkotirakennus. Tontille on jäämässä vanha puukoulu ja kaksi tämän vuosituhannen puolella rakennettua rakennusta: Koivurinne 2014 ja rantakoulu 2019. Uuden koulukokonaisuuden suunnittelijana on Arkkitehdit von Boehm – Renell Oy. Koulukeskuksen uudis- ja korjausrakennushankkeen toteuttaa SRV.

Uudistuvaan pihapiiriin jäävä puinen alakoulurakennus valmistui 1925, suunnittelijana rakennusmestari Heikki Tiitola. Kokonaisuutta alun perin luonnehtinut 1920-luvun klassismi on julkisivuissa heikentynyt ikkunoiden ruutujaon yksinkertaistumisen myötä. Jyrkkä katto kattolyhtyineen, kolmiopäättyiset ovikatokset ja ullakkopäättyjen lunetti-ikkunat ovat säilyneet. Kiviportaatta on korvattu puisilla ulkoportailla.

Ruutanan koulu sijaitsee lähellä Ruutanantien ja Korvenperäntien risteystä. Radanvarsitaajama on 2010- ja 20-luvuilla, pientaloalueiden muodossa, laajentunut koulun ympäristöön, entisille peltomaille. Koulutontti on niemekkeessä, jonka ympärillä maasto on eri suuntiin viettävää. Rakennusten ja maantien välissä on piha ja pelikenttä. Vesijärven rantaan on matkaa noin 150 metriä. Siellä on Ruutanan veneranta vene- ja uimalaitureineen.

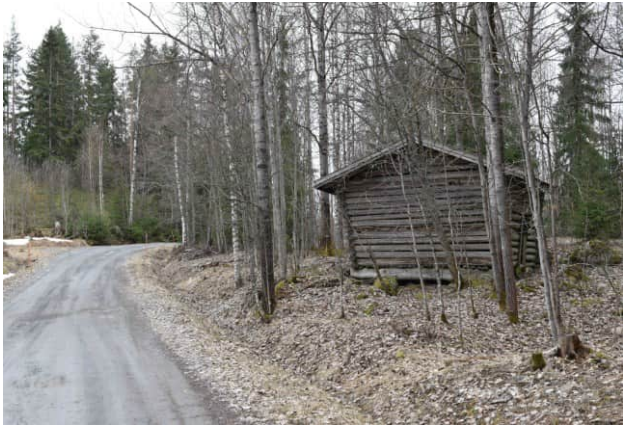
Kuva: Uuden koulun rakennustyö meneillään (2024). Vasemmalla näkyvät rakennukset puretaan.

Kuva: 2. krs pohjapiirustus 14.6.2022, ARKKITEHDIT von BOEHM - RENELL OY.

Ranta-alueiden kuvaus 3: Lahdensivuntien alue

Ruutanantieltä erkaantuu pohjoiseen Lahdensivuntie. Asutuksen varhaisvaihetta edustavat 1920-luvun alkupuolella perustetut talouskeskukset. Seuraava asutusvaihe näkyy tiemaisemassa rintamamiestaloina. Rakennuskanta, pihat ja niitä yhdistävä kujamainen kylätie muodostavat pienipiirteisen vaalittavan rakennetun miljöö. Alueen yleiskuva on kuitenkin muuttunut suuresti peltojen metsittymisen myötä.

Kuva: Lahdensivuntien varrelta löytyy vanha pyöröhirsinen heinälato, joka on rakennettu länsisuomalaiseen tapaan vinoseinäisenä.

Kuva: Lahdensivuntien varrella sijaitseva Kumpulan talo on sotien jälkeiseltä ajalta.

Lahdensivuntie haarautuu Ruutanantiestä ennen Saappaanpohjaa ja kulkee mäkisessä maastossa, istutusköivikköjen reunustamana Vesijärven rantaan. Alueella on ollut lähes koko niemen pohjoisrannan mittainen yhtenäinen peltoaukea, joka lännessä yhtyi Saappaanpohjan viljelysmaihin. Maatalouden loputtua avoimet maisematilat ovat pienentyneet, peltoja on istutettu männylle ja koivulle. Mäkelän länsipuolelta on purettu talo ja eteläpuolelle rakennettu omakotitalo 1990-luvun vaihteen tienoilla.

Vanhinta asutusta ovat Mäkelä ja Rautaoja, jotka 1920-luvulla itsenäistymisen jälkeen siirtyivät Pikonlinnan läheltä, torpansijoiltaan, nykyisille paikoilleen.¹²⁶ Kummankin talon pihapiirissä on vanha asuinrakennus kerran tai kahdesti laajennettuna, ja erilaisia talous- ja ulkorakennuksia sekä rantasaunat. Rakennuksiin on käytetty vanhaa puutavaraa, ja pihassa on muualta siirrettyjä yksinäisaittoja. Talojen edustalla oleviin Vesijärven saariin (Mäkelänsaari ja Verkkosaari) tulivat kesämökkit pian viime sotien jälkeen.

Mäkelän asuinrakennuksen ulkoasu uudistui 2010-luvun lopussa. Rakennuksen korotus, kuistin uudistaminen ja muut julkisivukorjaukset on tehty huolellisesti 1900-luvun vaihteen talonpoikaiseen rakennustyyliin. Ulkoasultaan säilynyt hirs- ja kivirakenteinen karjasuoja on vuodelta 1934.

Kuva: Mäkelän talo 2024 ja 2009 ennen lisärakentamista. Ainakin osa ikkunoista on vanhoja T-ikkunoita. Tie kulki ennen pihan halki, mutta muutettu nykyiselle paikalle 1980- tai 90-luvulla. (Talokuvat ovat eri suunnista otettuja).

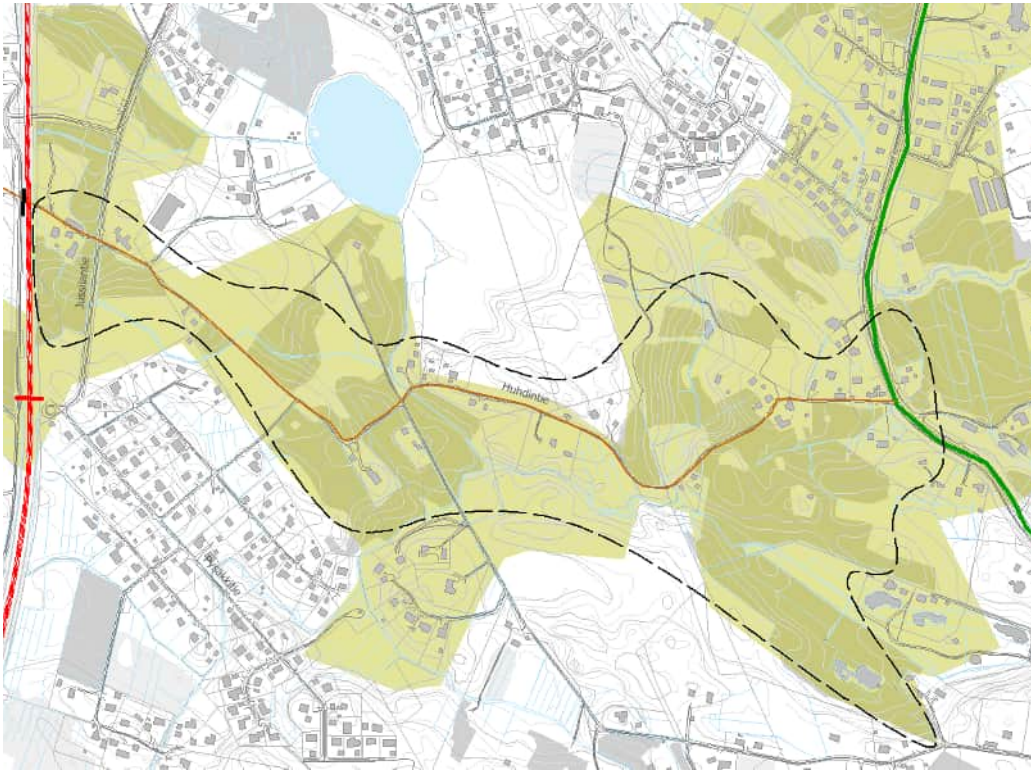

Kuva: Rautaojan pihapiiri on rannassa, mäen juurella. Kuvassa piha-aitta ja rantasauna, taempana ranta-aitta.

Rautaojan asuinrakennus on mahdollisesti rakennusmestari Heikki Tiitolan suunnittelema. Taloon on melko äskettäin tehty julkisivuremontti, jonka yhteydessä on laajennettu kuisti, uusittu ulkolaudoitus, kate ja ikkunat. Aikaisemmat laajennukset oli tehty 1920- ja 40-luvuilla.¹²⁷

7.4 Huhdintie

Ympäristötyyppi: Maaseutumainen alue. Ks. s. 37.

Ruskea viiva = Ruutanan keskustan eteläpuolella, radan ja maantien välisellä alueella kulkeva vanha kylätie on säilyttänyt linjauksensa ja ilmeensä. Tien varrella on vanhaan torppariasutukseen ja sotien jälkeiseen asutukseen pohjautuvia peltoalueita ja rakennuskantaa.

Huhdintie sijaitsee kaavoittamattomalla alueella Jussilan asuinalueen ja Ruutanantien välissä. Tien nimi viittaa huhtaan eli kaskimaan. Kylätien synty liittyy Tursolan kylän takamaapalstoille perustettuihin torppiin. Saappaanpohjanojan itäpuolella olleet torpat kuuluivat pappilan virkataloon. Osa torpista itsenäistyi ja jatkoi viljelystilana. Sotien jälkeen tien varteen tuli yksittäisiä taloja, lähinnä asuntoteille.

Alue on maastollisesti loivapiirteisempää kuin varsinainen taajama-alue, jossa korkeusvaihtelu on paikoin suurta ja rinteet jyrkkiä. Metsäisten alueiden lomassa avoimina pysyvät peltolohkot luonnehtivat edelleen kylätien maisemakuvaa, joka on pienipiirteistä ja vaihtelevaa. Yhtenäisimmät peltoaukeat sijaitsevat Saappaanpohjanojan ja siihen pohjoisesta liittyvän Nevasjärven laskuojan ympärillä.

Kuva oikealla: Saappaanpohjanojan siltapaikka. Pieni asumus on tärkeä idyllinluoja virtapaikan ja tien risteyskohdassa. Silta ei ole autolla ajettavassa kunnossa.

Kuva: Huhdintien itäpäässä on Tanhuanpään pienipiirteinen pihapiiri. Tie kulkee taaempänä näkyvän Myllymäen pihan läpi.

Kuva: Saappaanpohjanojan laakson viljelymaisemaa. Yleisesti ottaen peltojen määrä Huhdintien varrella on supistunut. Jäljellä olevista maisemakvaltaan eheimmät löytyvät Myllymäen tilalta sekä Huhdintien ja Napoistentien risteuksen luota.

Kuva: Huhdintien ja Napoistentien risteyskohdassa on pienehkö kumpuileva peltoaukea, joka ennen jatkui yhtenäisenä Nevasjärvelle saakka. Taloja on autioitunut ja purettu, ja uusi rakennettu. Nykyistä taloista vanhimmat ovat 1940- ja 50-luvuilta.

Kuva: Huhdintien länsipäässä rata on katkaissut vanhan torppariasutusta yhdistäneen kylätien, joka ennen kulki Jussilan talon vierestä

8 LÄHTEET

Karttalähteet

KANSALLISARKISTON digiarkisto
Uudistusarkisto
https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2543114652
Charta Delen öfver Haviseva och Suinula (n. 1797).
Charta öfver Såröla, Tursola, Riku, Pråstegårdens och Frantzila Major Bostellets Ågor, 1792.
Herttualet; N:ot 1-3 tässä kylässä, N:ot 1-2 Tarpilan kylässä sekä Rekiälän, Pikkolan ja Kyötikkälän yksinäistalot: isonjaonkartta, jakokirja ja pyykkiselitys (1839-1850).
Pappila; N:o 1 Pappila, RN:o 1:2-3, 2:1-15, halkominen ja vuokra-alueiden järjestely (1923-1923).
Sorola; RN:ot 1:132-152 tässä, RN:o 17 (17:1-3).
Vatialan sekä RN:o 1:115 Tursolan kylässä: rajakartta ja asiakirjat (1952-1952).
Tursola; N:ot 1-3, kartta ja asiakirjat isonjaontäydentämisestä (1910-1910).
Tursola; RN:ot 3:27 ja 3:29 yhdistettyinä lohottu 3:31-87, rajakartta (1947-1947).
Tursola; RN:ot 3:28 ja 3:30 yhdistettyinä lohottu 3:90-293, rajakartta (1948-1948).
Pitäjänskartta Kangasala, 1:30 000. Helsinki : Maanmittauslaitoksen kivipaino. 1927.
Senaatin kartasto.
<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5978790192&aineistoid=2389367724>
Lehdet XIX-XX: 24-25 [Tampere]. Mittakaava 1:42 000. Maanmittauslaitos, 1912.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, Vanhakartta-sivusto.
<https://expo.oscapps.jyu.fi/s/vanhakartta/page/maakirjakartat>
Maakirjakartat: Suinula ja Ranssila 1635.

MAANMITTAUSLAITOS

Vanhat painetut kartat
<https://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/Peruskarttalehdet>, 1:20 000, lehti, 2141 03, julkaistu 1961, 1975, 1987, ja lehti 2123 12, julkaistu 1953, 1961, 1974 1991. Maanmittauslaitos.
Ortokuvat 1946, 1958 ja 1966. Avoin data:

Piirustukset

ELKA Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto.
<https://elka.fi/>
Ahlströmin asuinrakennuspiirustukset, A-talot.
KANSALLISARKISTON digiarkisto
<https://astia.narc.fi/uusiastia/>

Rautatierakennusten piirustusarkisto.
Rakennuskohteen mukainen aakkosellinen hakemisto. Kansallisarkisto.
<https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5731981533&aineistoid=836241929>

Kirjat ja raportit

Anttila, Olavi, 1987. 110 kehityksen ja kasvun vuotta. Kangasalan historia III 1865-1975. Kangasala: Kangasalan kunta, 1987.

Hytönen, Pentti, 1995. Kangasalan kirkko ja sen palvelijat 1400-1995. [Kangasala]: Kangasalan seurakunta.

Iltanen, Jussi 2011: Radan varrella. Suomen rautatieliikennepaikat. Helsinki: Karttakeskus.

Jutikkala, Eino – Nikander, Gabriel, 1946. Hämäläisiä kartanoita ja suurtiloja. [Suomen kartanot ja suurtilat III]. Helsinki: Kivi.

Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma. Työryhmä Lahtinen, Markku, Eitsi, Eeva & Tiisanen, Pauliina. Kangasalan kunta 2004.

Kotiseutumme Kuhmalampi, Kangasala. [Tuuri]: Pohjoismainen kirjatuotanto, 2009.

Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790. Toim. Erkki-Sakari Harju ja Jussi T. Lappalainen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: AtlasArt 2010.

Lassi, Maiju 2004: Siirtokarjalaisten sijoittuminen ja asuttaminen Kangasalle. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Längelmäveden seudun historia I. Kangasalan historia I. Eräjärven, Kangasalan, Kuhmalahden, Längelmäen, Oriveden ja Santalahden kunnat, 1949.

Längelmäveden seudun historia II. Kangasalan historia II. [Kangasala]: Kangasalan kunta, 1954.

Markkula, Janne. Rakennusinventointiluettelo 26.8.2009, 10.12.2023. Käsikirjoitus.

Raitio, Raine 2017: Edelläkävijän roolissa. Kangasalan kunnan kaavoitus 50 vuotta. Kangasala: Kangasalan kunta.

Suomen maatilat II. Hämeen lääni. Porvoo: WSOY, 1931.

Suomen pienviljelijät, II. Hämeen lääni. Turku: Turunmaan kirjakustantajat, 1967.

Suuri maatilakirja V. Hämeen lääni. Helsinki: Kustannustuote, 1964.

Törmä, Mika 2015: Lokomo. 100 vuotta konepaja- ja terästeollisuutta. Tampere: Metso Minerals Oy.

Vesterinen, Jukka 2011: Huoltoasemakirja. Helsinki: Alfamer.

WWW-sivut

Kangasalan kartta, 1927. Maanmittaushallitus.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/123126/Kangasala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Etelä-Suomen hajanaisia talonhaltijaluetteloja.
Lasse Iso-livari 1.9.2006, 6.1.2024.
<https://users.utu.fi/isoj/talot/all.htm>

Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn. - Suomi 1917-2007. Itsenäisyyden aika tilastojen valossa. Tilastokeskus 2007.
<http://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html>

Kallio, Seppo Ilmari 1995: Halimaan asemakylä. Kangasalan aseman historiaa. Kangasalan asemaseudun omakotiyhdistys ry.
<https://www.asemalainen.fi/34>

Kangasalan kaupunki. Karttapalvelu. Asemakaava-alueiden rajat. Laureeninkallio. Rakentamisohteet 1986. Päivärinte. Rakentamisohteet [1983].
<https://kartat.sweco.fi/kangasala/>

Kangasalan kaupunki, Vuokrattavat tilat ja alueet.
<https://www.kangasala.fi/hyvinvointi-ja-vapaa-aika/vuokrattavat-tilat-ja-paikat/vapaa-aikatilat/juhlatilat/>

Kansalliskirjasto, DIGI Sanomalehdet. Kunnallistiedot 9.4.1932, 4, Vapaaehtoisella huutokaupalla.

Kulttuurimaisemat 2016. Pirkanmaan maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat maatalousalueet. Maakuntakaava 2040. Kulttuurimaisemakortit: Kangasala. Pirkanmaan liitto.
https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/Kangasala_0.pdf

Luoto, Kalle 2011: Pirkanmaan historiallisesti merkittävät tiet. Karttaselvitys. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Museovirasto
Rautatierakennusten korjausohjeet 5.
<https://stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/rautatierak-korjohj5-yksinkert.pdf>

Niskanen, Riitta. Suomalaiset huoltoasemat toisen maailmansodan jälkeen. Rakennettu hyvinvointi. Museovirasto.
<https://www.rakennettuhyvinvointi.fi/fi/liikenteen-ja-energian-verkostot>

Pirkanmaa. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. VAMA 2021. Ympäristöministeriö. Syke.
https://www.ymparisto.fi/sites/default/files/documents/VAMA%202021_6%20Pirkanmaa.pdf

Rautio, Taru 2021: "Semmonen vähän ylempi keskiluokka". Tapaustutkimus Iskelän asuinalueen luokkarakenteen muutoksesta 1940-luvun lopulta nykypäivään. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/131425/RautioTaru.pdf;jsessionid=FB7B42F063208A0B2334F0785F4A2BE1?sequence=3>

Salmenheimo, Juha. Tapahtumia sodan jälkeen 1944-1954.
http://webbinetti.net/juhasheimo/kirjaruutana_ajoitla.htm

Saranat.fi. Kulttuuriympäristö verkossa. Talotehtaan tyypitalot 10/29.
<https://saranat.fi/verkkonayttelyt/varkaus/omakotiaate-ja-tehtaan-asuintoiminta/#10>

Suomen asutuksen yleisluettelo, s. 125, Kangasala, Aitolahti.
Digihakemisto.net/item/3607284037/5737511475/125

Suomen rakennustaitteen museo. Jälleenrakennuskausi –tietoisku:
www.mfa.fi/ahlstrom

Wikipedia: Sulo Santeri Salmensaari.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Sulo_Santeri_Salmensaari

VIITTEET

- ¹ Päätöksellä valtioneuvosto korvasi edellisen 2000 annetun ja 2008 tarkistetun päätöksen valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista.
- ² Kallio 1995, 5.
- ³ Anttila 1987, 110.
- ⁴ Iltanen 2011, 174.
- ⁵ Anttila 1987, 112.
- ⁶ Iltanen 2011, 136, 172, 186.
- ⁷ Asemalle vievästä tiestä tuli yleinen tie. Anttila 1987, 104.
- ⁸ Kallio 1995, 10.
- ⁹ Anttila 1987, 109; Kallio 1995, 10.
- ¹⁰ Anttila 1987, 358.
- ¹¹ Kallio 1995, 36.
- ¹² Kallio 1995, 41–42.
- ¹³ Kallio 1995, 36.
- ¹⁴ Kallio 1995, 31.
- ¹⁵ Anttila 1987, 492.
- ¹⁶ Ruutana-Tarastenjärvi-Asema osayleiskaava, OAS 17.10.2023.
- ¹⁷ Anttila 1987, 499.
- ¹⁸ Raitio 2017, 124.
- ¹⁹ Kangasalan kaupunki, Vuokrattavat tilat ja alueet.
- ²⁰ Kallio 1995, 25.
- ²¹ Kallio 1995, 46.
- ²² Kallio 1995, 47.
- ²³ Kallio 1995, 12.
- ²⁴ Kallio 1995, 28.
- ²⁵ Kallio 1995, 28-29.
- ²⁶ Kallio 1995, 24, 29.
- ²⁷ Kallio 1995, 30.
- ²⁸ Kallio 1995, 16.
- ²⁹ Kallio 1995, 21.
- ³⁰ Kangasallisarkisto DIGI, Kunnallistiedot 9.4.1932, 4, Vapaaehtoisella huutokaupalla.
- ³¹ Kallio 1995, 20.
- ³² Kallio 1995, 21.
- ³³ Kallio 1995, 21.
- ³⁴ Kallio 1995, 31.
- ³⁵ Kallio 1995, 30.
- ³⁶ Kallio 1995, 6.
- ³⁷ Rautatierakennusten piirustusarkisto. Arkkitehti Bruno F. Granholmin laatima Kangasalan aseman pohjapiirustus 1898. KA.
- ³⁸ Kallio 1995, 24–25.
- ³⁹ DIGI, Kunnallistiedot 9.4.1932, 4, Vapaaehtoisella huutokaupalla.
- ⁴⁰ Kallio 1995, 8.
- ⁴¹ Kallio 1995, 36.
- ⁴² Kallio 1995, 36.
- ⁴³ Kiinteistörekisteri, Kangasala; Ortokuva 1946, 1958 ja 1966.
- ⁴⁴ Kotiseutumme... 2009, 288.
- ⁴⁵ Kiinteistörekisteri.
- ⁴⁶ Kallio 1995, 24.
- ⁴⁷ Jo 1910-luvulla omistajana Tyyne Liisa Thurman. Vuodesta 1928 puolisona kouluneuvos, Suomen Vapaakirkon 1. johtaja Sulo Santeri Salmensaari Wikipedia: Sulo Santeri Salmensaari.
- ⁴⁸ Kotiseutumme... 2009, 192.
- ⁴⁹ Mikkonen, Tintti 11.4.2023.
- ⁵⁰ Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790; Isojakokartat; Kangasalan maaseutualueiden kulttuuriympäristöohjelma, 24-25.
- ⁵¹ Kruunun ja sittemmin Suomen valtion ylläpitämiä teitä on kutsuttu yleisiksi teiksi erotukseksi yksityisten ylläpitämistä teistä. Laissa Yleisistä teistä 243/1954 yleiseksi tieksi määriteltiin maantiet ja paikallistiet, joiden pitämisestä huolehditaan julkisena tehtävänä. Laki liikennejärjestelmästä ja maanteistä 23.6.2005/503 kumosi vuoden 1954 lain. Nyt tiet luokiteltiin niiden liikenteellisen merkityksen mukaisesti. Nimitykset vaihtuivat. Valtion omistama tai tieoikeudella hallinnoima tie on maantie, joka on luovutettu yleiseen liikenteeseen ja on Väyläviraston hallinnassa. Liikenteellisen merkityksensä mukaan maantiet ovat valtateitä, kantateitä, seututeitä tai yhdysteitä.
- ⁵² Anttila 1987, 104–106.
- ⁵³ Kangasalan historia I, 85.
- ⁵⁴ Uudistushakemisto: Suinulan kylä: isonjaonjärjestelykartta 1890-93.
- ⁵⁵ Markkula, Janne 2009.
- ⁵⁶ Suuri luonnonmullistus oli seurausta koko jääkauden jälkeisen ajan jatkuneesta maankuoren kohoamisesta. Vuoteen 1604 tultaessa se oli kallistanut Pälkäneveden, Längelmäveden ja Vesijärven muodostamaa suurta järviä, ja niin paljon, että vedet mursivat itselleen uuden lasku-uoman. Pälkäneveden pinnan roima lasku aiheutti sen, että matala Sarsansalmi tyhjentyi ja kuihtui pieneksi Vääksynjoeksi. Vesijärvi erkaantui Längelmävedestä omaksi järveksen.
- ⁵⁷ Suomen asutuksen yleisluettelo, s. 125, Kangasala, Aitolahti.
- ⁵⁸ Kangasalan historia II, 50, 112-113; Vuoden 1635 maakirjakartassa kahden talo kylä mainitaan Frantzila-nimisenä.
- ⁵⁹ Markkula, Janne 2009.
- ⁶⁰ Uudistushakemisto: Ranssilan kylä.
- ⁶¹ Lehtinen, Raimo, Jussilan tila 27.8.2009.
- ⁶² Kotiseutumme... 2009, 402: Lintula.
- ⁶³ Anttila 1987, 548.
- ⁶⁴ Lassi 2004, 59.

⁶⁵ Karves, Helena 26.8.2009.

⁶⁶ Niemi, Pekka 2.9.2009.

⁶⁷ Lunden, Sara 20.8.2009; Seppälä, Eino, 20.8.2009.

⁶⁸ Kekki, Martti 20.8.2009.

⁶⁹ Markkula, Janne 2023.

⁷⁰ Tilastokeskus, Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn...

⁷¹ Anttila 1987, 496.

⁷² Kotiseutumme... 2009, 511.

⁷³ Rautatierakennusten piirustusarkisto.

⁷⁴ Iltanen 2011, 175.

⁷⁵ Senaatin kartta, 1912.

⁷⁶ Anttila 1987, 492.

⁷⁷ Anttila 1987, 492.

⁷⁸ Anttila 1987, 492.

⁷⁹ Anttila 1987, 496; Vuoden 1958 rakennuslaissa tuli pakolliseksi rakennuskaavojen laadinta myös maalaiskunnissa. Tämä päätti maanomistajien oikeuden maittensa vapaaseen palstoittamiseen.

⁸⁰ Törmä 2015, 68.

⁸¹ Anttila 1987, 492.

⁸² Markkula, Janne 2023.
http://webbinetti.net/juhasheimo/kirjaruutana_ajointa.htm (käytettiin lähteenä 1.9.2009; sivustoa ei löytynyt 2024).

⁸³ Anttila 1987, 496

⁸⁴ Raitio 2017, 30.

⁸⁵ Anttila 1987, 496.

⁸⁶ Anttila 1987, 496.

⁸⁷ Raitio 2017, 86.

⁸⁸ Raitio 2017, 86.

⁸⁹ Anttila 1987, 187.

⁹⁰ Virtanen-Laitinen, Jaana 28.8.2009.

⁹¹ Anttila 1987, 521.

⁹² Anttila 1987, 520.

⁹³ Virtanen-Laitinen, Jaana, 28.8.2009.

⁹⁴ Hytönen, 1995.

⁹⁵ Anttila 1987, 644.

⁹⁶ Vesterinen 2011, 101.

⁹⁷ Eira Ellimäki, 20.8.2009.

⁹⁸ Anttila 1987, 492.

⁹⁹ Kotiseutumme Kuhmalahti ja Kangasala 2009, 9.

¹⁰⁰ Nikkilä, Matti ja Aune 2.9.2009.

¹⁰¹ Markkula, Janne 2009.

¹⁰² Markkula, Janne 2009; isäntä Matti Nikkilä arveli talon olevan 1900-luvun alkuvuosilta.

¹⁰³ Nikkilä, Matti 2.9.2009.

¹⁰⁴ Jälleenrakennuskausi. www.mfa.fi/ahlstrom Varkauden Savonmäen koekenttäsuunnitelmaan liittyen Aalto laati myös suunnitelman A. Ahlström Oy:n Varkauden talotehtaan tulevasta tuotannosta ja kehitti alkuvuodesta 1941 noin 50 elementtitalon sarjan, joka nimettiin AA-järjestelmäksi. Nimensä järjestelmä sai sekä suunnittelijasta että rakennuttajasta. Näistä luonnoksista yhtiölle valittiin

jatkosuunnittelua ja tuotantoa varten 16 vakiotyyppiä. Aallon suunnittelemat AA-talot olivat yksikerroksisia, vaakalaudoitettuja ja niissä oli epäsymmetrinen satulakatto sekä sisäänkäyntiä korostava kuisti. AA-sarjan tyyppi 35 oli kahden huoneen ja keittiön asunto, jossa oli yhden hormiryhmän ympärille sommiteltuna laaja olohuone, pienempi makuuhuone ja pieni keittiö. Etelään suunnatun sisäänkäynnin yhteydessä oli katettu kuisti ja kaksi ulkovarastoa. Näissä tyypeissä ei ollut alun perin juoksevaa vettä. Tyyppitalot oli mahdollista rakentaa joko itse hankituilla materiaaleilla tai talotehtaan valmiita elementtejä käyttäen. Könönpellon invaliditalot jäivät ainoiksi toteutuneiksi Aallon suunnitteleman AA-järjestelmän mukaisiksi taloiksi Varkaudessa.
<https://www.finna.fi/Record/varkaudenmuseot.pju-36329?imgid=1>

¹⁰⁵ Saranat.fi, Talotehtaan tyyppitalot 10/29.
<https://saranat.fi/verkkonayttelyt/varkaus/omakotiaate-ja-tehtaan-asuintoiminta/#10>

¹⁰⁶ Ibid; valokuva Anttila 1987, 497.

¹⁰⁷ ELKA, Ahlströmin asuinrakennuspiirustukset, A-talot.

¹⁰⁸ Museovirasto: Rautatierakennusten korjausohjeet 5.

¹⁰⁹ Museovirasto: Rautatierakennusten korjausohjeet 5.

¹¹⁰ Päivärinte. Rakentamisohteet [1983].

¹¹¹ Raitio 2017, 106-107.

¹¹² Laureeninkallio. Rakentamisohteet 1986.

¹¹³ Laureeninkallio. Rakentamisohteet 1986.

¹¹⁴ Laureeninkallio. Rakentamisohteet 1986.

¹¹⁵ Markkula, Janne 2009: Markkulan pihasuunnitelman laati 1916 tamperelainen kaupunginpuutarhuri ja "rautatien puutarhuri" Johan Konrad Kornmann.

¹¹⁶ Markkula, Janne 2009.

¹¹⁷ Markkula, Janne 2009.

¹¹⁸ Suinulassa punakaarti teloitti 15 suojeluskuuntaan kuulunutta sotavankia.

¹¹⁹ Jutikkala, 215; Markkula, Janne 2009.

Rakennuksen tarkka ikä ei selvinnyt lähdeaineistoista.

¹²⁰ Markkula, Janne 2009, päiv. 10.12.2023.

¹²¹ Karves, Helena 2.9.2009; Markkula, Janne 2009.

¹²² Karves, Helena 2.9.2009.

¹²³ Suomen pienviljelijät 1967.

¹²⁴ Markkula, Janne 2009.

¹²⁵ Mustavalkovalokuva, Kerttula Kari ja Irma, 2.9.2009.

¹²⁶ Markkula, Janne 2009. Kantatilana on Rantaoja nro 7, joka on muodostettu lohkomalla Riun kylän Lemolasta 1924; Uudistushakemisto: Riku.

¹²⁷ Markkula, Janne 2009; Talvensaari, Pentti 2009.

Ruutana-Tarastenjärvi-Asema -osayleiskaavan perusselvitys rakennetusta kulttuuriympäristöstä

RUUTANA

LIITE 1: YMPÄRISTÖTYYPIT

Ympäristötyypit

- Maaseutumaisema; kylän rintamaat
- Maaseutumainen haja-asutus; torppien ja pienviljelmien alue
- Metsäympäristön haja-asutus; sotien jälkeinen asutus
- Rantamaisema; vanhin huvila-asutus
- Rantamaisema; sotien jälkeinen loma-asutus
- Radanvarren asuntotaajama; sotien jälkeiset pientaloalueet
- Palstoittamalla muodostettu pientaloalue

Uudet kaavalla muodostetut alueet

- Asemakaava 1980 - 1989
- Asemakaava 1990 - 2022

Uusi kaavalla muodostettu yritysalue

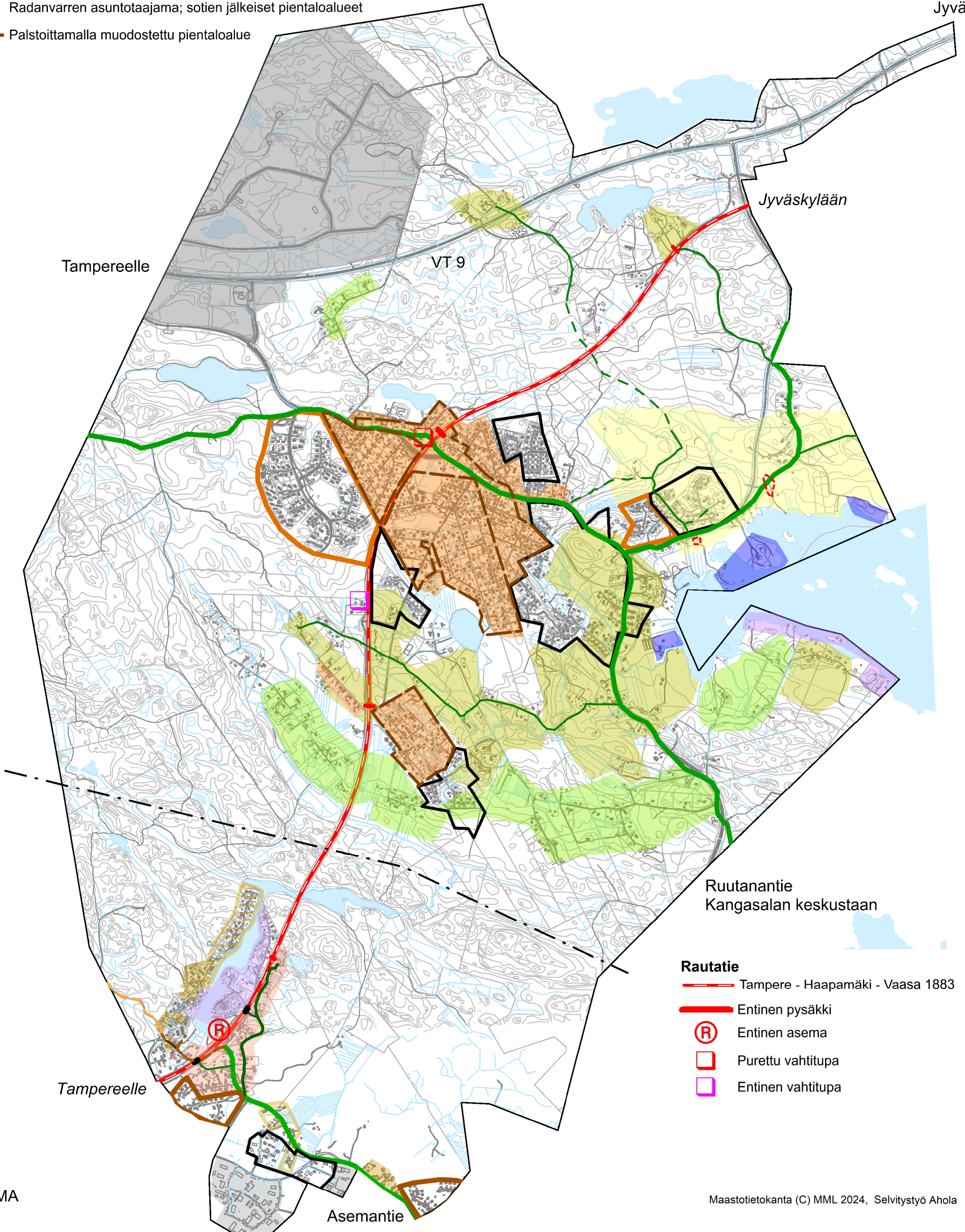
- Teollisuus ja varastointi

Kylätontti

- Suinula ja Ranssila

Tiehistoriaa

- Tie 1700-luku (Kangasala - Orivesi, - Aitolahti)
- Vanha kylätie
- Käytöstä poisjäänyt kulkureitti

ASEMA

Ympäristötyypit

- Taajama; radanvarren asuntotaajama
- Rantamaisema; loma-asuntopainotteinen taajaman osa
- Taajama; puolitoistakerroksisten talojen aluetta
- Taajama; rakentunut vaiheittain erilaisilla talotyypeillä
- Täydentävää, paikoin korvaavaa rakentamista

Uudet kaavalla muodostetut alueet

- Asuinalue; asemakaava 1980 - 1989
- Asuin- ja työhuonerakennusten alue; asemakaava 1980 - 1999
- Teollisuus- ja varastoalue; asemakaavat 1984 - 1985

Maastotietokanta (C) MML 2024, Selvitystyö Ahola

Tiehistoriaa

- Maantie (1890-luku)
- Tie pysäkille (1880-luku)
- Kylätie (1910/20-luku)
- Tie; pohjautunee Lamminrahkan polttoturvetehtaalle vieneeseen tiehen (1890-luku)
- Tämä osa em. tiestä jäänyt pois käytöstä

Jyväskylään

Jyväskylään

Tampereelle

VT 9

Tampereelle

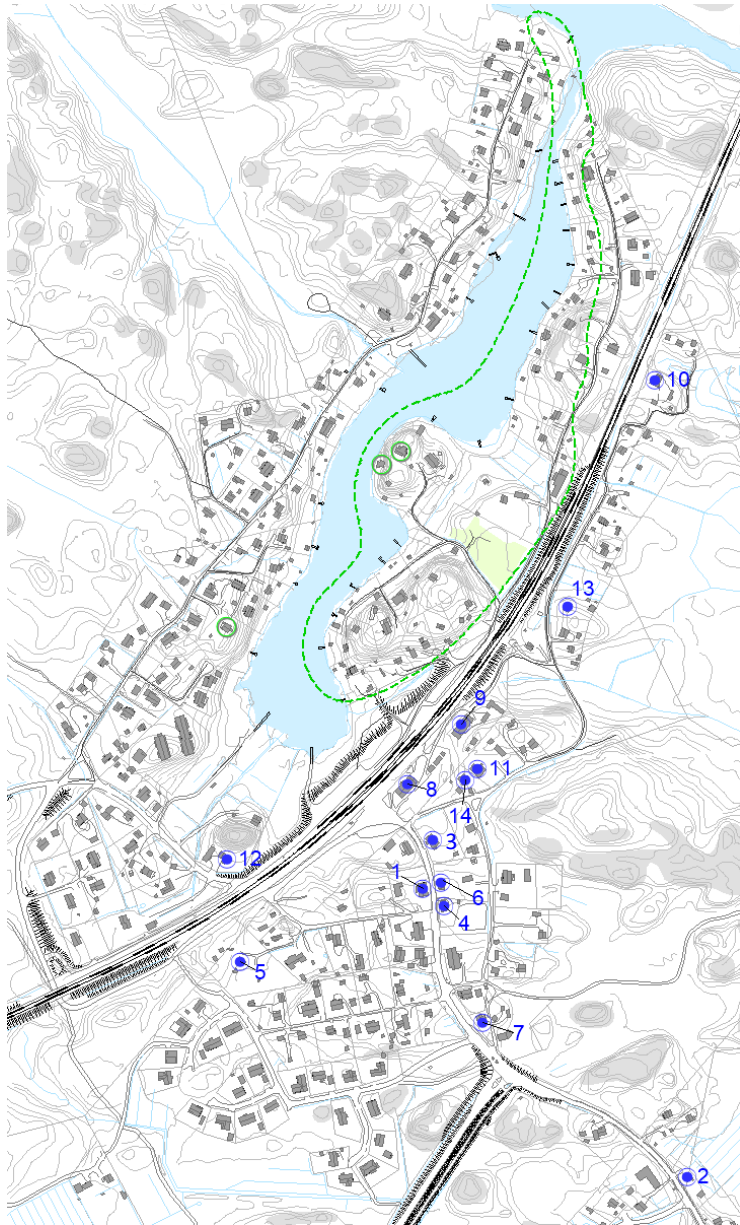
Ruutanantie
Kangasalan keskustaan

Asemantie

Rautatie

- Tampere - Haapamäki - Vaasa 1883
- Entinen pysäkki
- Entinen asema
- Purettu vahtitupa
- Entinen vahtitupa

ASEMA

Maastotietokanta © MML

Herttuala 407

- 1 Alhola (Tuomaala) 3:34, Karhunpirtintie 2
- 2 Asemantie 434, 1:12
- 3 Entinen kievari (Rantala) 3:59, Asemantie 484
- 4 Entinen koulu (Kotala) 3:171, Asemantie 476
- 5 Karhunpirtti 3:11, Karhunpirtintie 10
- 6 Mäki (Hölli) 3:15, Karjasillantie 9
- 7 Uusitalo 3:180, Asemantie 460

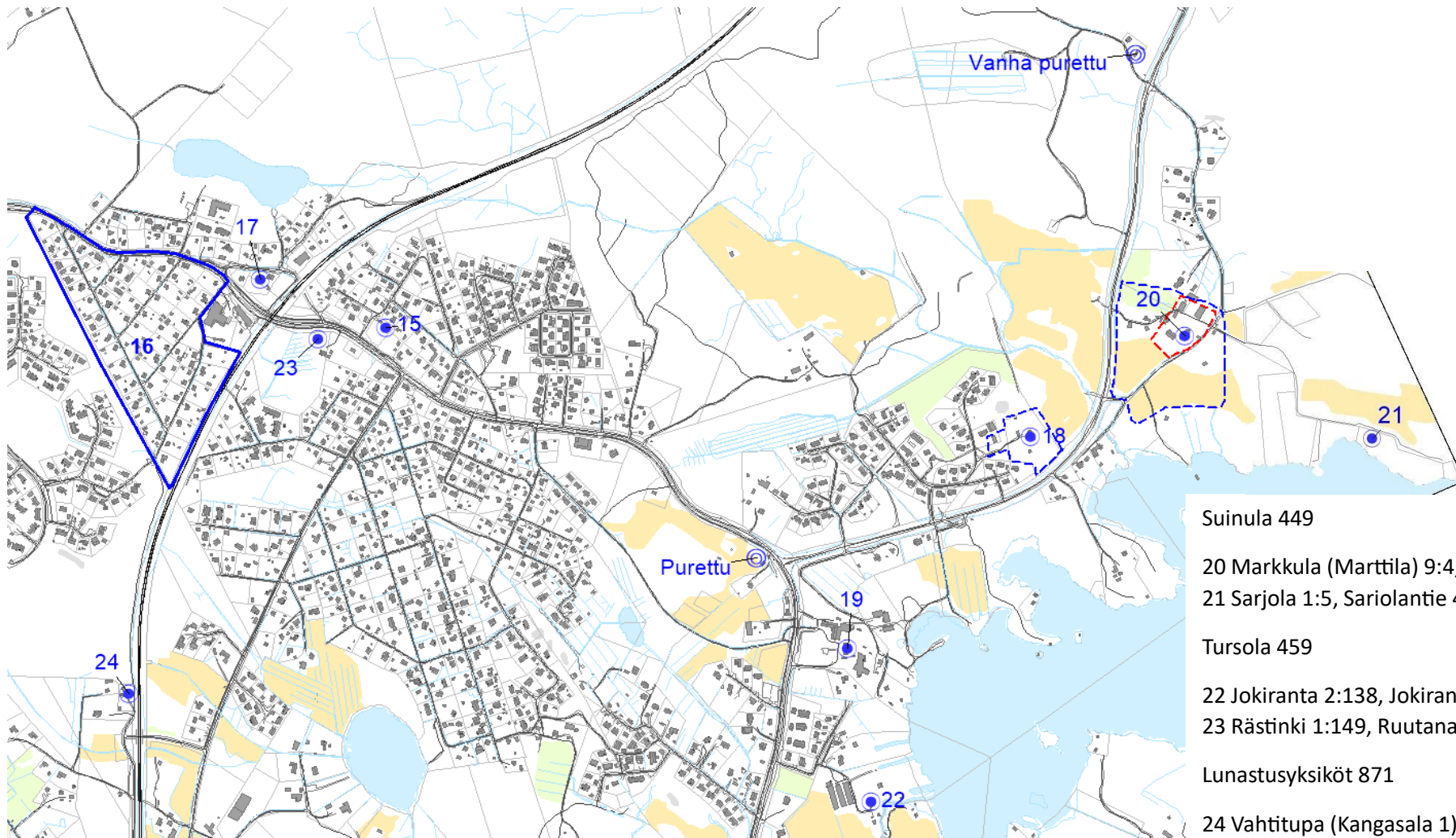
Tarpila 454

- 8 Asemarakennus (Asemakartano) 7:2, Asemantie 490
- 9 Aseman asuntola (Tuomontupa) 7:1, Karjasillantie 21
- 10 Halimaan entinen seisake (Aksunmäki) 4:0, Karjasillantie 41
- 11 Hovila (Setälä) 2:147, Karjasillantie 15
- 12 Mäkinen (Peltomaa) 1:182, Halimajärventie 4
- 13 Niska 2:134, Karjasillantie 28
- 14 Vuorijärvi (Mäkirinne) 2:146, Karjasillantie 13

Vihreä symboli ja katkoviivarajaus = Inventoimaton rakennus ja alue.

Halimajärven ympäristössä liittyvät asemakylälle 1900-luvun alkupuolella ja keskivaiheilla muodostuneeseen loma-asutukseen. Osayleiskaavaa varten laaditussa kulttuuriympäristöselvityksessä käydään läpi rantojen maankäytön ja rakentumista historiaa sekä rakennetun ympäristön luonnetta. Selvityksen yhteydessä ei tehty kohde- tai rakennuskohtaista inventointia.

Maastotietokanta © MML

Pappila 436

- 15 Funkistalo (Tuomontupa) 3:19, Törmätie 2
- 16 Lokomon alue, Ruutana
- 17 Rajala 3:128, Mäntytie 6

Vanhoista inventointikohteista Korvenperä ja Kuusikko oli purettu.

Ranssila 442

- 18 Frantsila 7:29, Franssilankuja 1
- 19 Ruutan koulu 3:3 (Suinulan kansakoulutontti), Ruutanantie 750

--- Inventointikohteen aluerajaus

--- Lailla suojellun alueen rajaus

Suinula 449

- 20 Markkula (Marttila) 9:4, Mustoontie 31
- 21 Sarjola 1:5, Sariolantie 46

Tursola 459

- 22 Jokiranta 2:138, Jokirannantie 8
- 23 Rästinki 1:149, Ruutanantie 883

Lunastusyksiköt 871

- 24 Vahtitupa (Kangasala 1) 1-1, Ratavartijantie 4